

PRILOG ISTORIJI SELJAČKIH NEMIRA U POKUPLJU OD KRAJA XVII DO KRAJA XVIII STOLEĆA

Slavko Gavrilović

I

Prodiranje Turaka izazvalo je u Pokuplju, kao posvuda u Hrvatskoj, značajne promene u društveno-političkim i ekonomskim odnosima. Plemstvo se selilo prema severu i severozapadu, duž Kupe se stvarala Vojna krajina, a seljaci su sve češće pored svojih podložničkih (kmetskih) obaveza primali još i obavezu stalne ili povremene vojne službe. Na čitavo hrvatsko etničko područje isturenjeno prema Turskoj počeli su da se naseljavaju Srbi, mahom kao slobodni vojnici-krajišnici, ali i kao seljaci (kmetovi)-vojnici kakve srećemo duž Kupe i južno od nje u Banskoj krajini.

Naseljenici koje je plemstvo primalo na svoje posede bili su pored vojne službe obavezni i na određene feudalne dažbine (rabota, novčani cenž). Tako je krajišnik na Banskoj krajini nosio dvostruki teret — kao kmet i kao vojnik. Pošto je ipak bio u znatno boljem položaju od pravog kmeta, kmet-vojnik je želeo ne samo da zadrži status vojnika, nego i da postigne položaj pravog krajišnika, iako su za to postojale male mogućnosti, jer su vlastelinu, i pored opasnosti od Turaka, bili potrebni kmetovi od vojnika. U prvi mah, dok ih je još naseljavao na svoje poluopustošene posede, vlastelin je došljacima davao bolje uslove od postojećih kmetskih, ali čim se stanovništvo povećalo, on je počeo da na kolonistu navaljuje čisto kmetske terete, pa se položaj seljaka (kmeta)-vojnika pogoršavao, a to je dovodilo do nemira i buna u Banskoj krajini i oblastima u njenoj blizini.¹

Razmatrajući položaj kmeta i kmeta-vojnika u Pokuplju kroz urbare od sredine XVII st., Lopašić je došao do zaključka da on nije bio tako težak, pogotovo kad se ima u vidu da »jedan dio kmetova nije niti davao težaka (rabote; S. G.) u naravi, već je za to plaćao relutum«. ² Slično mišljenje kao da zastupa i N. Klaić, kad ukazuje da je na nekim vlastelinstvima prekokupske Hrvatske došlo do prelaza sa radne na novčanu rentu koju je kmetu »bilo lakše davati« nego rabotu, jer je lakše dolazio do novca.³

Uzev u celini, oblast s obe strane Kupe u XVII st. odlikuje se velikom raznovrsnošću kmetskih podavanja. Neka sela su davala naturalnu i novčanu rentu, plaćajući na ime rabote do 10 forinti u gotovom novcu. Neka su se otkupljivala od rabote, ali su davala radnu snagu za oranje i kosidbu na feudalnom posedu. Ima li se u vidu da na Švaračkom vlastelinstvu seljak sa $\frac{1}{4}$ selišta plaća 15 for. novčane rente, da daje 2 kuplenika žitarica, kopuna i libru

¹ Nada Klaić, Seljačke bune u XVII stoljeću u Hrvatskoj (I dio); HZ XIII, 1960. 120—123.

² Radoslav Lopašić, Hrvatski urbari I, Zagreb 1894, 371.

³ Istorija naroda Jugoslavije II, Beograd 1960, 679.

straževine, a seljak sa $\frac{1}{2}$ selišta — 30 for. u novcu i navedenu količinu naturalija, mora se konstatovati, s obzirom na vrednost i oskudicu novca, da te obaveze i nisu bile ni malo lake. Ali, ipak, izgleda da je položaj onih sela koja su davala tri oblika rente bio teži. Na Švaračkom vlastelinstvu takvih sela bilo je oko polovine. U njima nalazimo kmetske porodice koje su obavezne na 1 odnosno 2 rabote nedeljno, koje plaćaju 24 odnosno 48 for. u novcu, te daju još 1—2 kopuna i 3—6 jaja.⁴ Mnogo je teži bio položaj kmeta u nekim selima vlastelinstva Ozalj. Istina, ovde je bilo sela u kojima se rabota ograničavala na popravku puteva, mostova i gatova, a novčani cenz je iznosio samo 1 for. od selišta (uz desetinu, gornicu, kokoši i jaja), ali u onima gde je zadržana radna renta, ona je iznosila 6 dana nedeljno od selišta uz 13,5 for. novčanog podavanja, kopuna, veliku i malu desetinu i gornicu. Držaoći $\frac{1}{2}$ i $\frac{1}{4}$ selišta imali su 3 odnosno 1 dan rabote nedeljno, ali isti novčani cenz i srazmernu naturalnu rentu. U sudčiji Podbrežje na istom vlastelinstvu kmet sa celim selištem plaćao je 50 for. u novcu, davao je 18 kuplenika žitarica i kopuna i vršio 6 rabota nedeljno.⁵

Iz navedenih primera, mislim da bi se o položaju pokupskog kmeta u XVII st. mogao izvesti zaključak manje povoljan od onog do koga je došao Lopašić.⁶

II

Kao što je prodiranje Turaka izazvalo značajne promene u životu Pokuplja, tako je i njihovo povlačenje na desnu stranu Une imalo uticaja na socijalno-ekonomske prilike u ovom delu Hrvatske. Težište odbrane s Kupe preneto je na Unu, proširena je teritorija Banske krajine i stvorene nove kapeitanije, ali je pojačana i težnja prisutnog ili u severnije krajeve odbeglog plemstva da povrati odnosno proširi svoje feudalne posede na štetu Krajine odnosno seljaka koji je u ranijim pograničnim oblastima uživao izvesna prava i bio oslobođen nekih kmetskih obaveza. Pokuplje je postalo pozadina Krajine na Uni, pa se u njemu proces feudalizacije počeo brže razvijati, a to je neizbežno vodilo pooštrenju sukoba između seljaka i vlastelinstva.

Od »Bečkog rata« do Karlovačkog mira (1683—99), pa i kasnije, do ratova 1716—18. i 1737—39, opšte prilike u Hrvatskoj bile su složene i teške. Na stanovništvo je padao teret snabdevanja vojske, dovoz i prevoz oružja i muni-

⁴ Prema: Lopašiću, n. d. 372—378.

⁵ Isto, 228—229, 244.

⁶ O položaju hrvatskog, pa i pokupskog kmeta sredinom XVII st. najrečitije govori činjenica da je jedno kmetsko domaćinstvo na vlastelinstvu Švarča, pored dve rabote nedeljno, plaćalo vlastelinu 48 forinti u novcu, a to će reći da je novčana renta prosečne seljačke kuće bila ravna godišnjoj plati upravnika odnosno dvojice išpana na posedu Šestine kod Zagreba 1670. Cela režija imanja Šestine iznosila je 199 for. 1. kr, što znači da je ona bila ravna samo novčanoj renti četvorice kmetova iz Podbrežja! (Prema: E. L a s z o w s k i, Procjena dobara medvedgradskih g. 1670, VZA II, 1899, 184—185.)

U to vreme, 1667, funta govedine bila je 1—2 krajcara, muške čizme 40 kr., ženske postole 27 krajcara. (R. L o p a š i ć, Karlovac. Poviest i mjestopis grada i okoline. Zagreb 1879, 37.)

cije, rad na utvrđenjima, a sve uz povećanje poreza i ratnih doprinosa, poskupljenje soli, ograničavanje trgovine itd.⁷ Veliki tereti pogađali su stanovništvo Pokuplja zbog blizine jakih vojnih garnizona u Karlovcu, Sisku i Kostajnici, kao i zbog fronta prema Turcima u Bosni. Tako, npr., 1696. seljaci iz Šišljavaća, Luke, Blatnice i drugih naselja na Kupi morali su da učestvuju na popravci kolskih puteva između Kupe i Une, pri čemu im se pretilo upotrebom vojne sile, ako se ne odazovu na rad.⁸ Sledeće godine (1697) trebalo je prevući artiljeriju od Legrada u Podravini do Karlovca, što je zahtevalo angažovanje na stotine seljaka i volova. Ukoliko bi neki seljak uskratilo volove, bio je kažnjavan sa 40 ugarskih forinti za svakog vola, itd.⁹

Iz godine u godinu Sabor se pitao kako da snabdeva vojsku žitom, vinom i stokom kad je oskudica bila opšta u celoj Kraljevini. Godine 1690. oskudica žitarica bila je vrlo velika, a srazmerno je porasla i skupoća. Isto se ponovilo 1692. i 1693., kad je zbog gladi i skupoće dolazilo do umiranja i bežanja seljaka.¹⁰ U slične teškoće stanovništvo je došlo 1713, čuvenoj godini po dotad nečuvenoj oskudici žitarica i skupoći. Potkraj te godine, Sabor je izjavljivao da je stoka poskapala od kuge, pa hiljade seljaka nemaju ni jednog vola da bi mogli zaorati zemlju niti semena da bi zasejali bar jedno jutro žita. Strašna oskudica i glad zahvatili su Sisačko vlastelinstvo — »žitnicu Hrvatske«. Pa i pored svega, Hrvatska je trebala da dade novčanu pomoć Ratnom komesarijatu i da primi carsku vojsku na ukonačenje i izdržavanje, zbog čega se Sabor bojao da će seljaci biti potpuno upropašteni i početi da emigriraju u druge krajeve.¹¹ U proleće 1714. Sabor je konstatovao krajnju bedu gladnog naroda, zbog čega je morao da limitira cene žitarica i dozvoli prodaju volova izvan Kraljevine, da bi se podanicima olakšalo da se nekako održe.¹²

Posledice teških ekonomskih prilika i socijalne potlačenosti naroda bile su pojava masovnog razbojništva, otpor plaćanju poreza, bežanje sa vlastelinstava i povremeni seljački nemiri.

Oktobra 1698. Sabor je konstatovao da su prošlih godina, kao i u toku iste, počinjena mnoga razbojništva: mnoge crkve i vlastelinske kurije napadnute su i opljačkane, mnogi ljudi poubijani. Zato je odlučeno da se od plemića i seljaka organiziraju potere koje će prokrstariti šume i planine da bi pohvatale i kaznile razbojnice, torturom i smrću, radi primera drugima. Vlastelinstvima koja su imala »pravo mača« skrenuta je pažnja da ga koriste protiv razbojnika.¹³ Zbog pojave masovnog razbojništva Sabor je 1706. u dva maha naredio pravi vojni pohod protiv razbojnika u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji.¹⁴ Slične mere preduzimane su 1709, 1711 i drugih godina.¹⁵

⁷ Zaključci Hrvatskog sabora I, Zagreb 1958, 522, 524 itd.

⁸ Isto II, (1958), 111—112

⁹ Isto II, 127—128

¹⁰ Isto I, 529, 530, 552

¹¹ Isto II, 524, 532—533

¹² Isto III, (1961), 14

¹³ Isto II, 186—187, 205

¹⁴ Isto II, 322—325, 335—336

¹⁵ Isto II, 419—420, itd.

Pored novčane, radne i naturalne rente, seljaštvo je bilo opterećeno porezom (dica) koji je Sabor razrezivao i ubirao preko blagajnika Kraljevine. Godine 1628. na jedan dim razrezivano je 5 ugarskih forinti poreza, 1692. — 8 ug. forinti, 1719. — 15 rajnskih forinti, a 1721—23. od 15—28 rajnskih forinti.¹⁶

Otpor prema porezu bio je najjači u Pokuplju, a trajao je čitave decenije, o čemu svedoče brojni zaključci Hrvatskog sabora. Neka od pokupskih sela bila su podvrgnuta porezu od davnina, dok su neka bila od njega oslobođena sve do proterivanja Turaka od Kupe. Ovaj otpor jako je izražen potkraj XVII i na početku XVIII st., ali ga je bilo i ranije, kao što pokazuje slučaj iz novembra 1613. kad su dikatori Kraljevine, Gabriel Bukovački i Grgur Jagatić izašli pred Sabor sa optužbom protiv seljaka iz Kupčine, Rečice, Završja, Luke, Blatnice i Šišljavića zbog »oružane pobune« (armatae insurrectionis) protiv njih kao ubirača poreza, pa je Sabor odlučio da se protiv seljaka preduzmu potrebne mere i izreknu zaslužene kazne.¹⁷ Neka od ovih sela, kao Šišljavić i Kupčinu, srećemo u sličnom otporu 1695. Tada su, pored njih, pokupska sela Letovanić, Stari Brod, Farkašić, Srebrenik, Središko i Jamnica odbijala da plate diku i namet, pa je Sabor odlučio, ukoliko ih ne uplate do određenog roka, da ubirači poreza ili vojska sami izvrše naplatu od njihove imovine i novac predaju vrhovnom blagajniku. Tada je odlučeno da će se Pokuplje popisivati radi poreza kao i drugi krajevi Hrvatske, s tim što će se sela koja su izložena poplavama od Kupe blaže oporezovati.¹⁸

Ali, ovu odluku nije bilo lako sprovesti na celom području oko Kupe, a naročito na onim vlastelinstvima čiji su podanici na ovaj ili onaj način bili već duže vremena pošteđeni poreznih obaveza. Do najjačeg otpora došlo je na vlastelinstvu Bosiljevo, jugozapadno od Karlovca između Kupe i njene pritoke Dobre.¹⁹ Početkom maja 1696. podžupani zagrebačke županije, Đuro Završki i Gabriel Jelačić, izvestili su Sabor da su se seljaci na ovom vlastelinstvu pobunili i napali ih oružjem u ruci kad su došli da izvrše popis poreznih obveznika i poreznih objekata (dicatio). Njih dvojica pobjegli su u crkvu i spasli se, ali to nije uspjelo velikom sudcu Volfgangu Tausu i Petru Jagušiću, koje su seljaci do krvi pretukli, izjavljujući da nikome neće dozvoliti da izvrši dikaciju. Sabor je zatražio od vlastelinstva da u toku pet dana pohvata i podbanu preda vođe seljaka, jer će u protivnom biti svakom slobodno da bilo kog seljaka uhvati i preda vlastima. Od bana je trebalo zamoliti vojnu pomoć radi što bržeg hvatanja dotičnih seljaka i odmeravanja kazne. Pošto se saznalo da su i neki

¹⁶ Ferdo Šišić, Hrvatski saborski spisi V, Zagreb 1918, 448; Zaključci I, 558; III 91, 143—145.

¹⁷ Šišić, n. d. V, 100

¹⁸ Zaključci II, 57, 65

¹⁹ Posle pogibije Zrinskih i Frankopana vlastelinstvo Bosiljevo, posle 10-godišnjeg interregnuma, dato je banu Nikoli Erdediju u nešto smanjenom obimu. Posle njegove smrti Bosiljevo nasledi kćerka mu Ana Barbara koja se 1710. uda za grofa Dizma Andriju Auersperga čiji su ga naslednici držali do sredine XVIII stoleća. U XIX st. Bosiljevo je prešlo u posed maršala grofa Nugenta (Radoslav Lopašić, Oko Kupe i Korane, Zagreb 1895, 77—79).

plemići bili saučesnici u ovoj pobuni, odlučeno je da se pozovu pred Sabor radi opravdanja, a plemić Bučić, koji je javno odobravao napad na predstavničke vlasti, morao se javiti podbanu radi suđenja.²⁰

Saznavši za pobunu, ban obavesti Sabor da će, ukoliko vlastelinstvo samo ne pohvata okrivljene seljake, on sam, čim se vrati u Hrvatsku preuzeti tu stvar u svoje ruke i dokončati je na zadovoljstvo staleža. Međutim, i pre toga pohvatani su i okovani neki seljaci koje je trebalo sprovesti u Jasku ili u Selo, jer u zamku Bosiljevo, gde su dotad držani, nisu bili pod sigurnom stražom. Zajedno sa seljacima uhapšen je vlastelinski činovnik Đuro Dolovac koji je upućen u tamnicu u Središko gde je trebalo da sačeka banov povratak u zemlju.²¹ Vlastelinstvo je upozoreno da samo prikupi porez od svojih nepokorenih podložnika, po ključu određenom od županije, te da ubere i novčanu kaznu u duhu odredaba o »pobunjenim podanicima«.²²

No, vlastelinstvo ili nije moglo ili nije ni htelo da izvrši naređenje bana i Sabora koji se njegovim slučajem morao ponovo baviti maja 1698, kad je konstatovao da su se Bosiljevčani ne samo prvi pobunili protiv dikacije, nego da su sve do tada ostali uporni u svojoj nepokornosti. Pošto vlastelinstvo, i pored opomena, nije pokušalo da primora seljake na pokornost, odlučeno je da se od njega naplati porez za god. 1695. i 1696. u iznosu od 650 forinti (8 dimova od kojih 1795. po 38, a 1796. — po 42 forinte poreza).²³ Pošto su seljaci prebegavali s jednog na drugo vlastelinstvo, Sabor je 26. IV 1695. doneo zaključak da vlastelin mora vratiti odbeglog kmeta njegovom ranijem vlasniku, jer će u protivnom biti kažnjen sa 100 ugarskih forinti.²⁴ Pokupska i preokupska vlastelinstva izgleda da su se bojala emigriranja svojih kmetova, ako im bude nametnut porez, pa su se oglašavala o naređenja vrhovne zemaljske vlasti. Zato je Sabor 9. IV 1698. naložio podžupanima Zagrebačke županije da ih pozovu radi utvrđivanja broja dika i razrezivanja nameta, a ako se ogluše o ovu naredbu, biće kažnjena sa 100 ug. forinti i naplatom poreza iz njihove imovine.²⁵ Ali, kad su županijski predstavnici došli na Bosiljevačko vlastelinstvo, tamošnji činovnici i seljaci zvonima su načinili uzbunu i sprečili ih da uberu ranije određenu sumu poreza. Posle ovog incidenta, Sabor je 6. avgusta ovlastio podžupana Jakoba Ilijašića da on istraži stvar i izvrši egzekuciju.²⁶ Biće da se na ovo i druga pokupska vlastelinstva odnosi i odluka Sabora od 5. X 1698. da blagajnik Kraljevine može uz pomoć vojske i podbana ubrati porez (impositionis Regni), ukoliko ne bude uplaćen do Svih svetih.²⁷

Iz raspoložive građe ne vidi se da li je porez zaista ubran od onih vlastelinstava, ali se njegovo ubiranje ponovo javlja kao problem 1704, kad je blagajnik Kraljevine, Ivan Uzolin, protestovao da na njegov padne teret (odgovornost) u slučaju ako Pokuplje (Partes Colapianae) ne plati određeni porez

²⁰ Zaključci II, 93—95

²¹ Isto II, 97—98

²² Isto II, 110

²³ Isto II, 180

²⁴ Isto II, 43—44; Istorija nar. Jug. II, 942.

²⁵ Zaključci II, 179—180

²⁶ Isto II, 183

²⁷ Isto II, 186

Decembra iste godine Uzolin je zatražio da bude razrešen dužnosti blagajnika Kraljevine, jer se buntovni vlastelinski podložnici (seditiosi et rebelles... subditi) pripremaju da ga liše života i imovine.²⁸

Nekoliko godina kasnije, 1708, života je lišen kotarski sudija zagrebačke županije Gašpar Kolaković, kad su se pobunili feudalni podložnici na mnogim vlastelinstvima u Pokuplju, od Rečice prema Letovaniću. Na sednici od 23. jula Sabor je konstatovao da ta pobuna još traje, pa se kao hitno postavilo pitanje zavođenja mira u toj oblasti. Iako je o nastalom stanju izvestio sve vojne komandante, Sabor ipak nije pribegao represivnim merama, nego je u Jamnicu uputio svoje predstavnike, a svim pobunjenim selima poručio da tamo pošalju po dva svoja izaslanika na pregovore, obećavši im sigurnost u dolasku i povratku, čak ako pregovori i ne urode plodom. Saborski predstavnici dobili su zadatak da saznaju po čijem nagovoru je Kolaković ubijen, te da pitaju seljačke izaslanike da li će se pokoriti Kraljevini i svojim feudalnim gospodarima, da li će pristati na plaćanje poreza srazmerno prema drugim podanicima u Hrvatskoj, te da li će dati odštetu ženi ubijenog sudije kao i grofu Delišimu-noviću u čijoj kuriji u Zamrju je ubistvo izvršeno. U slučaju pozitivnog odgovora, Sabor je bio spreman da proglasi amnestiju.^{28a}

Nije nam moguće utvrditi kako se ova pobuna završila, ali se iz saborskih zaključaka vidi da je Sabor sredinom juna 1709. suprotstavljajući se »opasnim izgredima puka« u raznim delovima Kraljevine, odlučio da se protiv takvih »zločinaca« upotrebi plemićki banderij iz Turopolja, s tim da veće krivce kazni smrću, a manje da slobodno opljačka.²⁹

Nešto ranije, 5. aprila iste godine, u instrukciji svojim izaslanicima, upućenim dvoru, Sabor je tražio da mu se dozvoli da nepokorne Pokupce (Contumaces et Reflectarii Collapiani) silom natera na dužnu pokornost, a ako bude potrebno da mu i sam vladar pritekne u pomoć.³⁰

Da li su predviđene akcije protiv seljaka ostvarene, nije nam jasno, ali da je njihov otpor potrajao vidi se iz konstatacije Sabora od 9. XII 1711, da Pokupci od Karlovca do Bresta u blizini Petrinje već mnogo godina (jam pluribus annis) upotrebom oružja i nedvosmislenim izjavama odbijaju da snose poreze i javne terete, zbog čega je odlučeno da jedna komisija Sabora na čelu s podbanom Gabrielom Erdedijem predloži mere koje treba preduzeti radi ukroćavanja ovog nepokornog naroda.³¹ Komisija je predložila da se uputi pismo banu, kako bi on, upoznavši se sa stanjem stvari što efikasnije upotrebio svoj autoritet protiv nepokornih podanika. Preko agenta Kraljevine u Beču trebalo je saznati da li bi Dvorski ratni savet, u slučaju potrebe, uputio Saboru pomoć od 3—4 kompanije vojnika, stacioniranih u obližnjem provincijama, da se ne bi desilo da se po primeru ovih podanika i oni koji su dotad bili pokorni ne uklone od nošenja javnih tereta.³²

²⁸ Isto II, 275, 279

^{28a} Državni arhiv u Zagrebu (DAZ), Acta congregationum generalium Regni 27, 28 iz 1708.

²⁹ Zaključci II, 409; Istorija nar. Jug. II, 942—943

³⁰ Zaključci II, 405

³¹ Isto II, 475

³² Isto II, 478—479

Po svemu sudeći, Sabor je ostajao više na zaključcima i pretnjama, jer je bilo opasno upotrebiti vojnu silu protiv seljaka naoružanih i spremnih na otpor. Ukoliko je i pribegavao sili, verovatno je to činio samo mestimično, a ne na celom području, pa zato i sa ograničenim rezultatima. Samo se tako može objasniti činjenica da je Pokuplje i dalje, godinama, odbijalo da se podvrgne javnim teretima. Aprila 1713. Sabor je konstatovao da se jako oseća to što Pokupci neće da plate porez razrezan na 50 dimova, pa taj teret pada na druge podanike u Kraljevini i postaje im nepodnošljiv. Zato je opet molio bana da se protiv nepokornih Pokupaca što pre upotrebe krajišnici iz Kostajnice i banđerija, jer ostala vlastelinstva, čiji su podanici dotad plaćali kontribuciju, dalje plaćanje uslovljavaju podvrgavanjem pokupskih seljaka ovoj obavezi.³³

God. 1714. stanje u Pokuplju bilo je ponovo u znaku bune. Kad je vlastelin Franjo Pušić iz Modrog Potoka bacio u tamnicu neku ženu koja je namepravala da pobegne s njegovog poseda, seljaci sa ženama i decom u rano jutro navale na vlastelinsku kuriju, uhvate Pušića na spavanju, premlate ga i izmasakriraju, a zatim još skoro živog zakopaju i raziđu se. Saznavši za ovo ubistvo, prekokupsko plemstvo, okupljeno u Ozlju 5. II 1714. obrati se Saboru, tražeći tešku osvetu, jer je postalo očito da zbog seljačke pobune mogu i za ostale vlasteline i za celu Kraljevinu nastupiti najgore posledice. Plemstvo je bilo u strahu za živote i imovinu, pa je molilo da se gušenje seljačkog pokreta poveri Karlovačkom generalatu, verujući da će on znatno brže zavesti red nego banska vojska čije duže prisustvo u ovom kraju, zbog nerodice i opšte oskudice u svemu, ne bi moglo proći bez materijalnog upropaštenja »nedužnog« feudalnog staleža.^{33a}

Ban Ivan Palfi, koji je boravio u Beču, odmah se posavetovao sa hrvatskim plemićima koji su se tamo našli, pa je 17. februara otpisao Saboru kako se zgraža nad postupkom seljaka i smatra da bi bilo najbolje da samo pokupsko plemstvo, izbegavajući veću galamu, pohvata pokretače nemira i podvrgne ih zasluženju kazni, bilo da se izvrši noćni prepad na dotična sela bilo na koji drugi, ali najoprezniji način. No, ako se stvar tako ne bi mogla izvesti, ban je ovlastio Sabor da se posluži vojnom silom i uspostavi mir u Pokuplju.^{33b}

Iako je otvorena pobuna seljaka na neki način likvidirana, ipak ih je na plaćanje poreza bilo teško primorati, pa su se porezni dugovi povlačiti i nadalje. Početkom 1717. to je konstatovano u pogledu dugova iz 1712. i 1713, pa je blagajniku Kraljevine ponovo odobrena upotreba vojnog brahuma protiv mnogih podanika koji odbijaju da ih plate. Dva meseca kasnije, 1. III 1717, Sabor je opet primetio da oko Kupe još uvek traje nepokornost u pogledu nameta razreznog na podanike radi izdržavanja Guylay-eve milicije. Ovog puta stavljeno je u zadatak podbanu da na odgovarajući način pozove nepokorne seljake da ispune svoje obaveze.³⁴ Početak 1718. bio je u znaku tužbe vrhovnog blagajnika Kraljevine zbog neubranog poreza i njegove molbe radi

³³ Isto II, 517

^{33a} DAZ, Acta congreg. gen. Regni 2/1714; Acta conferentiarum Regni 201/1714

^{33b} Isto, Acta congreg. gen. Regni 3/1714

³⁴ Zaključci III, 59, 62—63

preduzimanja mera protiv nepokornih podanika. Sabor je ponovo osnažio svoj zaključak iz 1713, po kojem se porezne obaveze moraju izvršavati najkasnije u roku od tri godine. Pošto se ovaj zaključak pogrešno tumačio, odlučeno je da se po isteku trogodišnjeg čekanja na porez, isti ubere putem egzekucije i okupacije dobara. Istom prilikom, 10. I 1718, Sabor je konstatovao da postoje neka vlastelinstva i sela, koja nisu potčinjena Krajini, a ipak ne podležu porezu ni ukonačenju vojske. Među takve Sabor je ubrojio Moslavačko i druga vlastelinstva, te Steničnjak između Kupe i Une, kao i »mnoga druga preko Kupe«, pa je odlučeno da se ispita kako i na njih razrezati teret ukonačenja vojske.³⁵

Sredinom jula, 1720. Sabor je odredio da će oni Pokupci koji se pokore plaćati po 15 for. od dima, a oni koji i dalje budu uporni, platiće pored ove sume dvostruko za protekle godine. Protiv nepokornih blagajnik će se moći poslužiti vojnom silom. Međutim, i ova odluka bila je bez očekivanog efekta, pa je početkom maja 1721. na Saboru opet bilo tužbi protiv Pokupaca od Kaštela do Rečice, koji se već dvadeset godina opiru snošenju javnih tereta na štetu drugih podanika Kraljevine. Zato je blagajniku Kraljevine, uz najveću ličnu odgovornost i pretnju da će se iz njegove imovine podmiriti neubrani dugovi, naređeno da ubere od tih seljaka sve dugove unazad dvadeset godina, o čemu će podneti izveštaj Saboru.³⁶

Izgleda da ni ove mere ipak nisu postigle željeni učinak, pa je i 1722. bilo nepokornih sela na levoj strani Kupe, kao što je Središko kome je preko potkomandanta Gornje pokupske krajine, Adama Ilijašića, saopšteno da će se protiv njega upotrebiti vojna sila, ako ne izmiri porez (*Quantum impositionale*) za 1721. Preko vlastelinstava i njihovih činovnika ozbiljna opomena upućena je i ostalim Pokupcima.³⁷

Ali, sve ove opomene nisu mogle biti od stvarnog efekta, jer su iza pokupskih seljaka i seljaka-vojnika stajali njihovi moćni gospodari — Zagrebačka biskupija, grofovi Draškovići, Erdödy i drugi koji su radi sopstvenih interesa štitili svoje podanike od porezne politike još nedovoljno sređene i jake centralne vlasti.

U borbi za porezni imunitet ovog stanovništva zagrebački biskup se pozivao na privilegije crkvenih poseda, potvrđene od ugarskih i habsburških vladara, kao i na činjenicu da je takvo stanje u praksi, a svaka promena istog može imati za posledicu vraćanje stanovništva u Tursku i slabljenje vojne snage Kraljevine. Pa iako je ban zauzeo suprotan stav, pobijao biskupove argumente i tražio da se u interesu ostalih podanika Pokupci podvrgnu porezu,³⁸ ipak se to nije moglo ostvariti sve do sredine XVIII st., o čemu svedoče brojna akta Sabora iz tih godina.

³⁵ Isto III, 71, 77—78, 79

³⁶ Isto III, 106, 122

³⁷ Isto III, 130

³⁸ DAZ Acta banalia 374/1736; 96/1743.

III

Među pokupskim selima najuporniji je bio Šišljavić na ušću Kupčine u Kupu, severoistočno od Karlovca. U nekoliko mahova njegovo ime sretali smo u otporu protiv poreza, počev od 1613. do 1722. Dokumentacija, mada ne uvek obilata, omogućava nam da prikažemo i njegov otpor protiv feudalnog gospodara od kraja XVII do kraja XVIII stoleća.

Do pojave Turaka na jugoistočnim granicama Hrvatske, s obe strane reke Kupe prostiralo se veliko vlastelinstvo Steničnjak. U njegov sastav ulazilo je i selo Šišljavić, koje je 1484. kupio Juraj Budački, plemić poreklom iz Like.³⁹ Po svemu sudeći, starosedelačko stanovništvo se razbežalo ispred Turaka ili je od njih bilo uništeno, pa je vlastelin, pošto su se prilike donekle stabilizovale, naselio u Šišljavić nove podanike. U vreme kad se to desilo, bila je na Kupi (odnosno u Šišljaviću) »perva Krayna Horvatzkoga orszaga«. ⁴⁰ Pošto su se u XVI st. Turci učvrstili na prostoru između Une i Kupe, vlastelin Budački potražio je sigurnost u severnijim krajevima Hrvatske, ostavivši seljake u Šišljaviću lice u lice s Turcima. Kao i ostali seljaci pored Kupe, tako su i Šišljavčani držali straže prema Turcima i vršili, izgleda, i druge vojne službe (suas habentes vigiliis, servare debuissent).⁴¹ No, u kojoj meri su oni bili kmetovi, a u kojoj vojnici odnosno slobodnjaci, kako su sami kasnije tvrdili, nismo u mogućnosti da pouzdano utvrdimo. Lopašić je smatrao da su Šišljavčani »negdašnji slobodnjaci« koji su od Budačkih i Ilijašića »nakon raspusta straža na Kupi u kmetstvo skućeni«. ⁴² Na žalost, Lopašić ne daje i dokaze za takvu svoju konstataciju.

Iz raspoložive dokumentacije može se utvrditi da je zbog plićaka na Kupi kod Šišljavića postojala opasnost od prelaza Turaka, pa su tamošnji seljaci, kao i drugi pored reke, učestvovali u osiguravanju ovih plićaka i prelaza,⁴³ ali se ne vidi jasno u kakvom svojstvu i statusu. Na celoj dužini Banske pokupske krajine (Colapiana confinia banalia), od Siska do Karlovca, bilo je tvrđavica od kojih su Turci veći deo popalili, a koje su se počele obnavljati potkraj XVI stoleća. Među njima bila je tvrđavica u Šišljaviću. Ova utvrđenja trebalo je da obnove sami seljaci, a ono u Šišljaviću podanici obližnjeg vlastelinstva Rečice. U Šišljaviću se nalazio izvestan broj pokupskih haramija, a seljaci su imali izvesne obaveze prema tvrđavi i vojsci (rabota, podvoz itd.), ali izgleda da su bili oslobođeni od poreza (Syslawycza et alia bona non dicata).⁴⁴

U vreme naseljavanja Šišljavića, kao isturenog položaja prema Turcima, nije u njemu bilo ni vlastelina ni vlastelinske kurije niti vlastelinskih službenika, pa ni alodijalne ekonomije (. . . ni jednoga dvora vu Sissljavicheh ne bilo, kakti drusine, marhe . . .),⁴⁵ jer je vlastelin svu zemlju, uključiv i alodijalnu, predao seljacima na obradu i uživanje. Tako je bilo za sve vreme dok su Turci

³⁹ Lopašić, *Oko Kupe* . . . 32, 92, 94, 279

⁴⁰ DAZ, *Consilium regium croaticum* (kraće: CRC), ad D 193 ex 1770. Prilog.

⁴¹ Isto, ad D 136 ex 1773

⁴² Lopašić, *Karlovac*, 72

⁴³ Šišić, n. d. IV, 1917, 23—24

⁴⁴ Isto IV, 270, 386, 487, 519; V, 65, 100.

⁴⁵ DAZ, CRC, ad D 193 ex 1773. Prilog iz 1722.

bili u blizini Kupe.⁴⁶ Prema tradiciji u Šišljaviću iz sredine XVIII st., seljaci su u vreme naseljavanja »od kralja« dobili ceo šišljavički hatar (totum Territorium Sislyavich), uključiv i šumu do koje im je zbog višestruke koristi bilo najviše stalo.⁴⁷ Prema jednom aktu iz 1722, u ovo vreme (XVI—XVII st.), pošto su vlastelini bili izvan vlastelinstva i bez alodija, zadovoljavali su se samo naturalnom rentom, prema svojim potrebama, ne zahtevajući pri tom nikakvu rabotu od seljaka.⁴⁸

Iz svega rečenog izgleda da bi se mogao izvući zaključak da su Šišljavčani, ako ne formalno, a ono po svojim obavezama stvarno bili u položaju sličnom slobodnjacima kao seljaci bez neposredne spahijske vlasti nad sobom, koji vrše vojno-stražarsku službu, a rabotu daju skoro isključivo za popravljavanje i podizanje tvrđava ili za druge vojne potrebe. To, da nisu vršili rabotu neposredno vlastelinu, učvrstilo ih je uverenju da ne treba ni da zavise od njega, pa su svog gospodara gledali u vladaru, a ne u vlastelinu. Možda su imali i kakvu povlasticu od vladara odnosno komandanta na granici prema Turskoj ili bar obećanja i izjave u tom smislu. Na takvo rezonovanje, pored rečenog, upućuju i tvrdnje seljačkog vođe iz druge polovine XVIII st., Andrije Segera, koji se poziva na izjave svojih predaka da su oni bili slobodnjaci-libertini-plemići, a da su to preko vladara postigli i za sebe i za sve Šišljavčane, jer su se istakli prilikom suzbijanja Turaka od Kupe i Turopolja.⁴⁹

Nije lako odgovoriti kako je došlo do podvrgavanja Šišljavčana vlastelinskoj raboti, što je značilo faktično vraćanje u položaj kmetova. Najverovatnije je da je vlastelin koji je imao pravo vlasništva nad Šišljavićem — iako se ono zbog njegove duže odsutnosti nije u praksi sasvim neposredno manifestovalo — kad su Turci prestali da jače ugrožavaju Pokuplje, nastojao da radne obaveze seljaka prema tvrđavama pretvori u stalnu rabotu za svoj dvorac i alodijalni posed koji je postepeno počeo stvarati na račun seljaka. Godine 1722. vlastelin Ilijašić, naslednik Budačkih, pozivao se na to da su u vreme Delišimunovićeve vlasti nad Šišljavićem »kmeti delali na Chernomell, Brebrovecz y kamo im sze je goder zapovidalo«.⁵⁰ Naturanje rabote seljacima vlastelin je opravdavao tim što su oni držali svu zemlju, uključiv i alodijalnu, a prema njemu nisu bili obavezni na neke druge dažbine. (»Kaiti ni jednoga dohotka

⁴⁶ Isto, ad D 136 ex 1773

⁴⁷ Isto, ad D 250 ex 1773. Iz saslušanja Andrije Segera od 18. III 1773.

⁴⁸ »Y tak goszpoda ovde nesztorejchi nista drugo — razdelanja sitka dela, kak je potrebocha z szobum donassala, neszu potrebuvali. Vendar y onda vu sitku szpravljanja, ni jedni dnevi sztanovito tlake, kakti ni szada vu drugeh szeleh vuz Kupu obdersavasze.« (Isto, ad D 193 ex 1770. Prilog iz 1722.)

⁴⁹ Isto, ad D 250 ex 1773

⁵⁰ Isto, ad D 193/1770. Prilog iz 1722. — Zasad nam nije moguće utvrditi kad je i na koji način Hristifor Jelačić-Delišimunović zagospodario Šišljavićem. Budački i Jelačići-Delišimunovići bili su u srodstvu, — Ana Marija Budački bila je udata za Gabriela Jelačića. Ona je dobila Šišljavić i Brebrovac kod Siska. Kasnije, na početku XVIII st. Franjo Jelačić-Delišimunović vodio je proces protiv Ivana i Baltazara Budački te njihove majke Rozine Chechker u vezi sa nasleđem, jer su svi participirali u vlasništvu na ove posede. (Prema: DAZ, Zagrebačka žup., Acta processualia, fasc. CCXXII, nereg.) Izgleda da su Budački tada povratili Šišljavić, koji je kasnije preko Ane Budački prešao na A. Ilijašića.

drugoga ne daju, y zato sze ima zrok veksse tlake.«⁵¹ Kasnije, naslednik Ilija-šića, Pavle Rauh tvrdio je da je povećanje rabote došlo *istovremeno* sa odlaskom prvobitnog vlasnika iz Pokuplja ispred Turaka, što je i županija smatrala kao tačno, pišući Hrvatskom kraljevskom vijeću da je vlasnik Šišljavića potražio spas u severnijim krajevima Hrvatske, prepustivši seljacima alodijalne zemlje i livade uz povećanu rabotu.⁵²

Problem rabote treba sagledavati kroz organizaciju Banske krajine, na kojoj je odbrana od Turaka bila prepuštena Saboru i vlastelinstvima sa haramijama i kmetovima-vojnici, njihovim stražama i radnim obavezama, banderijem i plemićkom insurekcijom. Rabota koja je ranije vršena u korist vlastelina, kojom je vršena obrada feudalnog poseda, sve je više upotrebljavana za potrebe tvrđava, vojnog podvoza, prevoza itd. Vlastelin je rabotu sve više ustupao za potrebe odbrane; ona se povećavala i sve manje bivala privatna, a sve više državna, pretvarajući se zapravo u obavezu vlastelinstva (preko kmeta) i kmeta prema državi. To »podržavljenje« rabote bilo je u očima seljaka utoliko stvarnije ukoliko vlastelin nije bio direktno prisutan na vlastelinstvu, kao što je bio slučaj u Šišljaviću. Kad je ratna opasnost i potreba za rabotom prestala ili se smanjila, seljak-kmet koji je dotad manje-više imao i obaveze vojnika-stražara ili banderijalca, želeo je da ta rabota odumre, a vlastelin da ona ponovo dobije svoj raniji, privatni karakter kao obaveza kmeta prema feudalnom gospodaru, i to u nesmanjenom obimu. Stoga su seljaci mogli tvrditi da nisu bili podvrgnuti vlastelinskoj raboti, a vlastelin obratno: da su je ipak vršili u ime vlastelinstva koje je baš preko te rabote učestvovalo u ratnom, odbranbenom naporu zemlje. Za vlastelina je bilo bitno da je seljak imao obavezu rabote bez obzira gde se i kako ona ostvarivala, jer ju je on kao podavanje svog kmeta smatrao svojom, kao obavezu vlastelinstva u vreme odbrane zemlje, kao uslugu koju je vlastelinstvo u vreme ratova činilo državi, a koju on posle njihovog prestanka želi da prenese na sebe, da je upotrebi za potrebe svoje ekonomije. Seljak, sticajem okolnosti poluslobodan, stoji na suprotnom gledištu: on smatra rabotu kao svoju ličnu, direktnu obavezu prema vladaru i ne želi da pri tom vidi vlastelina kao posrednika, kao gospodara koji njegovu radnu snagu predaju državi na uslugu dok je za to potreba, da bi u datom momentu mogao da je i drugačije, u svom interesu, upotrebi.

Naturanje i povećavanje rabote vršeno je postepeno, naporedo sa obavljanjem i porastom alodijalnog poseda u okviru šišljavićkog hatara. Prema A. Segeru, kad se Budački vratio u Šišljavić, on je najpre zaposeo neku pustoselinu, počeo je zaokružavati i na razne načine povećavati, goneći seljake da je obrađuju svojom radnom snagom.⁵³ Seljaci su pružili otpor; došlo je do pobune i bežanja sa vlastelinstva. Kad se to dogodilo, nemoguće je zasad tačno ustanoviti, ali smatramo da nećemo pogrešiti, ako ustvrdimo da je to bilo oko 1690. Naime, u citiranom aktu iz 1722, doslovno se kaže: »*Natha(?) nyhove*

⁵¹ Isto, CRC, ad 193/1770. Prilog iz 1722.

⁵² »Terras et foenilia curialia aucta robota subditis excolenda dedisse« (isto, ad D 136/1773).

⁵³ Isto, ad D 250 1773

rebelie, y szkochenya pred jedno trideszetni lettmi za goszpona Budachy Janussa szadasnyu tlaku delaju». Kao kazna za bunu i bežanje nametnuta im je rabota mnogo veća nego dotad. Pošto se seljaci, iako pobeđeni nisu hteli da mire sa rabotom i da je priznaju kao svoju zakonitu obavezu prema vlastelinu, pokušao je Jankov brat, Baltazar Budački, da predloži kompromisno rešenje — da se tlaka smanji, ali da je seljaci priznaju za svoju stalnu obavezu prema vlastelinstvu. No, seljaci su to odbili, iako su već bili prisiljeni da obavljaju rabotu na vlastelinskom zemljištu.⁵⁴

Posle toga, Budački se udaljio iz Šišljavića, u koji je navratio još koji puta doteravši neke volove iz Ugarske, pa je posed zapušten, a vlastelinska kurija postala sklonište pastira, koji su oko nje napasali stada i slobodno ulazili unutra, jer je bila bez ikakvih brava (*Curia sine ullis seraturis constituta*).⁵⁵

Početkom XVIII st. Šišljavić je dobio još jednog gospodara. Bio je to Adam Ilijašić, najpre major i zrinski zapovednik, a kasnije podžupan Zagrebačke županije. On se oženio Anom, kćerkom poslednjih Budačkih, koja mu je u miraz donela deo vlastelinstva Šišljavić.⁵⁶ Ilijašić je produžio nastojanja Budačkih da se proširi alodijalno zemljište⁵⁷ i poveća rabota a to je dovelo do novih sukoba sa seljacima.

Kad je srazmerno porastu alodija rabota postala svakodnevna i nepodnošljiva, dogodila se »*Rebellia Sissljavszka, y porussenje dvora*«. ⁵⁸ Prema iskazu seljačkog vođe Segera, kad Ilijašiću nije uspelo da seljake milom pridobije za proširenje alodija i rabotu, on ih je napao vojskom, oteo im stoku i opustošio selo; dvojica seljaka bila su ubijena, a ostali podvrgnuti kmetstvu (raboti).⁵⁹ Iz jednog zvaničnog izveštaja 1773. vidi se da su Šišljavčani zbog ranije stražarske službe na Kupi osporavali pravo vlastelinu na alodi-

⁵⁴ Isto, ad D 193/1770. Prilog.

⁵⁵ Isti, Zagrebačka žup. Acta varia 1615—1770, fasc. CDXI. Izjave iz 1766.

⁵⁶ Baltazar Adam Krčelić, *Annuae ili historija (1748—1767)*, Zagreb 1952, 479.

⁵⁷ Stvaranje odnosno proširivanje alodijalnog poseda nije bila pojava karakteristična samo za Šišljavić, nego i za neka druga vlastelinstva. Tako, na primer, 1714. grof Baltazar Patačić odlučuje da na svojim posedima u Rakovcu i Vrbovcu zemlju nekih sela pretvori u svoj alodij (terrasque illas eorundem pagorum quas Dominium in propriam Alodiaturam conuertere haberet necessitatem), a Sabor zaključuje da u ta sela pošalje komisiju koja će predložiti smanjenje broja dimova, na koje se razrezuje porez, u onoj srazmeri koja odgovara količini zemljišta koju će vlastelin prisvojiti odnosno izuzeti iz kategorije oporezovanog, seljačkog zemljišnog fonda. Prema izveštaju te komisije, Patačić je od selišta koja su držali seljaci na tim posedima (ex Sessionibus suis Collonicalibus) izdvojio za alodij (pro Allodiis suis... realiter conuertisse) 92 jutra oranice i 7 kosa livade, što je odgovaralo jednom poreznom dimu koji je odbijen od ukupnog broja dimova razrezanih na te posede (Zaključci III, 25, 36). God. 1716. Sabor je dozvolio baronici Barbari Erdedi da na onom delu svog poseda Mokrice koji je pripadao Hrvatskoj izdvoji za dvorac i alodij 200 jut. oranice i livade (ut pro Curiali et Allodiali ibidem instituenda commoditate ex iisdem terris et foenilibus ducenta jugera convertat), koje će se osloboditi kontribucije dok će preostalih 400 jutara i dalje podlegati oporezovanju (isto III, 89). — Ovo su bili slučajevi legalnog oduzimanja seljačkog zemljišta za alodij, ali je nelegalnog moralo biti znatno više, o čemu svedoči i praksa na posedu Šišljavić.

⁵⁸ DAZ, CRC, ad D 193/1770. Prilog iz 1722.

⁵⁹ Isto, ad D 250/1773

jalnu zemlju (*curialia tenuta*), a kad je on počeo da na starom mestu podiže novu kuriju (*dvorac*), seljaci su se pobunili i razorili je (*curiam . . . disjecerunt*). Na njihovu bunu Ilijašić je odgovorio upotrebom vojske i kažnjavanjem vođa seljaka smrtnom kaznom, što je ostale zaplašilo, pa su morali da dozvole podizanje kurije i da odstupe neke zemlje za alodij.⁶⁰

Izgleda da je do ove pobune došlo 1712. Iz jedne izjave seljaka, iz iste godine, vidi se da su neki Šišljavčani zbog bune i nepokornosti bili pohapšeni, pa su drugi seljaci ili opštinski prvaci molili za njih da budu pušteni na slobodu. Oni su se, kao jamci, obavezali da će u buduće u svako doba vlastelinu Ilijašiću predvesti nepokorne podanike, pa su se pred njim i županijskim predstavnikom zakleli da dotični seljaci »hote pokorni, podlosni, stalni nikam szkochechi iz szela na vszaku zapoved, y na vsze pute zevszum hasznum gospodskum biti, y obsztati, y tlaku gosponu szvoiemu poleg zapovedi pres vszakoga odlachenya kako y kmeti kneza Budachky Boltisara kadagoder treba szlusiti, y delati, vnogo bolye nego doszedob hote. Kvar takvi doszedob pri zadersane tlake vuchinjen plachati budu morali«. Ali, Ilijašiću je i to bilo nedovoljno, pa je primorao seljake da se na ime jamstva za buduću pokornost pohapšenih obavežu za svakog po 100 dukata, a i sopstvenim glavama. Tek tada je pustio uhapšene, uveren da će mu ih jamci sigurno predati, »akobi kakovu novu tverdokornoszt kmetov szpoznal«.⁶¹

Iako je i druga pobuna seljaka ugušena, oni se, i pored iznuđenih obećanja na pokornost, nisu mirili sa rabotom koja ih je skoro dovela u položaj robova. Pod pritiskom njihovih molbi i tužbi, vlastelin je 1722. pristao na reviziju njihovih podložničkih obaveza. Revizija je izvršena 14. jula u prisustvu vlastelina Ilijašića, šišljavičkog župnika, predstavnika zagrebačke biskupije i opunomoćenika seljaka. Šišljavčani su želeli »tlaku pomenssati«, jer već »vnogo leett delaju vszaka hisa po vesz tjedan, a od negda pako neszu bili duxni, kak povedaju, nego nekoy po dva dni, nekoy po jeden dan, nekoy pako vu drugom

⁶⁰ Isto, ad D 136/ 1773. — God. 1766. najstariji seljaci iz Šišljavića i Kupčine, koji su se još sećali tog događaja, ovako su ga prikazali:

Postavši gospodarem Šišljavića, Ilijašić je počeo da ga podiže iz zapuštenosti u koju ga je doveo poslednji Budački. Prve dve godine držao je u ruiniranom dvorcu samo jednog slugu, a zatim je uz pomoć seljaka počeo da obnavlja dvorac radi stanovanja, proteravši iz njega šišljavičke pastire. U prvi mah seljaci mu nisu uskratili radotu, ali kad su osetili šta sledi iza obnavljanja kurije, počeli su da mu odriču poslušnost. Na čelu seljaka nalazila su se braća Brozović, koja su prva odbacila jaram kmetstva i počela pripremati bunu protiv Ilijašića. Po njihovom primeru i ostali Šišljavčani počеше uskraćivati radotu, pa već krajem godine niko od njih niti je išao na radotu niti je priznavao novog gospodara. Ilijašić pokuša da ih mirnim putem privoli na rad, ali kad oni to odbiše, on se obrati banu i saboru radi vojske kojom će ih pokoriti. Dobivši vojnu pomoć i ubivši dvojicu vođa seljaka (*duobus infidelitatis Coripheis e vivis sublati*), a opljačkavši ostale, Ilijašić je svoje »neverne« podanike podvrgao kako radoti tako i drugim kmetskim obavezama. (Isti, Zagrebačka žup. Acta varia 1615—1770, fasc. CDXI: Istraga i izjave »Glede stanja u Šišljaviću« iz 1766). Prema tvrđenju vel. župana Juršića iz iste godine, vođa bune protiv Ilijašića bio je Đuro Seger, ded Andrijin (*seditionis author, et dux fuerat*). U istom smislu i dvojica sudaca 1766. navode da je Seger zbog rabote digao bunu protiv Ilijašića, zbog čega je bio kažnjen i opljačkan (isto, Acta banalia 127/1766).

⁶¹ Isto, CRC, D 193 1770. Prilog: Izjava seljaka iz 1712.

tjednu jedan dan razdeljeni«. Videći da se ne mogu sasvim osloboditi rabote, a pošto su se našli u položaju da »vszega tjedna . . vsze nepresztance delalizu ju, y szada ju delaju«, seljaci su predložili smanjenje rabote u odnosu na postojeće stanje, ali povećanje na stanje koje je postojalo pre 1690-ih godina. Po tom predlogu, oni koji su pre pobunâ radili dva dana nedeljno, sada bi pristali na trodnevnu rabotu, oni koji su rabotali jedan dan, sad bi radili dva dana nedeljno, dok bi ostali bili obavezni na jedan radni dan tokom sedmice. Ali, vlastelin nije hteo da primi ovaj predlog za izmirenje sa svojim podložnicima, nego je podneo »sztanovita puncta«, koja su sadržavala uzroke zbog kojih su oni već preko trideset godina podvrgnuti svakodnevnoj raboti. Pored ranije navedenih podataka iz tog dokumenta, saznajemo i to da »kada bisze bili Sislyavczy med szobum delili, jeszu k — takove tlake vszega tyedna privolili«, što je vlastelin želeo da bude ponovo potvrđeno, verovatno zato što mu je to omogućavalo da nasilnim razbijanjem seljačkih kućnih zadruga znatno poveća ukupnu količinu rabote, što je, kako ćemo videti u daljem izlaganju, bilo praktikovano i kasnijih godina.

Pregovori su se završili prihvatanjem kompromisnog rešenja koje je za seljake bilo vrlo nepovoljno, iako je dovelo do izvesnog smanjenja njihovih radotnih obaveza. Rabota je određena srazmerno imovini seljaka, tako da će porodice prve klase, koje imaju najviše oranica i livada, davati nedeljno 5 dana rabote sa 4 vola; porodice svrstane u drugu klasu rabotaće 4 dana sa 4 vola; treća klasa radiće 3 dana sa 2 vola, i četvrta — 2 dana nedeljno sa 2 vola u zaprezi. Pored toga, svaka kuća, bez obzira kojoj klasi pripada, obavezna je da dade po jednog radnika za žetvu svih vrsta žitarica, za košenje trave, skupljanje i dovoz sena, berbu grožđa, kopianje i sadenje loze kao i za dovoz kolja. Svaka kuća bila je primorana da godišnje izvrši dve »duge voznje« (longa vectura) kuda vlastelin zaželi. Na seljacima je ostala obaveza pređenja kudjelje (lana), koja je bila opšta svim podložnicima u Hrvatskoj. Najzad, vlastelin je izričito zahtevao da se u potpunosti ukine dužnost seoskih starešina (»quod officia seniorum pagi totaliter tollant«) i da se zabrane skupovi seljaka, a ukoliko budu imali neke tužbe, neka ih podnose vlastelinu ili kotarskom sudiji na razmatranje. — Sve ovo seljaci su morali primiti pod zakletvom, a u slučaju da neka šteta bude pričinjena vlastelinu, oni će je kolektivno naknaditi.⁶²

Sa takvim bremenom obaveza, pored kontribucije i »javnih tereta«, seljaci u Šišljaviću dočekali su šestu i sedmu deceniju XVIII st., kad će njihov otpor ponovo planuti i zauzeti centralno mesto u socijalnoj istoriji Pokuplja.

IV

Za istoriju Pokuplja, naročito u drugoj polovini XVIII st., pa i za seljačke nemire, Karlovac je imao poseban značaj. Od svog postanka u XVI st., Karlovac je postao »glavnim skladištem i obskrbilištem za gornju hrvatsku krajinu«, a to je davalo podstreka razvitku trgovine i zanata kao i sve većem korišćenju

⁶² Isto, Prilog: Sporazum o raboti 1722.

reke Kupe koja je zbog svoje plovnosti od Siska do Karlovca već i ranije služila kao trgovačka arterija između severnih i južnih delova Hrvatske.⁶³ Od 1726, kad je u saobraćaj puštena Karolinška cesta, trgovačka važnost Kupe i Karlovca još je više porasla, jer je preko njih uspostavljena najkraća veza Hrvatske sa Jadranskim morem. Već u drugoj četvrtini XVIII st. počelo se sa izvozom žita iz Hrvatske Savom i Kupom, te Karolinškom cestom na Rijeku, naročito u vreme rata u Italiji 1737. Ovaj promet porastao je 50-ih godina, a od 1763. on postaje redovan. U to vreme počinju i prvi ozbiljniji radovi na regulaciji Kupe. U periodu 1770—79. izgrađena je nova, Jozefinska cesta, a uređeni su i lokalni putevi oko Karlovca. Izvoz ugarskih i hrvatskih proizvoda, prvenstveno žitarica, na Rijeku bio je u snažnom porastu: godine 1771. on je iznosio 156.763 forinte a 1780. već 793.967 forinti.⁶⁴ U Karlovcu ovog doba trgovalo se žitaricama, solju, drvom, daskama, dugama, kožom, duvanom, ribom, medom i drugim zemaljskim proizvodima.⁶⁵ Veći deo ovih proizvoda dolazio je iz njegovog prekosavskog i podunavskog zaleđa, a manji iz krajeva s obe strane Kupe, što ipak nikako ne znači da Karlovac nije znatno uticao na razvijanje privrednih snaga i ekonomsko-socijalnih odnosa i u svojoj bližoj okolini — u Pokuplju.

Vlasnicima feudalnih poseda na Kupi od Siska do Karlovca pružala se mogućnost uključanja u trgovinu poljoprivredno-stočarskim proizvodima, pa oni nastoje da prošire svoje alodijalne zemlje i da zagospodare šumama, kao i da nasele dotad neobrađene pustoseline u Posavini, kao što su činili gospodari Šišljavića — Ilijašić i Rauh (Rauch).⁶⁶ Iako nam nedostaje vlastelinski arhiv, da bismo izvršili pobližu analizu ekonomisanja na posedu Šišljavić, ipak se i iz raspoložive oskudne dokumentacije vidi da je vlastelin sejao prilično žita, raži i kukuruza, da je imao vinograde i da je držao dosta stoke (goveda, svinje), što je, izgleda, prevazilazilo potrošne potrebe njegovog dvorca i donosilo viškove za tržište. Za obradu alodijalnog zemljišta kao i za čuvanje i ishranu stoke

⁶³ Lopašić, Karlovac, 39—40. Prema R. L o p a š i ć u (Spomenici Hrv. Krajine, III, Zagreb 1889, 176—177) god. 1700. krajiški trgovci iz Karlovca tužili su se na dažbine koje na Kupi ubire zagrebački biskup. Iz podnetih dokumenata utvrdilo se da se te dažbine ubiru od vajkada — od 1211. kad je osnovana opatija Topusko, a naročito od XVI st., što pokazuje da je Kupa zaista stalno bila živa trgovačka arterija.

⁶⁴ Miroslava Despot, Historijat trgovačkih putova između Rijeke i zaleđa u XVIII i XIX stoljeću, zbornik »Rijeka«, Zagreb 1953, 124—127; Rudolf Bićanić, Važnost Rijeke u ekonomskom životu Hrvatske, ib., str. 163.

⁶⁵ Lopašić, Karlovac, 58.

⁶⁶ U sporu sa Rauhima Draškovići su tvrdili da oni ne teže za šumama zbog potrebnog im ogrjeva, nego zbog trgovine drvom (uti cum lignis ibidem caesis quaestum exercuerint). (DAZ, Acta banalia 58/1761. Prilog.) Sami pak Draškovići našli su dobrog kupca drveta u licu Karlovačkog generalata. Drvo se seklo u šumama kod Hutinje na vlastelinstvu Steničnjak radnom snagom njihovih podanika iz Rečice, a transportovalo Kupom do Karlovca. Dovoz drva do Kupe bio je vrlo težak i skup, a vršen je na volovima. Od drveta iz Draškovićevih šuma građen je i most u Karlovcu (isti, Acta congreg. gen. Regni 581/1753; 494/1754). Potrebom za zemljom i drvom, koje je postalo »roba«, mogu se donekle objasniti i sukobi između Draškovića i Vojne krajine (pojedinih oficira ili graničara), od 20-ih godina XVIII st. dalje (V. Acta conferentiarum Regni, 86/1746).

vlastelinstvu je bila potrebna kmetska radna snaga, a kako se alodij povećavao tokom XVIII st., tako su rasle i njegove potrebe za rabotom odnosno pritisak na kmeta.

Nalazeći se na Kupi kao trgovačkoj arteriji, kmet je takođe želeo da se uključi u trgovinu⁶⁷ (prvenstveno na karlovačku i kostajničku pijacu) svojim proizvodima, kao što su žito, stoka, drvo, vino, sušena riba i suvo meso, a za to je bilo nužno osloboditi se od rabote, postati slobodan odnosno krajišnik, očuvati zemljišni posed, na čiji račun se razvijao alodij, i održati vlasništvo nad šumama iz kojih ga je vlastelin istiskivao.

Dakle, i vlastelin i kmet nastojali su da stvore što širu osnovu za sopstvenu proizvodnju i da za nju osiguraju radnu snagu iz čega je rezultirala oštra borba za zemlju i porobljavanje odnosno oslobađanje od kmetstva. Međusobna borba vlastelinstava za zemlju (Rauhi — Draškovići — Spišići) išla je takođe na račun kmeta. On je pomoć očekivao od dvora, koji ga je od sredine XVIII st. sve više opterećivao kontribucijom, ali mu pružao i umerenu zaštitu, suzbijajući samovolju vlastelina i insistirajući na obostranom poštovanju urbara. Prema Krčeliću, savremeniku ovih zbivanja, porezni popisivači su bili strogi, iako je seljaku malo čega ostajalo za popis posle udovoljenja vlastelina i crkve (urbarijalne obaveze, gornica, lukno, župnička desetina). Cela zemlja bila je u krizi izazvanoj Sedmogodišnjim ratom, puštanjem u opticaj bakarnog i papirnog novca, trvenjem između plemstva i dvora, lakomošću županijskog činovništva, povremenim nerodicama i zelenaško-trgovačkim špekulacijama.⁶⁸

Odbijanje novih poreza od strane zajedničkog sabora u Požunu i sprovođenje reformi od strane bečkog dvora dovelo je do produbljivanja latentnog sukoba između plemstva i centralne vlasti koja je u nekim momentima donekle inspirisala ili bar tolerisala otpor seljaka protiv feudalnih gospodara. Godine 1765, u Mađarskoj je došlo do seljačkih buna u kojima je plemstvo naziralo prste dvora. U Hrvatskoj su ponovo izbile na videlo razmirice između vojnih (krajiških) i građanskih vlasti, jer su i jedne i druge želele proširenje svog teritorija i jurisdikcije. U tom pogledu naročito aktivan bio je general Bek (Beck) u Karlovcu. U sukobima između vojnih i civilnih vlasti dvor se nalazio na strani prvih, govoreći »da staleži vole imati kao susjeda Turčina negoli oficirsku upravu u generalatima«.⁶⁹ Takav stav dvora imao je za posledicu proširenje krajiške teritorije u Sremu i Pokuplju (vlastelinstvo Vojka,

⁶⁷ Prema poreznim popisima Zagrebačke županije od g. 1765, seljaci na vlastelinstvu Rečici imali su oko 70 lađica na kojima su trgovali (»cum qua quaestum exercet« — stoji pored svake lađe i imena). Poneki su posedovali i dve-tri lađice. U Kupčini su zabeležene 2, u Zamršju 1, a u Šišljaviću 6 lađa. U popisu iz 1770. uz imena 60 seljaka dodata je reč »quaestor« (trgovac). Prema ovim izvorima sledeći Šišljavčani su imali trgovačke lađice: Đuro Herceg (2), Andrija Čujko (1), Mihajlo Kapundžija (1), Petar Matašić (1) i Andrija Seger, vođa seljačkog pokreta (1). Uz njihova imena dodata je reč »nauta« (lađar). Pored ovih seljaka-trgovaca u pokupskim selima bilo je i ponešto zanatlija; tako u Šišljaviću njih 7, od kojih su neki radili krojački i kovački zanat a neki ga ostavili (DAZ, Zagrebačka žup. Acta varia, fasc. CDXI. Popisi poreznih obveznika za županijsku kasu 1765 i 1770.)

⁶⁸ Krčelić, n. d. 422—423, 502, 512, 529

⁶⁹ Isto, 450, 501, 511

Steničnjak, Kaptolski posedi), ali ne u onoj meri u kojoj su to želeli krajiški oficiri i ukmećeni seljaci. Ovi sukobi nisu izmakli pažnji pokupskih, a naročito šišljavičkih seljaka, koji su dolazeći na karlovačko i kostajničko tržište stupali u dodir sa trgovcima, oficirima i krajišnicima, što će doći do izražaja u njihovoj težnji da se uz pomoć Karlovačkoga generalata i dvora oslobode od kmetstva i dođu pod Krajinu.

Najzad, od značaja za istorijat Šišljavića bila je i smena feudalnog gospodarara. Stari vlasnik, Adam Ilijašić, udao je svoju kćer Katarinu za podbana Ivana Rauha; iz tog braka rođen je Pavle Rauh, koji je 1762. postao pukovnikom Kostajničke regimente, a 1764. proglašen baronom. Niz godina Šišljavić je bio u zajedničkoj svojini Ivana Rauha, Katarine i njenog brata Ž. Ilijašića. U posed celog Šišljavića Pavle Rauh je došao delom nasleđen po majci a delom kupovinom od svog ujaka Žigmunda Ilijašića. Prema Krčeliću, poslednji Ilijašić preselio se u Kranjsku poštu je 1764. prodao svoj deo vlastelinstva Šišljavić Pavlu Rahu za 10.000 forinti i Gradec za 19.000 forinti.⁷⁰ Sa novim gospodarom došlo je do novog talasa ugnjetavanja seljaka i njihovog masovnog, dugotrajnog otpora.

Glavna zasluga za organizovanje otpora šišljavičkih seljaka pripada nemornom i nesalomljivom Andriji Segeru. Izgleda da su njegovi preci zaista bili slobodnjaci (libertini), obavezni samo na službu oružjem. Prema njegovom tvrđenju, predak mu Đuro Seger bio je taj koji je za sebe i Šišljavčane uspeo od vladara da izdejtstvuje status slobodnjaka. Andrija Seger je imao zemljišni posed, ali se bavio i brodarstvom na Kupi i Savi, prevozeći lađom žito iz Kratečkog u Karlovac.⁷¹ Kao takvom, kmetstvo mu je otežalo, pa je trebalo da se nađe povod koji će ga pokrenuti na borbu za svoje i ostalih seljaka oslobođenje ispod feudalnog jarma. Do toga je i došlo kad ga je vlastelinski službenik udario zato što je na radotu došao s volovima umesto sa konjima. Seger se tada posvadio sa vlastelinovim činovništvom, pretio mu, odustao od vršenja rabote i najzad pobegao od kuće. U Karlovcu je stupio u vezu sa lajtnantom Ivanom Hercegom, poreklom iz Šišljavića, koji ga je ohrabrio i podržao u nameri da se odupre vlastelinu. Kad se uskoro vratio u Šišljavić, Seger je sazvao seljake na Kupi i uverio se da su svi spremni da se bore za zbacivanje kmetске potčinjenosti. On se pred njima zakleo da će se pošteno boriti za njihovu zajedničku stvar i da ih neće izdati ni ostaviti, pa makar na to bio i najsiurovije prisiljavan. Seljaci su se onda njemu zakleli da neće raditi suprotno njegovim uputstvima, da ni po koju cenu neće odustati od svog cilja i svojih zahteva, pa ako treba, biće spremni da radije umru, nego da se odreknu od traženja svojih predašnjih prava i slobode.⁷² Razvoj događaja pokazao je da ovo nisu bile samo prazne reči, jer ni Seger ni njegovi seljani nisu odustajali od postavljenog cilja, iako su imali da dožive najteža iskušenja.

Aprila 1765. Andrija Seger, braća Hlaj, Matija Lukić, Matija Hulina i drugi seljaci podneli su tužbu zagrebačkoj županiji protiv svog bivšeg vlastelina Ilijašića i njegovih naslednika Ivana i Pavla Rauha zbog ugnjetavanja

⁷⁰ Isto, 421, 434, 478, 479; DAZ, CRC, A 51/1774

⁷¹ DAZ, CRC, ad D 250/1773. Saslušanje A. Segera od 18. III 1773.

⁷² Ibidem; isto, ad D 250/1773. Saslušanje Tome Hlaja od 24. III 1773.

i nasilja.⁷³ U toj podugačkoj optužbi težište je bilo na oduzimanju zemlje (avulsione terrenorum) i na veličini i upotrebi rabote. Vlastelin je zemlju oduzimao direktno ili putem zamene (via cambii) bez naplate odštete bilo kupovinom bez isplate novca seljacima od kojih je zemlja kupljena.⁷⁴ U istrazi 1769. seljaci su nastojali da na primerima pokažu kome je i koliko zemlje oduzeto: Mihajlu Lukiću uzeta je livada od 8 kola sena, iako je na nju i dalje plaćao porez i vršio rabotu, braći Brozovićima oduzeto je jutro oranice i livada od 33 kola sena, zatim druge dve livade od 17 kola sena, Matiji Ribaru i Marku Hercegu oduzeto je 2,5 jutra oranice i livada od 46 kola sena, itd. itd. Mnogi su naveli kako im je vlastelin, bilo Ilijašić bilo Rauh, uzimao veće količine kukuruza i prosa, kako ih je prisiljavao da se dele i preseljavao na imanja u Posavini i kako su oni, da bi to iz egli, morali da plaćaju velike sume novca i daju mu stoku i zemlju.⁷⁵ Nekima ni to nije pomoglo pa su im porodice (zadruga) razbijene i raseljene. Bez računa i odštete vlastelinstvo im je otimalo vodenice, goveda i svinje, a veliki broj njihovih sinova prisiljavalo da godinama bez ikakve plate čuvaju njegovu stoku ili da vrše službu ključara, vodeničara i volara. Već dvadeset godina svakog meseca po dve žene morale su besplatno kao služavke raditi na vlastelinstvu, a ukoliko bi odbile, bile su surovo kažnjavane. Rabota je bila prevelika i preteška, često vezana s gubitkom stoke, telesnim kaznama, globama i tamnicom. Kolektivno, kao opština, seljaci su se tužili zbog oduzetih pašnjaka i stešnjavanja hatara, a naročito zbog seoske šume koju je želeo ne samo Rauh nego i susedni vlastelin Petar Spišić. Pozivajući se na svoje zasluge u borbi protiv Turaka, seljaci su tražili da budu oslobođeni od kmetstva i da kao slobodni ljudi (krajšnici) služe samo vladara i državu.⁷⁶

⁷³ Isto, Prothocollum congregationum comitatus Zagrabiensis (kraće: Zagrebačka, Prot.) 1759—1767, s. 713—714.

⁷⁴ Isto, CRC, ad D 250/1773. Prilog: Izveštaj podžup. Završnog od 5. X 1767.

⁷⁵ O postupanju bar. Ivana Rauha prema svojim podložnicima svedoči i njegov sused grof Josip Kaz. Drašković, gospodar Steničnjaka, optužujući ga zbog velikih globa koje idu i do 50 forinti (na koju je sumu u to vreme procenjivana vrednost sesije i seljačke porodice na njoj!), kao i zbog toga što iste podložnike »kao kupus« (ad instar caulim) »presaduje« odnosno preseljava iz Šišljavića u Brdovac i obratno, nikad bez svoje koristi i nikad bez nesreće za seljake (isti, Acta banalia, fasc. XLIV, 58/1761).

Razbijanjem zadruga vlastelin je nastojao da poveća i svoje prihode od ribarstva. U tom smislu 1755. tužila se ribarska porodica Čujko, čije je mlađe članove vlastelin Ivan Rauh terao da pređu »na szelo, vezda puszto Pavlichevo zvano« da bi ih prisilio da »iz dvih kmetov Ribichiu obnassaju« i da bi na taj način »Goszpodi y orszagu (bili) hasnovitessi«. Pošto u tom nije uspio, vlastelin im je smanjio neke dotad uživane pogodnosti, obavezavši ih na uredno snabdevanje njegovog dvora ribom sa Kupe (isti, Zagrebačka žup. Acta judiciaria miscellanea, fasc. CCXLIX, nereg).

⁷⁶ Isto, CRC, ad D 193/1770. — »Takaisse tuisze vsza obchina za gmajne szilnum rukum oduzeto, naimre vu mesztu Pades, je perva gmajne, na koje szilnum rukum je Dvor napravljen. Druga gmajna na dolnem Polju, koja szilnum rukum je za Dvor izorana...«

»... Y josche visse prosziti podsztupili jeszmosze da najmre kmeti nebi osztali, y tlake delati morali od nassega pravoga obchinszkoga Luga, koi nassi sztari od Turszke szile obchuvati, y obranili jeszu, y za takovu szvoju kerv prelevati, kai y mi selimo, da budemo danasz zutra nyih Szvetloszti czesarszku z' orusjem poszlusiti mogli, y za nyih nassu kerv prele(v)ati...« (isto, D 136/1773. Prilog C.)

Prema Krčeliću, seljaci su »naišli na zaštitu u županiji«, pa je Rauh proglašen krivim.⁷⁷ Zapravo, županija je pozitivno rešila niz tačaka u njihovoj tužbi, ali je ćutke prešla preko zahteva za oslobađanjem od kmetstva, a spornu šumu je ostavila vlastelinu. Slično je postupio i Banski sto(sud), koji je osnaženo rešenje županijskog suda vratio županiji radi sprovođenja u delo.⁷⁸ Ali, kako je sve ovo išlo sporo, seljaci su odlučili da se obrate lično kraljici i zatraže njenu zaštitu. Krčeliću je izgledalo da su odlučili »da se oslobode i same županije«, pa su uputili u Beč izaslanike na čelu sa Andrijom Segerom koji je bio »drskiji« od ostalih. Tamo su kraljici optužili županiju i velikog župana, a zatim se vratili sa potvrdom da su predali molbu, kao i sa kraljičnim naredenjem da im se zbog toga ne sme učiniti ništa na žao.⁷⁹ Od županije je zatraženo da povede istragu i utvrdi da li je seljacima oduzimana zemlja i da li su zaista izloženi prevelikim teretima i progonima.⁸⁰ Iz Segerove izjave proizilazi da ga je na prvo putovanje u Beč odnosno Laxenburg nagnao i sukob sa vlastelinima Spišićima, gospodarima obližnje Blatnice, koji su pokušali da prisvoje šišljavičku šumu, što seljaci nisu dozvolili, zbog čega je županija naredila da budu pohapšeni. Sa 70 forinti u džepu, skupljenih od seljaka, i pasošem od popa iz Kupčine, Seger je pošao pred kraljicu i predao joj prvu šišljavičku tužbu zbog koje je županiji stiglo navedeno caričino naredenje.⁸¹

Budući da je spor uzimao sve ozbiljnije razmere, veliki župan Ivan Jurčić obrati se banu sa svojom verzijom razvoja događaja. Po njemu, seljaci na čelu sa Segerom najpre su oštro protestovali zbog dcsuđivanja potesa Kovačevac grofu Draškoviću, tvrdeći da isti njima pripada (»Ovo je Sisslavsčko bilo y Sisslavsčko bude«), a zatim su počeli da šire glasove kako Šišljavić i Blatnica samo njima pripadaju, jer su im nekad bili dati zbog njihovih vojnih zasluga u ratovima protiv Turaka i drugih carskih neprijatelja. Seger je, navodno, dolazio u Blatnicu i od opštine zahtevao da mu napismeno izjavi da je Blatnica njegova, — šišljavička, inače će je u protivnom popaliti. Što se tiče kmetstva, tvrdio je da su seljaci na njegov silom naterani. Sve to, kao i izjavu seljaka da će preći pod Karlovački generalat, on je smatrao glupošću, ali se zbog bojazni od otvorene pobune uzdržao od svakog istraživanja i kažnjavanja. Jurčić je tvrdio da je šuma (»Šišljavski lug«) jedan od glavnih uzroka sukoba između seljaka i Rauha. Bila je to velika, gusta šuma u kojoj su seljaci bili suvlasnici sa vlastelinom koji je 1765, koristeći svoje vlastelinsko pravo (jure dominali), jedan deo iste proglasio svojim isključivim vlasništvom, zabranivši seljacima žirovinu, pašu i drvarenje. Tim su pokrenuta i ostala pitanja iz odnosa prema vlastelinu, a u seljacima razbudio bunt koji su oni pokazali još u vreme Adama Ilijašića.^{81a}

⁷⁷ Krčelić, na. d. 528

⁷⁸ DAZ, CRC, A 7, 30/1767; ad D, 250/1773. Prilog G.

⁷⁹ Krčelić, na. d. 528

⁸⁰ DAZ, CRC, A 9/1773. Prilog od 18. VI 1766.

⁸¹ Isto, ad D 250/1773. — U tužbi Petra Spišića od juna 1768. tvrdi se da su Šišljavčani 1765. posekli u »njegovoj« šumi preko 500 stabala, pustili svinje u žirovinu i pomerili međaše u šumi na njegovu štetu. Kad je županijska komisija došla da ispita stvar, oko 20 naoružanih Šišljavčana dođe da brani postavljene međaše i spreči je da izvrši zadatak (isto, D 76/1768). Posle toga A. Seger je otišao u Beč.

^{81a} Isti, Acta banalia; 123, 127, 129. iz 1766.

U leto 1766. Seger se vratio iz Beča, tvrdeći da je od kraljice dobio »slobodu« koja Šišljavčane razrešava rabote i kmetstva. Uskoro zatim u pratnji desetak seljaka pojavi se pred županom, a sutradan dovede masu ljudi, pokazujući neki akt i tvrdeći da su Šišljavčani bili vojnici, te im pripada ceo njihov atar. Od županije je tražio dokumenta o slobodama Šišljavića, te pozivao seljake na zbacivanje vlastelinskog jarma, vikao i pretio, pa ga je župan Juršić dao uhapsiti, a po tvrđenju seljaka, i pretući. Po mišljenju župana i županije, Seger se pred sedrijom držao bez respekta i poštovanja, odgovarao oholo, drsko izjavljujući da je božji i carski, a samo po sili Rauhov podanik. Veliki župan je u njemu video probuđeni duh njegovog buntovnog deda Đure Segera, i tvrdio da će postati vođa otvorene bune, ako bude ostao na slobodi. Budući da je narod sklon paljevini i buni, a ni onaj u Karlovačkom generalatu nije zadovoljan, potrebno ga je lišiti vođe koji mu obećava slobodu, a koga bi on rado mogao slediti. Bez Segera, pak, Šišljavčani ne mogu ništa učiniti; dok je on u okovima, cela opština se oseća okovanom. Moleći bana da Segera zadrži u zatvoru sve dok se ne donese konačna odluka o seljačkim tužbama i zahtevima, županija ga je uveravala da su Šišljavčani još i ranije bili nepokorni, da nema ni traga o nekom njihovom vojničkom statusu, jer su uvek bili podložni kmetstvu i raboti, pa je sve što oni tvrde samo laž i izraz bunta. Njihove tužbe i izmišljanje uvek novih argumenata samo otežavaju stvar koju županijsko činovništvo, opterećeno drugim, tekućim poslovima ne može da do kraja raščisti.⁸²

Pošto je ban prihvatio obrazloženje županije, odbio je molbu seljaka da oslobodi Segera, izjavivši da on mora ostate u zatvoru sve dok se pred sedrijom njihov proces ne završi.⁸³ Šišljavčani se tada ponovo obrate carici, optužujući Rauha zbog ugnjetavanja, a županiju zbog premlaćivanja Segera i oklevanja da presudu Banskog stola sprovede u delo. Od kraljice preko nedavno uspostavljenog Hrvatskog kraljevskog vijeća stigne septembra 1767. naredenje županiji da sprovede sudske odluke i dade odštetu seljacima. Od županije je zatraženo da umesto po privatnom urbaru iz 1722. reguliše odnose na tom vlastelinstvu u duhu urbaru iz 1755, te da izvesti zašto taj urbar nije uveden u Šišljaviću; uz to i da predloži mere za otklanjanje ugnjetavanja seljaka od strane vlastelina Rauha. Najzad, županija je upozorena da ne uznemirava Segera zbog tužbe podnete dvoru,⁸⁴ pa je on uskoro pušten na slobodu.

Na početku oktobra 1767. podžupan Završki dođe u Šišljavić da najzad sprovede u delo presudu Banskog stola. Uz pomoć starih ljudi, koji su znali raspored zemljišnih čestica posle 1722, podžupan je čitavom nizu seljaka vratio zemlju oduzetu pod raznim vidovima, a među njima i A. Segeru, kome je

⁸² Ibidem; Zagrebačka, Prot. 1759—1767, s. 789—790. — O Segerovom hapšenju Krčelić kaže: »Županiju je ljuto upeklo, što je protiv nje iznijeta optužba, pa zato samog Seghera zbog nekih njegovih odveć drskih izjava baci u zatvor«, odakle on županiji uputi prepis kraljičinog otpisa na seljačku tužbu, tvrdeći da tom aktu nije mjesto u zatvoru, nego županija treba da ga čuva »na dostojnijem mjestu« (Krčelić, n. d. 528).

⁸³ DAZ, Zagrebačka, Prot. s. 791, 809

⁸⁴ Isto, CRC, A 7/1767. — O tom urbaru pobježe: I. K a r a m a n, Postanak i značenje privremenog urbaru za Hrvatsku iz god. 1755, Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Odsjek za povijest 4, 1962, 51—78.

dosuđena odšteta od dvadesetak forinti za tri jutra zemlje koju je vlastelinstvo bespravno koristilo. Pošto se veliki broj tužbi odnosio na rabotu, županijski i banski sud rešili su da se vlastelinstvo vrati na stare rabotne obaveze seljaka, što njih nije moglo zadovoljiti jer su želeli potpuno oslobođenje od vlastelina i rabote. Na podžupanovo pitanje na koliko je rabote nedeljno bila obavezna svaka kuća, Seger i seoski starešina Mihajlo Hlaj odgovorili su u ime svih da njihovi preci nikad nisu vršili rabotu dobrovoljno ili po zakonu, nego su bili na nju prisiljeni, zbog čega oni, ni sad neće na nju pristati ni priznati je za svoju obavezu. Sudske odluke o raboti za njih su bez vrednosti, jer su se oni ponovo obratili dvoru koji je već naredio zagrebačkom kaptolu da u svom arhivu pronađe privilegije kojima će se dokazati njihove »slobode«. Seger je izjavio da je u Beču rekao caru Josipu da su Šišljavčani plemići i da su spremni da ga služe oružjem, na što mu je »goszpon Czesar« odgovorio: »Ti poidi Domov, vsza, koja prosziss, na pizmu za tobum doaidu«. Tom prilikom on je video i »Pravicze Moszlavechekeh«, koje je želeo da izvojuje za svoje seljane.⁸⁵

Po odluci banskog suda, seljacima je na ime odštete za neplaćenu rabotu i službe na vlastelinskom dvorcu, za globe, oduzetu stoku, seno i druge nezakonitosti trebalo isplatiti 785 for. 1,5 kr. (a kasnije i interes na tu sumu). Rauh je izjavio da će ovu sumu obračunati u vidu oranica, livada i šume, koje će im ustupiti na korišćenje. Ali, Seger i Hlaj u ime svih seljaka odgovore da ne žele da budu isplaćeni svojim sopstvenim zemljama, nego u gotovom novcu, jer je sav šišljavički hatar njihov, te u njemu Rauh nema ni jedne čestice zemljišta, pa je čak i svoj dvorac podigao na zemlji otetoj od njih.⁸⁶ Na podžupanov upit koliko se primenjuje urbar od 1755, seljaci su odgovorili: toliko koliko se mora sa stokom rabotati od jutra do mraka.⁸⁷ Seger je ponovio da oni više neće rabotati, nego će izvojevati svoje slobode i privilegije, a Rauh neka pokaže, ako ima što napismeno što bi ih obavezivalo na rabotu. Zbog takvog držanja seljaka podžupan nije mogao da sprovede odluku suda o raboti, pa se vrati u Zagreb neobavljena posla.⁸⁸

Podnoseći podžupanov izveštaj Hrv. kralj vijeću, zagrebačka županija 22. X 1767. ističe da seljaci, odbijajući rabotu, odbijaju i delimično rešenje, jer žele celokupno zemljište uključiv i alodijalno (fundo curiali). Segerovo pominjanje privilegija Moslavčana, koji su se pobunili pre nekoliko godina, i sav njegov rad stvaraju »fikcije« kod naroda koji postaje nepokoran. A čemu to vodi, najbolje svedoče »žalosni primeri« u Mađarskoj.⁸⁹ Kraljevsko vijeće je

⁸⁵ DAZ, CRC, ad D 250/1773. Prilog G

⁸⁶ Ibid. — »Quod illi nollint propriis tennutis excontentari, cum totum illud terrenum, quod in Sisliavich est, ilorum sit, neque dominus terrestris habet ibi unam particulam terrae propriae, adeo quod et curia dominalis in ipsorum terreno erecta habeatur.«

⁸⁷ Izjave seljaka o raboti potvrdila je i sama županija u izveštaju Hrv. kralj. vijeću 1768, obaveštavajući ga da ih je Rauh primoravao da noću mlate proso, a odmah sledećeg dana da vrše rabotu od izlaska do zalaska sunca. Vlastelin je rabotu uzimao i za nekoliko nedelja u napred, čime je kršio propise privremenog hrvatskog urbara. (Isti, F 11/1768.)

⁸⁸ Isto, ad D 250/1773

⁸⁹ Isto, D 14/1767

predložilo a carica se složila da Andrija Seger i Mihajlo Hlaj, kao neosporne vođe seljaka, budu uhapšeni i zadržani u zatvoru sve dok se spor s Rauhom potpuno ne reši i mir ne osigura. Tek tada treba ih pustiti na slobodu sa opomenom da se uzdrže od nepokornosti i podbunjivanja naroda pod pretnjom stroge kaze.⁹⁰ Ipak, do ovih hapšenja nije došlo te godine, nego kasnije, jer su se seljaci ponovo potužili Kraljevskom vijeću i kraljici, tvrdeći da je podžupan Završki u potpunosti izmenio sudske odluke kad je trebalo da ih provede u život. On je zemlje jednih seljaka dodelio drugima, a umesto oduzetih im oranica, šume i livada odredio im delove njihovog sopstvenog opštinskog pašnjaka. Na taj način, vlastelinstvo nije ni osetilo podžupanovu egzekuciju, a o pljački koju je ono vršilo i o teškom batinjanju kome ih je podvrgavalo podžupan nije dozvolio ni da se progovori. Celu njihovu odštetu on je sazeo u 820 for. 30 kr., a to znači da je skoro polovina njihovih tužbi i zahteva naprosto isključena iz procesa, pa tužbe mnogih nisu ni rešene ni udovoljene, što ih baca u bedu i dovodi na prosjački štap. Da nevolja za njih bude veća, prevario ih je i advokat Benedikt Krajačić, kome su dali 204 forinte da bi im izdejstvovao vraćanje nekog zemljišnog potesa, ali on nije ni prstom maknuo da obećanje izvrši. Stoga su molili da se reše sve tačke njihove tužbe, da Krajačić vrati primljeni novac i da kraljica imenuje nepristranog komesara koji će pravedno okončati njihovu stvar, odrediti im naknadu pretrpljene štete i osloboditi ih daljih troškova i ugnjetavanja. Kraljica je naredila da Krajačić vrati novac seljacima, a županija odnosno Kralj. vijeće da pošalje izveštaj o šišljavićkom urbaru, insistirajući da se poštuje urbar iz 1755. i »devet zabranjenih tačaka«.⁹¹

Decembra 1767. podžupan Završki ponovo dođe u Šišljavić radi sprovođenja presude Banskog stola. Vlastelin Rauh odbije da odštetu i naknadu seljacima isplati u novcu, u čemu ga uskoro podrži i županija koja je smatrala da ga na to ne obavezuje ni presuda pomenutog suda niti ga ona može prisiliti, a da tim ne prekrši njegova plemićka prava. Rauh je uveravao podžupana da će seljaci umesto gotovog novca dobiti 14 jutara najbolje oranice, zasejane žitom i raži, i 47 kosa livade. Pošto seljaci i pored zabrane održavaju tajne skupove i prikupljaju novac da bi mogli voditi sudski proces protiv njega, pošto su nepokorni i teže buni, bilo bi vrlo opasno dati im gotov novac na ime odštete, jer bi im to omogućilo da vođe pravi rat i izazovu opštu pobunu u ovom kraju. Kad je podžupan prihvatio Rauhove argumente i pozvao seljake da im dotičnu zemlju podeli, istupio je nedavno oslobođeni A. Seger i izjavio da oni neće prihvatiti takvo rešenje. Na podžupanove pokušaje da ih pridobije za prijem dotične zemlje, seljaci su nedvosmisleno odgovorili da neće da prime sopstvenu zemlju na ime odštete, pa su zatim napustili podžupana koji se morao vratiti ne izvršivši sudsku presudu.⁹² Seljaci su, naime, odbijali svaku Rauhovu špekulaciju sa zemljom koju su smatrali svojom; oni su želeli vraćanje svih tokom vremena oduzetih zemalja, a dotičnu sumu novca, koju im je Rauh želeo zameniti zemljom, oni su smatrali kao pravednu naknadu za

⁹⁰ Isto, A 30/1767

⁹¹ Isto, F 19/1767; A 26/1768; D 61/1768.

⁹² Isto, D 33/1768

globe, rabotu i nasilja koja su od vlastelinstva pretrpeli, pa je nisu hteli primiti ni kao polovično rešenje ni kao presedan za budućnost. Oni su, dakle, želeli i zemlju i novčanu naknadu, što je Rauh odbio, pa su novi sukobi bili u izgledu.

VI

Otpor seljaka manifestovao se u više vidova — od podnošenja tužbi do odricanja rabote i zaposedanja zemlje i šume. Godine 1765. oni su noću razrušili i razbacali ogradu oko vlastelinskog zečinjaka, koji su pretvorili u svoj pašnjak. Dve godine kasnije, na svojoj skupštini, Šišljavčani su izabrali dvojicu između sebe za šumare koji su počeli da oduzimaju drva i sekire onima koji su šumu sekli po odobrenju vlastelinstva, tukući ih i psujući im »pasju veru cigansku«. Da bi se moglo seći drvo, bilo je potrebno dobiti odobrenje od »sztaressine« Mih. Hlaja i dati novčani prinos za put A. Segera u Beč. Vlastelinstvo je tvrdilo da je šuma njegova, jer ju je ono odgajalo, ali su seljaci sebi prisvojili sva prava na nju i pustoše je, prodajući drvo u Karlovcu. Posekli su 662 stabla, iako su znali da je presudom banskog suda šuma priznata za vlastelinsku i njihova prava ograničena samo na drvo za ogrev a ne za prodaju i građu. Skoro svaka porodica podigla je nove zgrade, pozivajući se na Hlajevo odobrenje. Seljaci to nisu skrivali, a svima je bilo dobro poznato da već dve godine skoro svake subote Nikola Seger, Grgur Kapudžija, Ivan Bunjek i braća Hlaj voze u Karlovac radi prodaje stupce, daske i ogrevno drvo.

Prema tvrđenju vlastelinskih službenika, od davnina bilo je uobičajeno da pred početak žirenja doteraju svinje pred dvorac i pokažu ih radi popisivanja, ali 1769, iako više puta opomenuti, oni su odbili da to učine i pustili svinje u šumu po svojoj volji, bez plaćanja žirovine i bez davanja prednosti vlastelinskim svinjama. Na »Rogu« posekli su vlastelinsko kolje i ograde oko livada, popasli stokom niz vlastelinskih livada i njive zasejane kukuruzom. Kad su vlastelinski čuvari jednom prilikom oterali u dvor svinje koje su popasle njegovo žito, grupa seljaka, na čelu s braćom Hlaj i ženom A. Segera, silom je provalila unutra i oslobodila ih, odbivši da plate učinjenu štetu. Vlastelinstvo je tvrdilo da su pojedini seljaci silom zaorali i prisvajali njegovu zemlju. Takav je bio slučaj sa Nikolom Ribarom-Bunjekom koji je uzeo vlastelinsku zemlju, iako je dobio zamenu za zemlju koju je vlastelin ranije preuzeo; Toma Matačić je »nasilno osvojio« vlastelinsku zemlju »na Kerchi«; braća Hlaj 4 jutra, Toma Harambašić 6 jutara, itd. Pored toga, seljaci su prisvojili regalsko pravo lova i ribolova, kao i pravo točenja vina koje su kupovali od »Vlaha« i točili ga po kućama i pored zabrane od strane vlastelinstva. Neki od njih nosili su vino, suvo meso i slaninu na tržište u Kostajnicu.⁹³

Vršenje rabote bilo je neredovno i skopčano s otporom, svađama i tućama. U toku tri godine, 1766—69, Šišljavčani su odbili da izvrše 2027, iako su izvršili 26.700 rabota. Nedeljna obaveza iznosila je 2—3 odnosno godišnje 104—160 rabota. Izuzetak je bio samo jedan seljak sa 4 rabote nedeljno odnosno preko

⁹³ Isto, ad D 183/1770. Prilozi: Saslušanje Matije Huline; Izveštaji sudije Spišića; Optužbe vlastelinstva protiv seljaka.

200 godišnje. Veći deo porodica nije izvršavao svoju radotnu obavezu, a naročito vođe seljaka Segeri, Huline, Kapudžije, Matašići i drugi, koji tri poslednje godine »nikad« nisu hteli da pođu na rad, pa su bili dužni veliki broj radnih dana. Svi bez razlike odbijali su da sinove i kćeri šalju u dvorac radi obavljanja kućnih poslova, preteći službenicima koji su ih na to opominjali. Za najmanji povod, vlastelinski službenici bivali su napadani i tučeni, kao što je bio slučaj s Mihajlom Hercegom koga su zbog ubijenog psa pretukli pred samim vlastelinskim dvorcem. Njihov otpor manifestovao se i u odbijanju deoba svojih kućnih zadruga radi preseljenja (translokacije) jednog dela seljaka na pušte sesionalne zemlje izvan Šišljavića.⁹⁴

Budući da su i vlastelin i seljaci različito tumačili presudu banskog stola, odlučeno je da ona bude upućena kraljevskom sudu u Peštu. Seljaci su se tome usprotivili, izjavljujući da im se tim želi izbiti i poslednja krajcara iz ruku, ali ipak od procesa nisu odustali, nego su prikupili novac i uputili u Peštu A. Segera i Tomu Hlaja kao svoje zastupnike. Oni su i dalje insistirali na potpunom, pojedinačnom i kolektivnom rešenju svojih tužbi, na odštetu u novcu a ne u zemlji.⁹⁵ Seger i Hlaj poneli su sobom sva akta koja su se odnosila na Šišljavić, a koja su se nalazila u zagrebačkom kaptolu kao njihovom locus credibilis. Iz Pešte su pisali zagrebačkoj županiji, Hrv. kralj. vijeću i kaptolu, tražeći priznanje šišljavićkih privilegija, a zatim su se uputili u Požun Ugarskoj dvorskoj komori, gde im je obećano da će im se poslati privilegije, ako budu pronađene u njenom arhivu. Iz Požuna predstavnici seljaka stigli su u Beč, odakle se Hlaj vratio u Hrvatsku a Seger ostao u nadi da će preko dvora uspeti da povрати »stara prava i slobode«, kao i zemlje koje je vlastelin Ilijašić oduzeo od seljaka.⁹⁶

U predstavi podnetoj dvoru Seger je optuživao županiju da je seljacima izdala dokumentaciju samo o polovini njihovog procesa, odbijajući da im preda i ostalu, a kotarski sudija Spišić koji treba da ih brani, ugnjetava ih, odbija da postupi po kraljičinom naređenju i preti da će u Šišljaviću podići četvora vešala i povešati i staro i mlado. Oni su mirni, ali pošto su lišeni svojih privilegija, moraju da se tuže. Stara akta iz zagrebačkog kaptola pokazuju da je Šišljavić bio slobodan, a seljaci da su bili plemići, potčinjeni samo kralju. Potvrđuju to i stari zapisi o međama posedâ, prvenstveno »Metales Erdedianes«, prema kojima je Šišljavić bio naznačen kao posed koji služi oružjem vladaru. Prema starim aktima, »Sislavich je perva Krayna vu Horvaczke zemlje, niti vu Sislavichu bil je predi dvor, ali koy Goszpon«. Pošto Rauh i Spišići nemaju niti mogu pokazati privilegiju na Šišljavić, potrebno je da seljaci budu ponovo vraćeni u svoj raniji, slobodnjački položaj, kao i da im se vrati sve što im je silom oduzeto. Ako dobiju »dedovske slobode«, biće opet uvek spremni na službu oružjem protiv svakog carskog neprijatelja. — Početkom januara 1769. kraljica je tužbu vratila Hrv. kralj. vijeću, naredivši da

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Isto, F 10, 11/1768.

⁹⁶ Isto, ad D 193/1770. Saslušanje M. Huline; ad D 250/1773. Saslušanje A. Segera. — »... terras, quas defunctus Adamus Illiassich dominus eorum terrestres ademit et ad usus suos applicuit«.

se reši u duhu privremenog urbara i podnese detaljan izveštaj, ali je županija odugovlačila, pa je tek 22. XI 1769. podžupan otišao u Šišljavić radi srediavanja stvari.⁹⁷

Kao i svi seljaci tog doba, tako je i A. Seger bio nepismen, ali se u Beču upoznao s nekim đakom iz Hrvatskog kolegija (Collegium Croaticum), koji mu je pisao pisma na hrvatskom, koja je on slao u Šišljavić seljacima i u Karlovac lajtnantu Hercegu, jer je ovaj i dalje održavao vezu s njima, a oni su mu u Karlovac nosili drva, daske i namirnice, kosili mu seno i tako se oduživali za njegove savete i usluge. Seger je Hercegu uputio tri pisma, obaveštavajući ga o svojoj akciji u Beču i moleći ga da njegove želje i savete prenese seljacima u Šišljavić.

Pošto je preko dvorskog agenta češkog porekla predao tužbu dvoru, Seger je ostao u Beču da čeka na odluku, o čemu je početkom januara 1769. obavestio lajtnanta Hercega. U tom pismu Seger, izgleda, aludira na podžupana, kad kaže, ako »Mestar« bude pitao zašto ga seljaci tuže, da mu se odgovori: »Da ga tusimo bas zato, zakaj namsze zgalgam grozi, y zbog szvedocsansztva, koga nam neda, da Mi Krajnu iz pod turszki nog odchualiszmo, jerbo on klyuche od Kancellarie noszi, pak nam Praviczu zatvara«. Pozdravljajući seljake preko Hercega, Seger je tražio novac i upozoravao ih »da Luga chuvaju, kakti szami szvoga«, jer »ni triba miszliti da bi chii Lug drugi bil, nego obchin-szki«. U tom cilju treba da drže šumske čuvare a drvo da seku samo koliko je nužno. Savetovao ih je »naisze nedadu, da bisze pod klaku podpiszali niiednega tesaka... dai nebi niova decza preklinala«. On je u predstavi dvoru rekao da se zatraži od Raucha »ako ima urbariuma, naiga pokasu«. Seljaci treba da u miru čekaju rešenje; ako na opštinu dođe kakav upit, neka odgovore »da szvoje sztarine ischiu... y sztarine naisze dersu«, a on se nada da će mu agent izdejstvovati audijenciju na dvoru kome će on govoriti »od nasse sztarine.⁹⁸

Međutim, Seger je uskoro bio u Beču uhapšen, zbog pričinjenih dugova ili zbog svoje misije — teško je reći. Prema jednoj izjavi na sudu, on je iz zatvora pisao lajtnantu Hercegu »da je... vu vuzi zbog sztanovitoga dugha, ter da szuh tako posztal (je), da mu obadve noge vu jednu sztran hlach bi sztale.⁹⁹ Herceg se obratio advokatu Tadiji Blagojeviću u Beču, moleći ga da

⁹⁷ Isto, D 9/1769; D 193/1770; ad D 250/1773

⁹⁸ Isto, ad D 250/1773. Prilog: Pismo A. Segera lajtnantu I. Hercegu od 6. I 1769. — U vreme svog boravka u Beču, koji se ne može sasvim tačno vremenski odrediti, Seger je uputio još dva pisma lajtnantu Hercegu. U prvom ga je obavestavao da je tužbe predao kraljici i molio da mu se pošalju akta iz kaptola i županije koja se odnose na Šišljavić. Tražio je novac, jer je zapao u dugove, i savetovao seljake da budu složni, da se ne daju prevariti »vech nai sztarinu ischu«. Nadao se da će izdejstvovati kraljevsku komisiju i željene »pravice«. — U drugom pismu upućivao je opštinu da se tuži banu »za szilu« koju čine Rauh i Spišići, od kojih neka ban zatraži da pokažu »od kega kralja illiti: czeszara imaju Privilegiume na nas kotar, koinam je sztarina dobila pod kralievskim orussjem szlusecs kerv prelivajuch, szszensztvo plachiajucs, Turszke szile branech«. Savetovao je seljake da brane i čuvaju šumu i da ne dozvole da ih izazovu i optuže »dasze jeszmo szpontali«, a potomstvo da ih ne proklinje što nisu »do kraja Praviczze iszkali«. Ibidem, Pisma Segera Hercegu od 8. XI 1769 (?) i 13. I 1770 (?).

⁹⁹ Isto, ad D 165/1773. Prilog E: izjava Ivana Rožana.

se zauzme za oslobođenje Segera i uveravajući ga da će seljaci onom ko im učini dobro, isto dvostruko vratiti.¹⁰⁰ Kad su Šišljavčani saznali za Segerovu nevolju, sakupili su nešto novca koji su Toma Hlaj i Nikola Družak poneli u Beč, ali je on već bio pušten na slobodu.¹⁰¹ Pored njih u Beč su pošli takođe Ivan Seger, Ivan Lukić i Matija Hulina da A. Segeru odnesu pušku i neke druge stvari. U povratku seljački izaslanici bili su uhvaćeni od ljudi grofice Rauh, pretučeni i kao »tati i ludomorczci« okovani i baćeni u tamnicu. Posle četiri dana, pošto su bili još i opljačkani, pušteni su na slobodu. Ali, »niti szem nisu zadovoljna gospoda zemelszka — žalili su se Šišljavčani — neg nasz na delo tesachko natiravaju na tuliko, da zemlye szvoje che prem malo bi imali tesko delati dospevamo«. Vlastelinstvo im oduzima zemlju i odbija da im plati oko 150 rabota, izvršenih 1768—69.¹⁰² Županija im ne izdaje rešenja upućena joj preko Ugarske dvorske kancelarije, ne sprovodi u život ranije odluke banskog suda, te tako sve ide na to da budu baćeni u oćajanje i potpuno uništeni — čitamo u jednoj njihovoj tužbi iz tog vremena.¹⁰³

VII

U nameri da slomi otpor svojih nepokornih podanika u Šišljaviću, Rauh je 31. VII 1769. pred vlastelinskim sudom, a u prisustvu županijskog predstavnika, malog suca Josipa Spišića, održao suđenje vođama seljaka. Tih dana pohapšeno je i saslušano više seljaka, među kojima i neki iz vodstva kao Matija Hulina i Ivan Seger, od kojih se saznalo nešto više o organizaciji pokreta. Saslušani su i vlastelinski činovnici, kao i šišljavićki susedi, seljaci iz Blatnice, tako da je sakupljen priličan optužni materijal protiv Šišljavčana.

Podižući optužbu protiv Andrije Segera, braće Hlaj i drugih pokretača nemira, kao i protiv svih porodičnih starešina u Šišljaviću, sud je konstatovao da se njihova »pobuna« povlači još od 1765, a da im je cilj, kao i njihovim precima, da zbace kmetski jaram, iako je opšte poznato da su Rauhovi »zakoniti« podložnici. Ne samo što su sami pobunjeni, nego i svoje susede podstiču na otvoreno neprijateljstvo prema vlastelinu. Iako je 1766. županijski sud pozitivno rešio njihove tužbe protiv vlastelinstva, ipak se oni s tim ne zadovoljavaju, nego nekažnjeno čine nasilja i bune se, tražeći neke »imaginarne« slobode i privilegije. Svog zakonitog gospodara žele da via facti isključe iz šuma i drugih vlastelinskih prava, suprotstavljaju se njegovim odlukama i naređenjima, te javno odbijaju da priznaju županijsku i spahijsku vlast. Na taj način došli su u stanje otvorene pobune.

Vlastelin Rauh posebno je tužio Andriju Segera, Tomu i Đuru Hlaja, Matiju Hulinu, Ivana Lukića, Nikolu Segera, Volfganga Kapudžiju i Ivana Bunjeka kao »podbunjivače naroda i podstrekače pobune«, koji stalno po svim arhivima Hrvatske i Ugarske traže dokumenta o nekoj seljačkoj slobodi, pa su čak i dvoru upućivali svoje predstavke. U tu svrhu, iako je strogo zabra-

¹⁰⁰ Isto, ad D 250/1773. Hercegovo pismo od 12. VII 1769.

¹⁰¹ Isto, ad 165/1773. Izjava N. Družaka.

¹⁰² Isto, ad D 193/1770. Prilog N: seljačka tužba.

¹⁰³ Isto, F 67/1769

njeno, oni održavaju skupštine i prikupljaju novac, pa su poneke kuće u toku jedne godine dale i preko 24 forinte, zbog čega će osiromašiti i postati nesposobne da plaćaju kontribuciju. Dok Sever boravi u Beču, njegovi drugovi udaraju na ostale seljake namet koji je krčmar Petar Brozović kao inkasant sedam puta prikupljao. S njima u vezi stoji lajnant Herceg koji im piše pisma i koji ih je upućivao u Beč. Toma Hlaj ide u Karlovac i s njim održava vezu, a seljaci mu skoro svake nedelje šalju darove i hranu.

Pošto su pročitani spisi o raznim vidovima otpora seljaka (rabota, šume, osvajanje vlastelinske zemlje itd.), uzete su u razmatranje i optužbe Spišićevih podanika iz Luke i Blatnice, s kojima su Šišljavčani bili u sukobu zbog zemlje i šume. Kad su ovi seljaci zapretili da će se obratiti Rahu kao šišljavačkom vlastelinu, Toma Hlaj im je odgovorio da se Šišljavčani zato ne brinu, jer nemaju gospodara koji bi im zapovedao («Nos non curamus... nos nullum Dominum habemus, qui nobis mandat»), jer se ne boje ni bana ni kralja ni vlastelina. Sud je primio izjavu podžupana o nepokornosti Šišljavčana od kojih se na javne radove (putevi, mostovi itd.) nikad ne pojavi onoliko koliko ih bude pozvano. Kontribuciju već godinama nisu uredno plaćali, pa ju je trebalo pobirati egzekutivnim putem. To je, prema podžupanu, bilo zato što su se seljačke porodice iscrpljivale stalnim samovoljnim skupljanjem novca radi vođenja procesa protiv vlastelinstva. Njihovu nepokornost i nepriznavanje javne i dominalne vlasti pokazuje i samovoljno zbacivanje seoskog suca (kneza) Matije Lukića, koga je postavilo vlastelinstvo, i njegovo zamenjivanje Mihajlom Hlajem, pa od tada pod imenom opštine odbijaju naređenja vlastelinskih činovnika.¹⁰⁴

Razmotrivši gornje optužbe, kao i »bezbrojne druge primere bune i otvorenog ustanka«, koji su prema feudalnom sudu predstavljali kršenje privatnog i javnog prava, vlastelinski sto izrekao je smrtnu kaznu (poenam gladii) Andriji Segeru, Ivanu Lukiću, Tomi i Mihajlu Hlaju. Kazna od 100 batina izrečena je Matiji Hulini, Nikoli i Matiji Segeru, Volfgangu Kapudžiji, Ivanu i Mihajlu Rožanu, Ivanu Bunjeku i Matiji Hugibincu. Za ostale je predviđena kazna od 25 batina. Pored toga, trebalo je da plate 3972 forinte zbog posečenih hrastova, zatim 5000 forinti za drvo koje su prodavali u Karlovcu, te 2960 forinti (svaka kuća po 40) na ime kazne za počinjena nasilja, kao i po 10—12 forinti na ime zadovoljštine svakom koga su tukli po susednim selima. Najzad, seljaci su morali da kolektivno poprave razrušene vlastelinske ograde, da vrate zauzetu zemlju i daju naknadu za njeno korišćenje, da plate ili odrade 2027,5 dana rabote, da se odreknu lova i ribolova, te da izraze punu pokornost dominalnoj i javnoj vlasti i da priznaju one opštinske starešine i šumare, koje postavi vlastelin, a ne one koje su sami izabrali. — Presuda vlastelinskog suda upućena je na potvrdu županijskom sudu i županijskoj skupštini od koje je zatražena vojna sila, jer vlastelinstvo sopstvenim snagama ne može da dokrajči otpor tolike mase nepokornih seljaka.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Isto, ad D 193/1770. Sudski proces i prilozi, tužbe, saslušanja itd.

¹⁰⁵ Ibid.

Presude su izrečene u odsustvu optuženih seljaka, jer nitko nije od njih hteo da se pojavi pred vlastelinskim sudom, iako su vlastelinski službenici išli od kuće do kuće i pozivali ih. Izveštavajući o tom županiju, Rauh kaže da su se baš u vreme zasedanja suda seljaci okupili u buntovnu gomilu i naoružani puškama na 50 kola upali u njegovu šumu iz koje su se predveče vratili sa posećenim hrastovima, spremni na »najgore«, ako on i reč progovori. Pošto njegova nastojanja da ih smiri »blagim« načinom ne uspevaju, pošto njihovi prestupi ne prestaju, jer ih A. Seger stalno podbunjuje, Rauh moli županiju da potvrdi presude vlastelinskog suda, pohvata pobunjene seljake i prisili na pokornost i plaćanje za nanete mu štete i njihova nasilja.¹⁰⁶ Ali, županiji i višim organima vlasti kao da se nije žurilo da udovolje Rauha, pa su presudu vlastelinskog stola uzeli u razmatranje tek 1773, kad se pokazalo da se otpor seljaka ne može eliminisati bez primene strogih mera.

Pošto su se seljaci tužili dvoru da im županija nije predala sva akta o nekom sudskom procesu, a Hrv. kralj. vijeću — da nisu rešene njihove tužbe u vezi s urbarijalnim podavanjima prema urbaru iz 1755, te da vlastelinstvo ne provodi niti urbar niti »puncta prohibita generalia«, — bilo je od strane Vijeća naređeno podžupanu Završkom da pođe u Šišljavić i izvidi stanje stvari. Podžupan se 22. XI 1769. pojavi u Šišljaviću i upita seljake kako su mogli podneti tužbe kad je presuda Banskog stola bila za njih povoljna. Andrija Seger i drugi odgovore da se nisu tužili zbog te presude, jer su dobili deo zemalja koje sad nesmetano uživaju, nego zbog toga što im nije odšteta data u novcu nego u zemlji koju oni neće da prime u naknadu jer je ona njihova, budući da je ceo Šišljavić njihov a ne Rauhov. Izjavili su da je njihov i potes Kovačevac oko koga su se sporili Rauh i Kazimir Drašković, a koji je dosuđen Draškoviću bez obzira na pretenzije seljaka na to zemljište. Na više njihovih zahteva da im se pokažu akta o tom procesu, županija se oglušila.

Kad je podžupan počeo da ispituje vlastelinske činovnike da li su poštovali urbar, naročito u pogledu rabote, Seger a zatim i svi ostali seljaci povikaše: »Mi po szili klaku dajemo. Hayde van, nay pisse klaku chiju hoche, nasse nebude pizal«. Sa takvim povicama napuste opštinu, ne želeći da išta čuju o urbaru i raboti. Kad se popodne vratiše, podžupan im počne čitati »devet zabranjenih tačaka«, ali kad je došao do tačke 6, koja seljacima zabranjuje prikupljanje novca, oni složno povikaše da im je slobodno da skupljaju novac jer traže svoje privilegije koje bez njega ne mogu povratiti, budući da niko ništa ne daje besplatno

Na pitanje šta zapravo traže i na čemu zasnivaju svoje tužbe, seljaci su jednoglasno odgovorili da se žale što županija i kaptol neće da im predaju odluke carske i Kraljevskog vijeća o njihovim privilegijama, u kojima su sadržane slobode i imuniteti njihovih predaka. Ponavljali su da je celo vlastelinstvo Šišljavić njihovo, zahtevali su da Rauh podnese dokaze za svoje pravo nad Šišljavićem i izjavili da će zbaciti kmetski jaram, jer su se već zakleli da će vladaru služiti oružjem. Tvrđili su da im je Ugarska dvorska kancelarija saopštila, u slučaju da im ne budu vraćene slobode njihovih predaka, da odmah pođu u Beč i obaveste je o tome, pa će ih ona i mimo Kraljevskog vijeća uvesti

¹⁰⁶ Isto, Rauhovo pismo županiji od 31. VII 1769.

u posed tih privilegija. Tako su zamišljali da će biti oslobođeni od rabote, drugih dažbina i vlastelina, pa kao njihovi preci biti verni vladaru u službi oružjem.¹⁰⁷

Istog dana županija je izvestila Kraljevsko vijeće o podžupanovoj misiji, tvrdeći da se nije mogla ustanoviti tačnost seljačkih tužbi koje imaju jedini cilj zbacivanje kmetske potčinjenosti, a koje mogu podstaći i druge podložnike na nepokornost prema zemljišnim gospodarima. Županija je tražila da Kraljevsko vijeće nađe način da se seljaci primoraju na pokornost jer su njene snage nedovoljne a seljaci spremni na pobunu i najgore stvari. Sa svoje strane, županija je pokrenula proces protiv Ben. Krajačića koji je odbio da vrati 204 forinte, iako je županijski fisk doneo odluku u korist seljaka.¹⁰⁸

Nezadovoljni onim što su čuli od podžupana, seljaci se ponovo potuže carici kako na baronicu Rauh koja je dala pretući njihove delegate na povratku iz Beča tako i na županiju koja odugovlači da prisili Krajačića da im vrati novac, zbog čega se izlažu novim troškovima. Što se tiče podžupana, on nije ništa uradio u njihovu korist, nego ih je samo uveravao da su dužni da vrše rabotu, jer su na to, navodno, obavezni od davnina, iako oni mogu dokazati suprotno: da od davnina nisu vršili nikakvu rabotu, jer su se s oružjem borili za dobro države na granici prema Turskoj. Rauh ne može dokazati da su oni podvrgnuti raboti nekim drugim načinom osim silom od strane Ilijašića koji ih je pljačkao »na turski način« (more Turcicorum), dvojicu ubio i tek onda onako zaplašene opteretio rabotom. Ponovo su tražili sve zemlje oduzete im od strane Rauha i Draškovića i status slobodnih ljudi, što očekuju samo od kraljice pošto su se uverili da su uzalud tražili pravice od županije i Kraljevskog vijeća, itd.¹⁰⁹

VIII

Godina 1770. prošla je bez ikakve odluke u sporu između Šišljavčana i Rauha. Seljaci su se ponovo i ponovo tužili Hrv. kralj. vijeću protiv Rauha, županije i Krajačića, tvrdeći da ih oni uvlače u procese i dugove, pa neće moći da plate kontribuciju.¹¹⁰ Sredinom januara 1771. županija je izvestila Kraljevsko vijeće da podžupan nije uspeo da pomiri seljake i vlastelinstvo. Njihove tužbe su u toku proučavanja, a ona im je odredila svog fiškala za zastupnika u procesu s Rauhom, jer se nada da će na taj način stvar kanalisati u pravcu smirivanja. Od B. Krajačića seljaci su najzad primili dosuđene im 232 forinte, pa je bar ta tužba likvidirana.¹¹¹ Nekako u isto vreme, 9. II 1771, u Karlovcu je uhvaćen seljački vođa Andrija Seger, koji je odmah u okovima sproveden u županijsku tamnicu u Zagreb,¹¹² u kojoj je ostao sve do 1774. Po-

¹⁰⁷ Isto, D 193/1770. Podžupanov izveštaj od 22. XI 1769.

¹⁰⁸ Isto, Zagrebačka županija Hrv. kralj. vijeću 22. XI 1869.

¹⁰⁹ Isto, ad D 250/1773. Prilog B: tužba iz 1770.

¹¹⁰ Isto, F 22, 41, 70 iz 1770

¹¹¹ Isto, D 61/1771

¹¹² Isto, ad 250/1773. Prilog B: seljačka tužba iz 1772; Segerovo saslušanje od 18. III 1773.

što su pohapšeni još neki seljaci, izgledalo je da će njihov otpor malaksati. Ali, upornost Šišljavčana bila je upravo bezgranična, jer nije počivala samo na Segerovoj agitaciji, nego na dubokom uverenju svih da se bore za socijalnu pravdu — za svoje »slobode i imunitete«.

Seljaci su bili u pravu kad su optuživali županiju da njihovu stvar odugovlači, zbog čega je bila ukoravana od dvora i Hrv. kralj. vijeća. No, ona se izgovarala čas zauzetošću činovništva čas bolešću podžupana.¹¹³ Pošto su seljaci i dalje podnosili tužbe Kraljevskom vijeću, na županijskoj skupštini od novembra 1771. odlučeno je da podžupan Benedikt Arbanas pođe u Šišljavić da izvrši istragu i pokuša poravnanje između njih i vlastelinstva, a ukoliko bude novih tužbi da ih popiše i podnese sledećem zasedanju skupštine. Međutim, podžupan je tek 20. III 1772. došao u Šišljavić, smestio se u vlastelinskom dvorcu i pozvao niz seljaka radi rešavanja njihovih tužbi. Ali, svi pozvani odbiju da se pojave pred podžupanom, poručujući mu da neće doći, ako se ne pozove cela opština. Podžupan je pokušao da ih uveri da se radi o njihovim privatnim, pojedinačnim tužbama, a ne o opštini, ali oni ostadoše uporni i ne pojavili se ni drugog ni trećeg dana. Svakom njegovom pozivu sledio je odgovor: Svi ili niko!

Bojeći se da će se i on, kao ranije podžupan Završki, vratiti neobavljena posla, Arbanas dopusti da se cela opština pojavi pred njega. Kad je počeo da prekorava seljake što su ga dočekali kao buntovnici, iako je došao kao službeni predstavnik vlasti, jedan između njih, Ivan Hlaj, podnese mu predstavku na nemačkom, upućenu Ugarskoj dvorskoj komori, a zatim pokaže i neki dekret, izjavivši da oni od tog dekreta neće nikad odstupiti. Podžupan pročitao dekret i objasni da u njemu piše da se seljaci za rešenje svojih tužbi obrate županiji, a pošto ga je baš ona među njih izaslala, potrebno je da mu slobodno i u miru iznesu svoje tužbe, pa će u svoje vreme biti doneto odgovarajuće rešenje. Ostavši sam sa Tomom Hulinom, koji je podneo tužbu protiv Ivana Rauha (koji je u ime svoje žene jedno vreme upravljao njenim delom ovog vlastelinstva) zbog oduzetih 16,5 kuplenika žita, podžupan ga upita ima li svedoke za svoju tužbu, na što masa iz opštinskog dvorišta poviče da su svi oni svedoci i da su njihove tužbe dovoljno dokazane, pa se svi zajedno vrata u selo. Sutradan se podžupanovom pozivu odazovu samo četvorica koji podnesu tužbe protiv bivših gospodara Ilijašića i Ivana Rauha, pa podžupanu ne ostade druge nego da se vrati u Zagreb.¹¹⁴ — Izveštavajući Kraljevsko vijeće o Arbanasovoj misiji, županija je konstatovala da pobunjeni seljaci ne samo što negiraju vlast svog feudalnog gospodara, nego odbacuju i pokornost prema javnoj vlasti, zbog čega postoji opasnost da njihovim putem ne pođu i drugi podložnici ovog kraja, pa je potrebno da Vijeće preduzme mere radi pokoravanja Šišljavčana i sprovođenja sopstvenih naredbi.¹¹⁵

U međuvremenu seljaci su se po sedmi put obratili kraljici, optužujući Rauha da ih tretira kao robove kojima je oteo oranice i livade, a koje nemilosrdno goni na rabotu. Potuže li se županiji, ona ih hapsi, okiva i baca u tam-

¹¹³ Isto, D 84/1772

¹¹⁴ Isto, ad D 254/1772. Izveštaj podžupana B. Arbanasa od 27. IV 1772.

¹¹⁵ Isto, D 254/1772. Županija Kralj. vijeću 27. IV 1772.

nicu, u kojoj jedan od njih čami već dve, a trojica preko godine dana. Uzalud su molili da A. Seger, koji traži njihovu pravdu, bude pušten iz zatvora. Vlastelinski žitničar Rožaj zlostavljao je žene pohapšenih, a jednom seljaku udario 66 batina zbog seče šume, preteći mu: »Ja sam tvoj kralj i car, ja ću ti dati pravdu.« Od županije ništa ne mogu dobiti bez novaca, a ni pravice koje im je dosudilo Ugarsko namesničko veće. Molili su da im Rauh vrati zemlju, da dođe komisija koja će im odrediti umerene dažbine i porez odnosno osloboditi ih kmetstva i podčiniti Karlovačkom generalatu, jer su samo 3 sata hoda udaljeni od Karlovca, a ako se to ne desi, moraće napustiti kuće i imovinu, pa potražiti drugog gospodara.¹¹⁶ Sredinom jula 1772. kraljica je ovu tužbu uputila Hrv. kralj. vijeću, pitajući zašto šišljavički spor još uvek nije rešen, zašto županija okleva, i naređujući da podžupan kroz dva meseca napokon sredi ovu stvar, a seljake koji su išli u Beč da se tuže da ne uznemirava i ne progoni¹¹⁷.

Da bi izvršila ovo naređenje, županija je smatrala da je neophodno pretihodno pohapsiti vođe seljaka, koje ponovo mogu omesti podžupana u rešavanju spora kad dođe u Šišljavić. Mali sudac, Josip Spišić zaista uhapsi nekoliko vođa i povede ih u županijsku tamnicu, ali naiđe na otpor seljaka koji naoružani sekirama i koljem rasteraju Spišićeve pandure i oslobode svoje vođe. Ta »nova buna« uverila je županiju da je što pre potrebno slomiti otpor Šišljavčana čiji primer mogu slediti i obližnja sela. Prema njenim informacijama, seljački delegati su se vratili iz Beča, ali izgleda da su se tamo ponovo uputili da se žale i traže svoje »pravice«.¹¹⁸ Preko Hrv. kralj. vijeća obavještena o »pobuni«, kraljica je 19. X 1772. otpisala da ne može odobriti to što je županija propustila da odmah u početku otpora seljaka preduzme potrebne mere, nego se umesto stvarne akcije ograničila samo na predstavke protiv njih. Stoga joj treba saopštiti da presude sprovode u delo, pa alko se seljaci usprotive, a domaći brahij ne bude dovoljan, neka se obrati General-komandi za vojnu pomoć.¹¹⁹

Na osnovu ovog naređenja, primljenog preko Kraljevskog vijeća, županija je zaključila da se podžupanu Arbanasu poveri pokušaj poravnanja između seljaka i vlastelinstva. Dana 7. XII 1772, u pratnji dvojice kotarskih sudija, podžupan je došao u selo Blatnicu pored Šišljavića, kamo je stigao i vlastelin P. Rauh, a i županijski fiškal Emerik Krčelić, čiji se zadatak sastojao u tome da pruži seljacima pravnu pomoć, ali i da razbije njihove sumnje zbog Rauhovog prisustva. Iz Blatnice podžupan i njegova pratnja pređu u Šišljavić, i podžupan počne skupini seljaka objašnjavati kraljičine dekrete i odluke Kraljevskog vijeća, pozivajući ih na pokornost i obećavajući da će sutradan u obližnjem selu Zamršju rešavati tužbe koje su ranije podneli, dok će one iz nedavne prošlosti doći na red kasnije. Iako su seljaci izjavili da će poštovati carske odluke, pokoriti se podnošenju javnih tereta i poslušati podžupana, ipak sutradan, sem seoskog sudca Ivana Vrane, niko od pozvanih, prvenstveno vođa,

¹¹⁶ Isto, A 108/1772; ad 250/1773. Prilog B: tužba iz 1772.

¹¹⁷ Isto, A 108, 112/1772

¹¹⁸ Isto, D 420/1772

¹¹⁹ Isto, A 146/1772

ne izađe pred komisiju koja ih je čekala u Zamršju, nego poruče da će očekivati na rešenje svoje poslednje predstavke upućene dvoru. Čuvši za ovo, podžupan se obrati za pomoć Karlovačkom generalatu, ali gen. Klefeld odgovori da i pored molbe Hrv. kralj. vijeća ne može uputiti vojsku protiv seljaka pre nego što dobije odobrenje Dvorskog ratnog saveta, jer bi za umirenje sela od 90 kuća bio potreban znatan broj vojnika.¹²⁰ Pošto zbog »neustrašive spremnosti« seljaka na otpor nije uspeo da u delo sprovede carske odluke, a vojnu pomoć nije dobio, podžupan se vratio u Zagreb i obavestio županiju koja se obrati Kraljevskom vijeću, tvrdeći da je posle toliko uzaludnih pokušaja izgubljena svaka nada da će se narod blagim načinom moći privesti pokornosti.¹²¹

U međuvremenu seljaci su se obratili velikom županu Oršiću, izjavivši da ljudska priroda ne može podneti progone i terete kojima su oni izloženi. Provizor Rožaj, posle rabote koja traje ceo dan, okiva ih u lance i baca u tamnicu, govoreći da mu je podžupan dozvolio da čak i ubije dva-tri Šišljavčana. Vlastelinski šumar bezrazložno je pucao na jednog seljaka, ranio ga i onesposobio za rad, itd. Seljaci su molili Oršića da pusti na slobodu A. Segera, ali on ne samo da je to odbio, nego je iscepao njihovu predstavku kao i kopiju mandata koji su dobili od kraljice i Ugarske dvorske kancelarije. U tužbi podnetoj kraljici, Šišljavčani su ponovo izrazili svoje neverovanje da će ikada dobiti pravdu preko zagrebačke županije, tvrdeći da je 9. XI 1772. podžupan Arbanas došao u njihovo selo ne zato da bi im dosudio pravice, nego da ispita kako su skupljali novac radi vođenja svog procesa. Podžupan je doveo vojsku i opljačkao ih, mada su i bez toga dovoljno postradali. Pošto im je nemoguće dalje podnositi progone, batine i tamnicu, molili su kraljicu da ih oslobodi od kmetstva i uključi u Vojnu krajinu (»na službu oružjem«).¹²²

Ali, ni Kraljevsko vijeće ni kraljica nisu smatrali potrebnim da se posebno pozabave ovom tužbom seljaka, pa je 8. II 1773. naređena upotreba vojske protiv njih.¹²³ Pošto je kraljica preko Kraljevskog vijeća urgirala da županija okonča šišljavički spor, odobrila joj je vojsku protiv seljaka, napominjući da je potrebno izbeći ubijanje ili druge kakve nezgode.¹²⁴ Tako je naredba o upućivanju vojske protiv seljaka došla od one strane u koju su oni polagali sve svoje nade.

Dana 17. februara podžupan Arbanas došao je u Blatnicu, obavestio Šišljavčane da ima vojsku na raspolaganju, pa je potrebno da nekoliko njihovih prvaka dođe u selo i izraze pokornost kraljičinim zapovestima. Ali, umesto nekolicine u Blatnici se pojavi 36 seljaka koji ponovo najotvorenije manifestovahu svoju nepokornost. Tri dana kasnije podžupan se pojavi u Šišljaviću sa 2 oficira, 100 graničara pešaka i 30 konjanika, rešen da slomi otpor seljaka. Vojska je pretražila sve kuće, staje, hambare, slame i stogove sena da bi pronašla skriveno oružje. Zaplenila je 51 pušku, 15 pištolja, veću količinu praha

¹²⁰ Isto, D 11/1773

¹²¹ Isto, D 11/1773. Županija Kralj. vijeću 16. XII 1772.

¹²² Isto, A 9/1773. — Nije jasno o kakvoj se vojsci radilo, jer se ni u jednom zvaničnom aktu ništa ne govori o nekoj podžupanovoj egzekuciji u Šišljaviću 9. XI 1772. Možda je u pitanju domaći, županijski brahium koji su seljaci nazvali vojskom?

¹²³ Isto, D 90/1773

¹²⁴ Isto, A 18/1773

i olova, te nešto mačeva i drugog hladnog oružja. Preostalo oružje nalazilo se kod njihovih prijatelja u susjednim selima ili na opravci u Karlovcu odnosno *na lađama na kojima su Šišljavčani trgovali u Slavoniji* (podvukao S. G.); podžupan je naredio da i ono bude oduzeto i upućeno u Zagreb. Osam seljačkih vođa, među kojima Toma Hlaj, Ivan Lukić, Toma Vrana i Đuro Kapudžija pobjegli su iz sela, ali su ih posle nekoliko dana sve pohvatali vlastelinski lugari i predali podžupanu koji ih je okovane poslao u županijsku tamnicu. Drugim vođama, Tomi Segeru, Ivanu Vrani i Matiji Hulini, koje je vojska uhvatila u selu, odmah je udareno po 15 batina. Troškovi izdržavanja vojske pali su na teret seljaka od čije je upornosti zavisilo kako će dugo ona ostati u Šišljaviću.¹²⁵

Pošto je seljake razoružao, a vođe pohapsio, podžupan je pozvao niz ostalih da im objasni cilj svoje misije, pozivajući ih da pristanu na poravnanje sa vlastelinstvom, ako žele da vojska što pre napusti selo. Dotični seljaci postavili su kao uslov puštanje A. Segera iz zatvora, jer jedino on zna celu njihovu stvar i jer sve zavisi od njegove volje. Kad podžupan to odbije, oni se povuku radi dogovora sa ostalima, a kad se vrate, izjave da žele »jedino oružje i vojnički status«. Podžupan ih je uveravao da su u zabludi, pa mu je uspelo da pređe na istraživanje njihovih tužbi podnetih dvoru i Vijeću. Ali i tada je nekolicina upornijih nastojala da spreči ostale seljake da dođu pred podžupana, zbog čega su ih vojnici kaznili sa 10—18 batina, a Nikolu Dolačkog okovali, jer je bio naročito uporan u ometanju županijske komisije.¹²⁶

Posle ovih mera, podžupan pozove seljake da se pokore naredbama o čuvanju šuma i sađenju topole, kao i da se pridržavaju »devet zabranjenih tačaka«, jer su se dotad svemu ovom odupirali. Razmatrajući primenu urbara u Šišljaviću, podžupan je utvrdio da su seljaci osim znatne štete koju su nanosili vlastelinstvu, uskratili mnogo hiljada radotnih dana, jer su na radotnu išli kad im se htjelo a napuštali je kad im se sviđalo. Zapazio je kod svih seljaka, starih i mladih, da su toliko uporni i zavereni da će jedan za sve i svi za jednoga učiniti sve, pa poći i u samu smrt, ako je potrebno. Njihova upornost, a naročito nepokornost vođa moći će se slomiti samo upotrebom krajnjih mera i izricanjem najstrožih kazni, o čemu svedoči i činjenica da su 25 puta prikupljali novac i baš u vreme njegovog boravka u selu ponovo uputili jednu deputaciju u Beč.¹²⁷

U vreme dok je boravio u Šišljaviću podžupan je uzeo u razmatranje tužbe seljaka, pa je neke i rešio, neke je smatrao za prevaziđene, neke je potpuno odbacio, jer se njihovi podnosioci nisu hteli na njih zakleti, dok jednu grupu žalbi nije mogao ni rešavati, jer su njihovi podnosioci bili u zatvoru ili na putu u Beč. Većina žalbi pripadala je poslednjim dvema kategorijama. Nerešene žalbe upućene su županijskom fisku koji je trebalo da ih reši pokretanjem parnice protiv vlastelina. Budući da seljaci nisu imali »verodostojne« dokaze o svom vlasništvu na zemlju koju im je vlastelin oduzeo, podžupan je

¹²⁵ Isto, D 89 1773; ad 136/1773. Izveštaj po župana Arbanasa od 21. II i 12. II 1773.

¹²⁶ Isto, ad D 136/1773

¹²⁷ Ibid.

osporavao osnovanost njihovih tužbi zbog oduzimanja zemlje, smatrajući da se tu radilo o alodijalnom (kurijalnom) zemljištu koje je vlastelin oduzeo posle prestanka opasnosti od Turaka i svog povratka u Šišljavić. Kao dokaz za to podžupanu je poslužila činjenica što su ranije, dok su koristili alodijalnu zemlju, imali veću rabotu, a pošto je sad rabota smanjena, činilo mu se opravdanim da seljaci treba da vrata srazmernu količinu zemlje vlastelinu. On je priznavao da su seljaci bili oštećeni tim što je vlastelin od njih oduzeo (»povratio«) izvesnu zemlju, ali je takođe smatrao da im je to nadoknađeno smanjenjem rabote. Prema tome, on je odbacio glavne tužbe seljaka (oduzimanje zemlje), a delimično je rešio one zbog neplaćenih službi, podvoza, surovog postupanja i druge manje važne.¹²⁸

Iz podžupanovog izveštaja županijska skupština zaključila je da se seljaci nisu pokorili ni posle dolaska vojske u Šišljavić i da će njihov otpor i dalje potrajati. Zato je odlučila da vojska ostane u selu sve dok seljaci u potpunosti ne priznaju Rauha kao svog feudalnog gospodara i ne pokore se autoritetu županijske vlasti. Vojnicima je određena ishrana i vino na račun seljaka u čijim se kućama nalaze. Županija je molila Hrv. kralj. vijeće da se postara da u Beču budu uhvaćena četiri šišljavačka delegata koja su pošla da se žale dvoru, kao i da se stane na put stalnom prikupljanju novca među seljacima, jer ih to iscrpljuje i vodi u propast. Budući da su dotad pohapšeni seljaci odbijali da priznaju vlastelina i županiju, a i dalje pokazuju izuzetnu upornost, potrebno ih je tretirati po 76. zak. članku iz 1655. i 107. iz 1659. Najzad, županija je molila da se stroge i primerne mere preduzmu i protiv lajtnanta Hercega zbog prepiske sa A. Segerom.¹²⁹

Nekoliko dana kasnije, prvi podžupan Arbanas poslao je u Šišljavić drugog podžupana Josipa Završkog da produži sa uvođenjem mira i reda, prisiljavanjem seljaka da u potpunosti priznaju Rauhovu i županijsku vlast i počnu izvršavati njihove naredbe. Završki je predao seljacima 1100 for. 58,5 kr., koje im je Rauh po ranijim sudskim odlukama morao isplatiti, a koje je on dotad nastojao da im naknadi u zemlju što su oni uporno odbijali i najzad u tom pogledu bili zadovoljeni. Istovremeno podžupan im je saopštió da će svako ko odbije da prizna Rauha za gospodara biti uhapšen i upućen u Zagreb radi primernog kažnjavanja. Isto tako predviđena je stroga kazna za nepoštovanje »zabranjenih tačaka«, za kršenje odredbi o šumama, o sađenju topole i požarnim spravama, a naročito za one koji odbiju da idu na rabotu u nadi da će preći u graničarske redove. Kad su seljaci čuli sve ovo, počeli su da se noću potajno okupljaju, ali je vojska za to saznala i onemogućila tajne skupove. Dana 18. marta tri njihova predstavnika pođu u Karlovac da podnesu tužbu generalu Klefeldu, tvrdeći da Rauh ne samo da nije hteo da im pokaže pravice koje im je dvor dao, nego im je poslao vojsku u selo i 19 ljudi uhapsio i odveo u Zagreb. Delegati su molili generala da povuče vojsku i da ih uzme u zaštitu, jer su spremni da verno služe dvoru kao što su činili i njihovi preci. Ali, nereal dade okovati seljačke delegate, među kojima je bio i jedan od njihovih

¹²⁸ Isto, D 136 1773. Županija Kralj. vijeću 15. III 1773.

¹²⁹ Ibid.

vođa — Toma Hlaj, i otpremi ih u Zagreb. Istovremeno su uhapšena još dvojica iz vođstva pokreta, dok se za drugom dvojicom tragalo, jer su se skrivali negdje u blizini Šišljavića.¹³⁰

Sve ove mere ponešto su zaplašile seljake, pa su počeli da se povinuju naredbama javnih vlasti, a neki su dali izjave protiv lajtnanta Hercega. Na radotu su se javili u nešto većem broju, ali su svoju pasivnu upornost pokazivali kroz izbegavanje vojnika i oficira, s kojima nisu hteli ni reći da progovore, lutajući selom »kao nemi«.¹³¹

Dana 13. V 1773. podžupan Arbanas opet se uputi u Šišljavić radi istraživanja raznih tužbi seljaka iz 1770—72. Tom prilikom je saznao nešto više o genezi i razvoju otpora Rauhovih podanika, koji se, pored ranije rečenog, sastojao i u izbegavanju da daju regrute, u dolaženju u vlastelinski dvorac pod oružjem, u slobodnom lovu i ribolovu, paši vlastelinskih livada i prisvajanju oranica, trgovini drvom, bespravnom podizanju dveju vodenica itd. Od dolaska vojske su se primirili, plaćaju porez, sade topolu, idu na radotu, ali ipak nema ni jednog između njih koji neće izjaviti da sve to čini i da će činiti, ali samo »do szuda y praviczze«, jer do suda i pravde priznaje Rauha i županiju. Svaki pojedinačno i svi kolektivno izjavljuju da nisu ničiji nego samo kraljevski podanici. Čak i deca na to pitanje daju isti odgovor kao odrasli koji su ih tome naučili. Iako se sad, dakle, na delu u svemu pokoravaju vlastelinu i županiji, ipak i nadalje govore da su samo kraljevski jer obrađuju kraljevsku zemlju. Podžupan je pokušao da ukloni vojsku od onih porodica koje su plaćuci priznale da nemaju čim da same sebe izdržavaju i da je premesti kod onih seljaka koje je smatrao kao najnepokornije. Ali, na njegovo čuđenje, oni kojima je uputio nove vojnike u kuću primili su ih tako srdačno kao da su im najveći prijatelji koji dolaze u gozbu a ne u egzekuciju, a oni od kojih je vojska uklonjena došli su mu i zatražili da im je vrati, izjavljujući da se svi oni bore za istu stvar, pa će svi jednako i vojsku izdržavati kako god budu mogli dokle god se od svih istovremeno ne udalji. Pošto je smatrao da se otpor seljaka može slomiti samo ako budu kažnjene njihove vođe koje se nalaze u županijskoj tamnici, a da im ne bi dao povoda da učine još teže prestupe, podžupan je odustao od primene oštrijih mera protiv njih. Glavnu krivicu pripisivao je A. Segeru, u koga seljaci neograničeno veruju a koji im je obećao slobodu.

O svemu ovom, 15. aprila županija je izvestila Hrv. kralj. vijeće, konstatujući da je potrebno povući vojsku iz Šišljavića, jer iako seljaci na rečima odbijaju da priznaju vlastelinsku i županijsku jurisdikciju nad sobom, ipak se na delu pokoravaju naredbama javne i dominalne vlasti. Otpor seljaka proističe iz njihove vere u neka stara prava i slobode, za koje oni znaju samo po čuvenju, a što se ne može ničim dokazati. Njihov je cilj da se oslobode svake podčinjenosti, a u tom nastojanju su skoro svi jedinstveni i podjednako krivi; svi su učestvovali u prikupljanju novca radi vođenja procesa, svi su pustošili vlastelinske šume, svi su bili u zaveri radi obaranja kmetske zavisnosti i izvojevanja slobode, pa ih sve a ne samo pojedine vođe treba primerno

¹³⁰ Isto, D 165/1773

¹³¹ Ibid.

kazniti. Ako budu lako kažnjeni ili oslobođeni od kazne, pošto su već pokazali toliku upornost, oni će mnogo toga sebi dozvoljavajući izazvati pobunu i privući i mnoge druge seljake koji na to jedva čekaju.¹³²

U drugoj polovini marta 1773. županija je počela da priprema suđenje pohapšenim seljacima i njihovom vođi Andriji Segeru koji se već dve godine nalazio u njenoj tamnici u Zagrebu. Na saslušanju Seger se držao odlučno i dostojanstveno, ističući da su mu preci bili slobodnjaci, a da je on, iako slobodnjak, »pod szilum za szada podlosnik« Rauha koga on samo »po szilli (za) Goszpona zpoznaje«, a ne po dobroj volji ili po pravu. Seger je izložio svoje i svojih seljana shvatanje o porobljavanju koje su nad njima izvršili Ilijašići i Rauhi i opisao svoja putovanja u Beč da bi izvojevao »stara prava i slobodu«. Na pitanje zašto nije odvrtao seljake od seče šume, odgovorio je da to nije mogao učiniti jer je smatra opštinskom svojinom. Poricao je da je »podstrekač« na bunu, ističući da se bori za »pravice« koje je još njegov deda izvojevao za Šišljavić. Sudije su mu ponudile da dragovoljno prizna Rauha za gospodara i da na to nagovori i ostale seljake, pa će biti pušten iz tamnice zajedno sa svojim drugovima, ali je on odgovorio da lično »po szilli« priznaje Rauha, pa ako bude morao, on će to učiniti i u buduće, ali nikoga neće nago-varati da Rauha prizna za gospodara. Vešto je izbegavao da otkrije ulogu lajtnanta Hercega i svojih drugova u pokretu, da bi na kraju izjavio da će i u buduće tražiti ono što je njegovo (»pravice i slobode«), pa makar mu i ka-jiše skidali s leđa.¹³³

Slično A. Segeru držali su se i ostali optuženi. Toma Hlaj je priznao da je četiri puta išao u Beč da traži zemlju bez koje seljaci ne mogu opstati. Izjavio je da je Rauhov podanik »do kralyevszke zapovedi«. Mihajlo Seger je rekao da je Rauhov podanik samo »do szuda y praviczze«, a njegov sin je izjavio da je »homo regius, kaiti zemlya je kralyevszka, y chlovek kralyevszky«. Pošto će Rauh držati Šišljavić samo do suda i pravde, i on će biti njegov podanik »do szuda y praviczze«. Nikola Vidović, Mihajlo Udbinac, Tomo Čujko i drugi skoro istim rečima ponavljali su da su »carski ljudi«, jer su im preci oružjem carevinu branili od Turaka, ali ih je Rauhov ded Ilijašić »po-robil i pod kmetiu podegnal«.¹³⁴

Iako su Segeri i drugi pohapšeni saslušani u martu, ipak je suđenje od-lagano a županija je ukorena od kraljice koja je smatrala da se šišljavićkoj stvari nije prišlo sa dovoljno brižljivosti i pažnje, pa je od nje zatraženo da pod pretnjom odgovornosti kroz dva meseca zaključí ceo spor.¹³⁵ Ali, još ni do početka jula županija nije ništa učinila, pa je od strane kraljice ponovo naređeno da županijski sud što pre ispita i reši ovu stvar, a Rauh da bez ika-kvog izgovaranja i odugovlačenja dade zadovoljštinu seljacima prema presudi županijskog fiska.¹³⁶

¹³² Isto, D 250/1773. Županija Kralj. vijeću 15. IV 1773.

¹³³ Isto, ad D 250/1773. Saslušanje od 18. III 1773. — »Et si lora scinderetur in suo corpore, id tamen, quod suum esset, quaerere ipsi liberum futurum sit«.

¹³⁴ Isto, Saslušanje T. Hlaja, braće Segera, Vidovića, Čujka...

¹³⁵ Isto, A 45/1773

¹³⁶ Isto, A 74/1773

Najzad, u leto 1773. županijski sud je izrekao presudu optuženim Šišljavčanima. Andrija Seger, kao nesumnjivi vođa seljaka, čija je akcija imala za cilj zbacivanje dominalne vlasti, kao nosilac otpora prema županijskoj vlasti i pokretač pobune osuđen je na kaznu smrti (manu carnificis de medio proborum tollendum). Prema članu 12:1723. na smrt su osuđeni takođe i Nikola Jović, Mihajlo Udbinec i Toma Čujko; za oko 30 drugih seljaka predviđene su kazne od 1 do 3 godine zatvora. Cela opština je osuđena na naknadu štete pričinjene Rauhu, koju je trebalo utvrditi i ubrati preko vlastelinskog suda.¹³⁷ Međutim, kraljica je poništila smrtnu kaznu, a Segeru je smrt zamenila desetgodišnjom tamnicom uz izdržavanje iz sopstvenih sredstava. Segerova, Čujkova, Ribarova i Tome Hlaja porodice osuđene su na preseljavanje na neko drugo Rauhovo imanje kamo se predviđala i njihova deportacija posle izdržavanja kazne.¹³⁸

Nedugo posle završetka suđenja, Andrija Seger uspeo je da pobjegne iz županijske tamnice. Pomoću neke gvozdene kvake izvadio je eksere i otvorio vrata ćelije, a pomoću drveta koje mu je doturio Toma Hlaj, zatvoren u istoj tamnici, potkopao je vrata na dvorištu, došao do kapucinskog samostana gde mu je neki monah skinuo okove s nogu, a zatim se iskrao iz grada, lutao po vinogradima, našao čamac i veze preko kojih je Savom i Kupom došao do Šišljavića u kome se krio sve do maja 1774.¹³⁹

IX

Posle izricanja sudskih presuda izgledalo je da će županija uspeti da okonča šišljavički spor, jer su mnogi od seljaka bili pohapšeni, batinani i vrlo oštećeni četveromesečnim boravkom vojske u njihovim kućama. Ali, i ovog puta sva predviđanja bila su pogrešna, jer ni hapšenje vođa nije moglo da obeshrabri seljake, pogotovo od kako se A. Seger vratio u Šišljavić i njegovu okolinu gde se uspešno krio od županijskih vlasti.

Dana 24. III 1774. sudija Spišić i županijski fiškal-prokurator Petar Blažeković sa pratnjom došli su u Šišljavić, vodeći i sve pohapšene seljake da bi tu, na licu mesta održali vlastelinski sud u vezi s procenom i naknadom štete nanete vlastelinstvu. Pohapšene seljake Spišić je držao pod stražom slobodnjaka iz Steničnjaka, a preko spahijskih službenika pozvao je sve kućedomaćine da se 26. marta jave vlastelinskom sudu kao svedoci, kao i da čuju kraljičinu rezoluciju koja se na njih odnosi. Ali, tokom čitavog dana niko od pozvanih nije se pojavio pred sudom. Sledećeg dana pred sud su izvedeni seljaci koje su čuvali slobodnjaci, ali su oni odgovarali ili sasvim indiferentno ili sa ra ijom drskošću, pa sud nije mogao ništa da uradi. Posle toga su predstavnici županije iskoristili priliku da nasred sela okupljenim seljacima pročitaju naredbe Hrv. kralj. vijeća i pozovu ih na dužnu pokornost prema Rauhu. No, seljaci su kolektivno i pojedinačno demonstrirali svoju nepokornost, prekidajući buntovnim povcima i galamom izlaganje predstavnika vlasti. Nekolicina najsmet-

¹³⁷ Isto, D 331/1773; A 51 1774

¹³⁸ Isto, A 116/1173; D 39, 153/1774

¹³⁹ Isto, D 206 1774; ad D 265/1774

lijih je dovikivala: »Mi ne dozvoljavamo nikakve vlastelinske sudove, a pošto smo se mi svi posvetili kraljevskoj službi . . . mi stoga niti hoćemo niti možemo da se pojavimo pred vlastelinskim sudovima, nego ćemo kao dosad tako i odsad sve očekivati od kraljičinih odluka.« Kad su čuli županijsku presudu, zatražili su da svi pohapšeni budu oslobođeni kako bi svi zajedno išli kraljevskom dvoru. Pošto su sve nove i nove grupe seljaka pridolazile i ponavljale gornje reči, predstavnici vlasti su se uverili da ništa neće moći učiniti, pa su se vratili u vlastelinski dvorac a zatim u Zagreb da bi od županije dobili instrukcije kako da postupe sa seljacima.

Čuvši kako teku stvari u Šišljaviću, podžupan sazove parcijalnu županijsku skupštinu koja odredi da se pomenutim steničnjačkim slobodnjacima (banderijalcima) poveća dnevnicu radi čuvanja pohapšenih Šišljavčana, a Spišić da se vrati u Šišljavić i održi predviđeno zasedanje vlastelinskog suda. Ali, kad se Spišić 1. aprila vratio u vlastelinsku kuriju, nije u njoj zatekao ni banderijalce ni pohapšene seljake, nego samo otvorena vrata i razbacane okove. Uskoro je doznao da su desetari Luka Beloš i Vid Nikolić, pod izgovorom da im nedostaje hrana, pobunili ostale banderijalce, a kad je njihov lajtnant Josip Bratić pokušao da ih zadrži, oni ne samo što ga nisu poslušali, nego su mu uperili bajonete u grudi, a zatim prebacili svoje puške i torbe preko leđa i otišli kućama, što su zatvoreni seljaci iskoristili da jedan drugom skinu okove i da se razbegnu.

Spišić je sad počeo da ubeđuje, moli i poziva seljake na pokornost kraljičinih naredbama, ali su oni preteći odgovarali da se neće jedan od drugog odvajati i zahtevali da im se preda kopija kraljičine rezolucije, što bude i učinjeno. Pošto je Spišić imao pri ruci samo 12 banderijalaca iz Steničnjaka, a pred sobom razjarenu masu seljaka, nije se usudio da išta preduzme protiv njih, pogotovo što je naćuo da se A. Seger skriva u Steničnjaku i što je sumnjao da su banderijalci u sporazumu sa Šišljavčanima kao svojim prvim susjedima. Stoga otpusti Bratića i njegove ljude, a uputi pismo njihovom kaptanu, no ovaj ne odgovori, pa Spišić obustavi svoju misiju i zatraži nove instrukcije od podžupana.

Pošto mu je podžupan naredio da sa fiškalom Emerikom Krčelićem ponovo dođe u Šišljavić i da opet lepim načinom pokuša privoleti seljake da se pokore, povrate u zatvor odnosno pojave pred vlastelinskim sudom, Spišić se 6. aprila uputi kući zvonara Mih. Segera, ali u selu ne zateče nikog od muškaraca, nego samo žene preko kojih pozove njihove muževe, uveravajući da im se neće ništa dogoditi, ako se pokore i pojave pred sudom. Međutim, pozivu se odazove samo seoski sudac, kome bude naređeno da na svaki način dovede seljake pred predstavnike vlasti. Najzad, seljaci se iskupe, ali odbiju da dođu pred Spišića, nego poruče da on i Krčelić dođu k njima u seosku krčmu ili će se oni razići svojim kućama. Kad su županijski izaslanici i na to pristali, seljaci zatraže da im se odmah izda kopija kraljičine rezolucije, što im bude udovoljeno i potvrđeno županijskim pečatom. Krčelić im počne objašnjavati tačku po tačku iz te odluke, ali kad je pročitao da se moraju pojaviti pred vlastelinskim sudom radi određivanja odštete vlastelinu, utvrđivanja odgovornosti za nedozvoljeno skupljanje novca i javnog kažnjavanja onih kojima su teške kazne olakšane, ali ipak treba da prime batine — tada se iz mase izdvoji Ivan Seger, brat Andrijin, i izjavi da se treba setiti tolikih nepravdi.

koje im je vlastelinstvo nanelo i u ironičnom tonu zaključio: »Sitni smo mi ljudi za vlastelinske sudove.« Na to svi poviču: »Mi sa takvim sudovima nanosimo štetu sebi i svojim potomcima, i zato se nećemo pred njima pojavljivati.« Krčelić je nastojao da ih u to razuveri, tvrdeći da je njegovo prisustvo garancija da se na vlastelinskom sudu neće ništa desiti na njihovu štetu, ali da se tom sudu moraju pokoriti, ako ne žele da se dogode još teže stvari. No, seljaci jednoglasno izjave da su za kraljicu voljni život dati, ali da će se pre glave lišiti nego priznati presudu vlastelinskog suda. Oni su prešli sve kraljevske sudove, a sad im sudi najniži sud, i to njima koji su se predali u ruke kraljice i već stvarno kraljevski postali!

Krčelić opet počne iz početka, ali seljaci razdraženo odgovarahu da će dati glave, ali neće pred Rauhov sud. Razmislivši, dođu do zaključka da intimat koji im je Krčelić čitao nije potekao od kraljice nego od vlastelinskog suda koji oni ne priznaju i kome se neće pokoriti. U pogledu skupljanja novca izjavili su da je to stvar i pravo opštine, te da će ga skupljati i u buduće, jer i dalje nameravaju da u Beč šalju svoje delegate, pa neće mirovati sve dotle dok im se ne dozvoli da poput svojih predaka služe samo oružjem — dok ne postanu slobodni ljudi, krajišnici. Pošto se bližilo veče, a pretnje mogle da prerastu u pobunu, Spišić i Krčelić se povuku u vlastelinsku kuriju u nameri da sutra nastave svoju misiju. Pošto su saznali da je te noći Andrija Seger bio u selu, pokušali su da utiču na njegovog rođaka, zvonara Mih. Segera da im on pomogne da se seljaci pokore kraljičinoj volji, pa će dobiti i njenu milost, ali ovaj odgovori da bi radije nasred Šišljavića sebi oduzeo život, nego što bi ikoga nagovorio da se podčini vlastelinskom sudu, jer je nespojivo da oni koji se pokoravaju kraljici priznaju i Rauha za svog gospodara. Prisutnim seljacima obratio se rečima: »Volete li više služiti kralju ili vlastelinu?«, na što oni odgovoriše: »Za kralja spremni smo živeti i umreti, drugog nikog ne priznajemo za gospodara.« Posle toga županijski predstavnici se vrate u Zagreb.¹⁴⁰

Saznavši za neuspjeh Spišićeve i Krčelićeve misije, županija se 11. aprila obrati Hrv. kralj. vijeću, konstatujući da se iz držanja banderijalaca i glasova koji kruže može smatrati da je A. Seger boravio u Steničnjaku, odakle je prešao u Šišljavić. Po svemu se vidi da se neobuzdani i nepokorni narod blagim načinom više ne može umiriti, pa postoji opasnost da i drugi seljaci pođu primerom Šišljavčana. Pošto je u interesu javne sigurnosti da se svaki pokret koji bi smerao na rušenje poretka likvidira u samom početku, potrebno je da se u Šišljavić ponovo uputi vojska da pohvata seljačke vođe, a kod kraljice da se izdejstuje da se presude županijskog suda (smrtno kazne!) odobre i izvrše, kao i da se radi primera drugima primerno kazne i poslednji izgredi seljaka u Šišljaviću.¹⁴¹

Tih dana P. Rauh obratio se kraljici, optužujući seljake zbog prisvajanja njegovih vlastelinskih prava i ističući da nikakve egzekucije nisu mogle sloiniti njihovu upornost, jer ih A. Seger stalno podstiče na nepokornost. Izloživši ukratko istorijat svog sukoba sa seljacima, istakao je da su mu oni u zadnjih deset godina prouzrokovali najviše jada i nevolje, zauzeli mu oranice i livade

¹⁴⁰ Isto, D 153/1774

¹⁴¹ Isto, Županija Kralj. vijeću 11. IV 1774

ili ih ostavili neobrađene, tako da mu je dvorac postao skoro ruševina, a on sam ne može da se pojavi u Šišljaviću bez opasnosti za život. Stoga je molio da seljački prvaci budu eliminisani, jer će upropastiti i njega i seljake. Pošto je i Hrv. kralj. vijeće poslalo izveštaj o prilakama u Šišljaviću, kraljica je potkraj aprila, a zatim ponovo na početku maja 1774. naredila Vijeću da A. Segera uhapsi i uputi ga na izdržavanje kazne. Uz to ga je izvestila da je šišljavićku stvar predala u nadležnost svog urbarijalnog komesara Johana Nojholda koji već boravi u Hrvatskoj, a koji se u slučaju potrebe može poslužiti vojskom protiv seljaka.¹⁴²

Desetak dana kasnije, 18. maja, komesar Nojhold i kotarski sudija Mihajlo Plantić dođu u Šišljavić, osednu u vlastelinskoj kuriji i pozovu seljake na razgovor. Oni odgovore da su svoje tužbe podneli dvoru i očekuju kraljičino rešenje, a na razgovor s Nojholdom pristaju, ali pod uslovom da on dođe u selo, jer oni nikad neće svojom nogom stupiti u Rauhov dvorac. Plantić ih je molio da to ne zahtevaju, garantovao im sigurnost ako dođu u dvorac, ali oni ne pristanu, nego pošalju trojicu svojih starešina na čelu s knezom Ivanom Vranom da to lično komesaru saopšte. Uzalud je sudija ponovo pozivao kućedomaćine da dođu pred komesara, uzalud je molio i pretio da će se prema njima postupiti kao prema buntovnicima protiv kraljičine volje, uzalud je i sam komesar došao u selo da ih nagovori da pristanu na istragu u vlastelinskoj kuriji — oni se oglušiše o sve pozive, ponavljajući da neće odustati od svoje ranije izjave. Sutradan se ponovio sličan prizor; seljaci su odbili da dođu u dvorac, ali su tražili neki kraljičin mandat od pre pet godina i otvaranje puta za Beč radi traženja njene milosti.

Bojeći se da i obližnji seljaci ne pođu putem Šišljavčana, komesar Nojhold zatraži vojnu pomoć od Karlovačkog generalata, ali ovaj najpre pošalje u Šišljavić konjičkog kapetana Vrhovca da on u ime generala pozove seoskog kneza i prvake da se pokore komesarovim naređenjima i da ih razuveri da nema nikakvih izgleda za njihov prelazak pod vojnu jurisdikciju, te da će se protiv njih primeniti najstrožije kazne »vojničkom rukom«. Ali, seljaci ni njega ne poslušaju, pa general uputi komesaru 30 konjanika i 143 pešaka sa 4 oficira, koji noću zaposednu Šišljavić i razmeste se po kućama seljaka. Da bi sprečio muškarce, a naročito vođe da se razbeže po šumama, komesar je pribegao varci: objavio je da će se vršiti popis seljaka bez obzira na pol i starost radi njihovog prevođenja u vojnički status, pa su se oni zaista svi okupili, a među njima i dotad skriveni Andrija Seger. Na dati znak vojnici ih sve pohvataju i odvedu u vlastelinski dvorac gde im je pročitana i objašnjena kraljičina rezolucija od 6. XI 1773. Ali i tada A. Seger je izjavio da nije u pitanju kraljičina odluka, pa je ponovo odbio da se podčini vlastelinstvu, jer je, navodno, kao i svi Šišljavčani postao »vojnički« podanik, pa je kažnjen sa 15 batina, a zatim u vojničkoj pratnji odveden u županijsku tamnicu u Zagreb. Ivan Ribar i Ivan Čujko, već ranije osuđeni na 25 batina, te Toma Hlaj trebalo je da odmah sa celim porodicama budu proterani na neki drugi Rauhov posed. Seoski sudac (knez) Ivan Vrana i Nikola Ribar dobili su 15 batina, jer su i sad odbili da se priznaju za Rauhove podanike.

¹⁴² Isto, A 51, 53/1774

Sve ovo trebalo je da zaplaši ostale seljake da bi se pokorili vlastelinu i izašli pred njegov sud, koji bi najzad razmotrio još preostala pitanja njihovog procesa i pobune.¹⁴³

Komesar Nojhold i zagrebačka županija složili su se da A. Segera treba uputiti na izdržavanje kazne negde izvan Hrvatske, jer dokle god bude u ovoj županiji, on će nastojati da izazove nove nemire među seljacima, na što upućuje njegov rad poslednjih godina i držanje posle ponovnog hapšenja. Županija je smatrala da bi bilo teško onemogućiti svaki dodir između njega i seljaka, pa je preko Hrv. kralj. vijeća tražila od kraljice da ga o sopstvenom trošku uputi u neku tvrđavu daleko od Hrvatske. Ona ga je podvrgla detaljnom ispitivanju o načinu begstva iz tamnice i pohvatala njegove saučesnike koje je nameravala kazniti prema stepenu krivice.¹⁴⁴ Na te molbe kraljica je 10. juna odlučila da županija okovanog Segera pod sigurnom stražom uputi u Semnic radi izdržavanja desetgodišnje tamnice. Sredinom jula to je ostvareno; preko Varaždinske županije Seger je upućen u Čakovec, pa u Semnic.¹⁴⁵

Posle hapšenja i kažnjavanja seljaka, komesaru Nojholdu izgledalo je da će se oni ipak pokoriti, pa je otišao iz Šišljavića u Bakar, gde ga je već zateklo pismo od Rauha koji ga je izveštavao da su njegovi podanici i dalje nepokorni. Odmah posle komesarevog odlaska svi muškarci, na čelu sa seoskim sudcem Ivanom Vranom, napustili su kuće i porodice i pobjegli u šume i planine, pa se niko nije odazvao pozivu na vlastelinski sud, iako je to bilo predviđeno odlukom županijskog suda. Zbog odsustva seljaka, na vlastelinstvo je pao teret izdržavanja vojske koja je ostala u selu. Rauhu je uspelo da samo Ivana Čujka sa ženom preseli na drugo imanje, dok Tomu Hlaja i Ivana Ribara sa porodicama nije mogao da pronađe i deportuje. Stoga je molio Nojholda da od kraljice izdejstvuje neko efikasno sredstvo radi pokoravanja Šišljavčana, jer odugovlačenje može dovesti do još teže situacije i negativno uticati na ostalo seljaštvo u Pokuplju.¹⁴⁶

Urbarijalni komesar se odmah obrati Hrv. kralj. vijeću, predlažući da ono naredi zagrebačkoj županiji da u Šišljavić pošalje svoje predstavnike koji će pod pretnjom iseljavanja pozvati seljake na pokornost prema vlastelinu. Odmah zatim zamolio je kraljicu da, u slučaju produženja otpora, budu Šišljavčani prebačeni na druge Rauhove posede odnosno na imanja drugih vlastelina ili, pak, da svi budu preseljeni u Vojnu krajinu, a na njihovo mesto da budu naseljeni novi podanici. Ove predloge Nojhold je izneo imajući u vidu dugogodišnji otpor seljaka, njihovo osiromašenje zbog vojnih egzekucija, koje su ih već stajale preko 4.000 forinti, i zbog štete koja je naneta državi i njenoj kasi.¹⁴⁷ Kraljica, međutim, nije prihvatila ove predloge, sem za Tomu Hlaja, Ribara i Čujka, nego je naredila da županija pozove seljake da se vrate kroz nekoliko dana, a njihove vođe da pohvata i izvede pred sedriju koja će im suditi pod komesarovim predsedništvom. General-komandi je saopšteno da Nojholdu, ako mu bilo gde zatreba pomoć, bez ikakvog oklevanja stavi vojsku

¹⁴³ Isto, ad D 206/1774; ad F 79/1774

¹⁴⁴ Isto, D 206, 265/1774

¹⁴⁵ Isto, A 65/1775; D 269/1774

¹⁴⁶ Isto, ad A 65/1774

¹⁴⁷ Isto, Nojhold kraljici 31. V 1774

na raspolaganje.¹⁴⁸ Mesec dana kasnije, po kraljičinom naređenju u Požunu su uhapšeni seljački delegati Toma Hlaj, Ivan Vidović i Đuro Kapudžija, koji su osuđeni na šestomesečni zatvor i upućeni u Semnic gde se već nalazio A. Seger. Ishrana pohapšenih trebalo je da padne na teret njihovih porodica odnosno šišljavičke opštine.¹⁴⁹

Sredinom septembra 1774. kotarski sudija Mih. Plantić izaslat je u šišljavić da se uveri da li se seljaci pokoravaju odlukama dvora. Tom prilikom trebalo je da ubere oko 60 forinti od porodica četvorice seljačkih vođa utamničenih u Semnicu. Ali, u prvi mah niko od seljaka nije hteo da dođe pred sudiju, a kad su se kasnije članovi porodice Segera, Hlaja i ostalih pojavili, odbili su da prime kopije dekreta o obavesti da izdražavaju svoje utamničene kućne starešine, govoreći neka za njih plaća onaj ko ih je tamo poslao. Pošto ni ponovljeni pokušaj Plantića nije uspeo, on izvesti županiju, a ona Hrv. kralj. vijeće, optužujući seljake da su se opet oglušili o kraljičine i županijske naredbe, da su i dalje tvrdoglavo uporni i nepokorni, te da nema drugog načina, osim vojničkom silom da budu urazumljeni. Župañija je molila da se u Šišljavić uputi oficir sa 25 vojnika, koji će njegovo stanovništvo primorati na pokornost primenom najoštrijih mera i zadržati se onde sve dok se svi kao celina i svaki kao pojedinac ne budu striktno povinivali naredbama dvora, dok efektivno ne priznaju vlastelinsku jurisdikciju i vlastelina potpuno ne udovolje na vlastelinskom sudu.¹⁵⁰

Međutim, Hrv. kralj. vijeće i kraljica nisu odobrili ponovnu upotrebu vojске, smatrajući da će i domaći brahij biti dovoljan za hvatanje i kažnjavanje nepokornih seljaka. Župañija, sa svoje strane, ostajala je pri uverenju da se ovaj nepokorni narod ne može slomiti, ako se ne budu primenjivale najefikasnije mere. Njenih 8 pešaka i 4 konjanika sasvim su nedovoljni protiv celog sela, a upotrebiti druge seljake odnosno slobodnjake protiv Šišljavčana bilo bi čak i opasno, jer će se desiti da i oni pođu njihovim primerom, o čemu najbolje govori prošlogodišnji primer banderijalaca iz Steničnjaka koji su im omogućili da se razbegnu. Župañija je smatrala da je samo vojni brahium efikasno sredstvo za uvođenje reda i pokornosti u Šišljaviću.¹⁵¹ Tek u maju 1775. posle ponovljene egzekucije od strane kotarskog sudije i županijskih pandura uspelo je ubrati od seljaka novac za izdržavanje zatvorenika u Semnicu.¹⁵² Mesec i po dana kasnije, Andrija Seger pobegao je iz tog zatvora,¹⁵³ ali izgleda da nije uspeo da se vrati u Šišljavić, pa mu se od tada gubi svaki trag.

Potkraj jula 1775. vlastelinski fiškal obavestio je sudiju Plantića, a ovaj velikog župana Oršića, da seljaci još uvek nisu odustali od svog ranijeg držanja, pa neprekidno »trabunjaju o vojsci, oružju i slobodi«. Ime vlastelina i vlastelinskog suda toliko im je odvratno da beže u šumu čim za njih čuju.

¹⁴⁸ Isto, Kraljica Kralj. vijeću 10. VI 1774

¹⁴⁹ Isto, A 79, 81/1774

¹⁵⁰ Isto, D 334/1774

¹⁵¹ Isto, ad D 84/1774; A 25/1775

¹⁵² Isto, D 149/1775

¹⁵³ Isto, D 287/1775. Seger je imao oko 45 godina; bio je iznad srednjeg rasta, crnokos... govorio samo hrvatski.

Na rabotu dolaze tek posle dve-tri opomene, a i tada rade s krajnjim ustezanjem i što mogu komotnije. Noću održavaju tajne sastanke, stalno se dogovaraju, ali o čemu — to nikom nije poznato. Veliki župan Oršić, na osnovu Plantićevih informacija, pisao je Hrv. kralj. vijeću da Šišljavčani još uvek čvrsto veruju u svoju zabludu da nisu nikome osim dvoru podčinjeni, pa zato i pojedinačno i kolektivno pružaju otpor županijskim naredbama. Od kako je bivši seoski sudac Ivan Vrana smenjen, selo je ostalo bez suca (kneza), jer seljaci niti hoće da biraju novog niti da prime onog koga bi kotarski sudija postavio na tu dužnost, a neće ni da otkriju gde se krije I. Vrana koji je osuđen na proterivanje iz Šišljavića. Porezne knjižice jedva su primili posle dugog opiranja, a novac za pohapšene u Semnicu dali su posle višekratnih opomena, pretnji i petodnevne egzekucije, pa i tada sa otporom i kletvom.¹⁵⁴

Primivši ove izveštaje, Hrv. kralj. vijeće ovlasti velikog župana da do kraja sredi šišljavački slučaj: da postavi seoskog suca, da efikasnim putem onemogući seljačke skupove i da u delo sprovede sve naredbe vrhovne vlasti, koje se odnose na ove nepokorne seljake. Car Josip 7. IX 1775. odobrio je ove odluke Kralj. vijeća, kome je sa svoje strane stavio u zadatak da ne dozvoli da Šišljavčani produže sa istupima i nepokornošću.¹⁵⁵ Na osnovu ovih narednja županija je na svojoj skupštini od 20. septembra obavezala sudiju Plantića da stalno pazi na seljake u Šišljaviću, da im postavi seoskog suca, a u slučaju da primeti neki pokret među njima, da odmah izvesti radi blagovremenog preduzimanja mera.¹⁵⁶

X

U desetoj godini svog otpora, seljaci iz Šišljavića ponovo podnesu tužbe Hrv. kralj. vijeću, ali županija tim povodom izjavi da u njima nema ničeg novog, pa nema smisla ni uzimati ih u razmatranje; one mogu služiti samo kao dokaz da se Šišljavčani još uvek nisu otresli svoje tvrdoglavosti i nepokornosti.¹⁵⁷ Pošto nisu uslišeni, seljaci u toku iste 1775. god. upute dve predstavke caru Josipu, tužeći se na ugnjetavanje od Ilijašića do Rauha, na progone, šikaniranje, oduzimanje zemlje i slobode, promenu urbara itd., te na vojne egzekucije koje su ih stajale preko 9.000 forinti. Uhapsili su Segera, pretili im ubistvom, tukli su ih sa 100 batina i »zvezane po turski« odvlačili u županijsku tamnicu, a sve zato što su tvrdili da su im preci bili slobodni i caru služili oružjem.¹⁵⁸

Pošto se na dvoru prešlo preko ovih tužbi, Šišljavčani opet 1779. podnesu dve žalbe caru Josipu koji ih preko Ugarskog namesničkog veća uputi županiji radi istrage. U tim tužbama tvrdilo se da su seljaci od slunjskih krajišnika, koji su im bili u egzekuciji pretrpeli oko 7000 forinti štete, koju im je trebalo

¹⁵⁴ Isto, D 295/1775

¹⁵⁵ Isto, Avg. 34/1775; A 207/1775.

¹⁵⁶ Isti, Prothocollum actorum congreg. com. Zagrabienensis (kraće: Prothocollum) anno 1175, s. 175.

¹⁵⁷ Isti, CRC, D 323/1775

¹⁵⁸ Isto, H 45/1775

naknaditi. No, kad su tužbe vraćene županiji, proglašene su za neosnovane, jer je pretrpljena šteta nastala krivicom samih seljaka koji su bili nepokorni prema dvoru, županiji i vlastelinu.¹⁵⁹

I pored svih nedaća i neuspeha, uporni šišljavački seljaci još uvek su verovali u ostvarenje svojih »pravica« — u oslobođenje od kmetstva, pa su 1780. odbili da prime novi urbar i druga akta vezana s njim. U tri maha kotarske sudije su ih zvale da dođu u obližnje selo na razgovor, ali se oni ne odazovu, a takođe ni njihov seoski sudac Đuro Hulina, pa im urbar nije mogao biti uručen. Nisu se odazvali ni tada kad im je saopšteno da će se istraživati njihove tužbe upućene dvoru, znajući da će se i tada na njih vršiti pritisak radi prihvatanja urbara.¹⁶⁰

Godine 1782. Šišljavčani su tužili Rauha da je putem zamene prisvojio njihovu selišnu zemlju, a dao im i manje zemlje i lošijeg kvaliteta.¹⁶¹ Oktobra 1783. oni su, kao i seljaci iz Hruševca, Roženice, Strezjeva i Lukinića Broda, odbili da puste u selo kotarskog sudiju Mih. Lukinića radi uvođenja urbara, posle čega se on ponovo pojavi ali sa domaćih brahijem, sastavljenim od libertina, no i tada bude »žestoko odbijen«, pa županija odluči da u Šišljavić uputi podžupana Nikolu Rafaja sa oficijom, 6 podoficira i 30 vojnika da vođe pohvata, a seljake prisili na pokornost.¹⁶² Krajem novembra Rafaj dođe u Šišljavić, razmesti vojsku po kućama seljačkih vođa, ali se oni ni tada ne pokore, mada im je objašnjeno da će vojska ostati u selu sve dok ne prihvate urbar. Od županije stigne novo naređenje da podžupan na svaki način pohvata vođe seljaka i pošalje ih u njenu tamnicu, a zatim uz pomoć kotarskih sudija da istraži njihove tužbe zbog štete pretrpljene u ranijim vojnim egzekucijama. Pored toga, trebalo je da raščisti pitanje dugova između vlastelina i seljaka, pa ako se uveri da su seljaci i dalje nepokorni, onda da odmah od Banske krajine zatraži još 63 vojnika i natera ih na prijem urbara.¹⁶³

Podžupan se trudio da izvrši zadatak, pa je uhvatio i uputio u županijsku tamnicu Nikolu Vidovića, Đuru Kapudžiju i Mihajla Hulinu, ali su se ostali razbežali i nisu se vraćali u selo. Nato je podžupan zatražio od susednih vojnih i civilnih vlasti da mu izruče begunce, ali bez uspeha. Iako je posle toga županija odobrila novi kontingent vojske,¹⁶⁴ ipak Rafaju ni posle 22 dana provedena u egzekuciji nije uspelo da pohvata šišljavačke muškarce, pa je morao da povuče vojsku i vrati se u Zagreb. Da bi naplatio svoje dnevnice, prodao je 10 volova odbeglih seljaka. Pošto su i sisački kmetovi odbili da snose podložničke obaveze, zamoljeno je Ugarsko nam. vijeće za uputstvo šta da se radi sa nepokornim seljacima.¹⁶⁵ Odgovor Namesničkog veća nije nam poznat, ali znamo da je županija avgusta 1784. odlučila da od cara izdejstvuje odlučne mere kojima bi Šišljavčane primorala na pokornost prema Rauhu i tako likvi-

¹⁵⁹ Isti, Prothocollum a. 1779, s. 249; a. 1780. s. 155—156, 342—343.

¹⁶⁰ Isto, a. 1781. Januarska kongregacija, articulus 66.

¹⁶¹ Isto, a. 1782, s. 454

¹⁶² Isto, a. 1783, s. 859—860

¹⁶³ Isto, a. 1783, s. 907

¹⁶⁴ Isto, a. 1783, s. 952—955

¹⁶⁵ Isto, a. 1784, s. 74—75

dirala ovaj »skandal« koji traje već preko jednog stoleća! Nešto kasnije, županija je prisilno preselila Nikolu Segera na drugo Rauhovo vlastelinstvo, jer je stalno podnosio »neosnovane« tužbe.¹⁶⁶

Sredinom februara 1785. županija je primila carevo naređenje da vođe buntovnih Šišljavčana pozove na svoju skupštinu da pred njom izraze pokornost »previšnjim« naredbama i da prihvate urbar pod pretnjom kazni za nepokorne podanike. U slučaju otpora, protiv vođa će biti pokrenut sudski proces a presuda upućena Ugarskom nam. veću na potvrdu. Car je odbio molbu seljaka da ih oslobodi kmetske zavisnosti i prebaci u Vojnu krajinu, jer u prilog vlastelina govore donacije koje je dobio od dvora. Nije im dosuđen ni potes Kovačevac, jer su ga držali titulo praecario od Draškovića, a što se tiče tužbi da su oštećeni ranijim egzekucijama, to neka sebi upišu u greh jer su ih sami prouzrokovali svojim odbijanjem da prime urbar i priznaju naredbe vrhovne vlasti. Županija je morala da im ove odluke izda napismeno, kad se pojave na njenoj skupštini.¹⁶⁷ Ali, ni ovog puta seljaci se ne pokore, pa se niko od njih i ne pojavi pred županijskom skupštinom. Štaviše, njihove vođe ponovo pođu u Beč da se žale. Stoga je carska odluka pročitana samo onima koji su pušteni iz tamnice, a od Ugarskog nam. veća zatraženo je da naredi nove mere protiv nepokornih Šišljavčana.¹⁶⁸ Sličan zahtev učinjen je početkom jula iste godine, jer se seljaci i pored višekratnih poziva nisu hteli pojaviti ni pred vlastelinskim sudom, pa se moralo odustati od daljeg sudskog postupka.¹⁶⁹

U leto 1785. seljački prvaci Ivan Čujko i Mih. Brozović uspjeli su da se probiju do Požuna gde su Namesničkom veću podneli nove tužbe protiv Rauha. Onde su dobili salvum conductum da se slobodno vrate u Hrvatsku, a od županije je zatraženo da sprovede istragu i utvrdi da li su seljaci dobili dovoljno zemlje.¹⁷⁰ Njihove tužbe nisu prestale ni sledeće 1786. godine. U julu, ban je naredio brahijalnu egzekuciju protiv Šišljavića, što je podžupan i učinio i podneo izveštaj,¹⁷¹ koji na žalost nije sačuvan kao ni većina drugih akata iz tog perioda. Najzad, u jesen 1786. i Porezno-regulaciona komisija tužila se na ove seljake zbog slabog odazivanja u davanju izjava (fasija), potrebnih radi premeravanja zemljišta i određivanja poreza.¹⁷² Posle toga nalazimo još samo pomen o raspodeli urbarijalne zemlje među seljake u Šišljaviću 1786.,¹⁷³ pa se zatim sve do kraja XVIII st. s njima više ne srećemo kroz akta Zagrebačke županije.

No, da otpor Šišljavčana nije sasvim prestao, govori i činjenica da se u vreme francuske vlasti nad Pokupljem, 1809—10, oni »nanovo pobuniše proti svomu vlastelju generalu baronu Pavlu Rauhu, te uzkratiše daće i uvališe

¹⁶⁶ Isto, a. 1784, s. 353—354, 608

¹⁶⁷ Isto, a. 1785. Kongregacija 14. II 1785, art. 14, 17.

¹⁶⁸ Isto, Majska kongregacija 1785, art. 1/26

¹⁶⁹ Isto, Kongregacija 1. VII 1785

¹⁷⁰ Isto, Kongregacija od 21. VII 1785

¹⁷¹ Isto, Prothocollum... a. 1786, broj 2077, 2088

¹⁷² Isto, 3027/1786

¹⁷³ Isto, 3277/1786

u vlasteoske šume«. Ali, ubrzo su morali da se povuku, »pošto su francezki vladatelji ozbiljno pokazali, da se u podaničkom odnošaju neće ništa naprećac mienjati«. ¹⁷⁴

XI

U vreme kad je otpor seljaka u Šišljaviću bio na vrhuncu, došlo je do kratkotrajnih nemira i na vlastelinstvu Jelsa, na južnoj obali Kupe nedaleko Karlovca. Ovo vlastelinstvo, sastavljeno od četiri sela na čelu s Jelsom, bilo je nekad u sastavu vlastelinstva Dubovac. U XVII st. vlastelinstvo Jelsa došlo je pod generala Herberštajna, gospodara Novih Dvora, a posle njegove smrti pod Malteški red koji je ceo posed Novi Dvori, pa i Jelsu, prodao grofu Franji Patačiću, koji se jako zadužio pa je morao ove posede ustupiti svojim kreditorima jure executionali. ¹⁷⁵ Jelsu je tada dobio doktor medicine iz Graca, Ca-tharini, ali kako on kao stranac nije mogao držati posed u Hrvatskoj, poverio je vlastelinstvo svom rođaku Hristoforu Bornemisi — Stolnekoviću koji ga je držao jure executionali sub specioso titulo cessionarii. ¹⁷⁶ Pored Jelse Bornemisa je posedovao i selo Mikulić kod Zagreba.

U drugoj polovini XVI st., dok je Jelsa bila u sastavu Dubovačkog vlastelinstva, njeno stanovništvo bilo je hrvatskog porekla, o čemu svedoče imena svih seljaka popisanih u urbaru. ¹⁷⁷ Obaveze tadašnjih kmetova u Jelsi (1579, 1581) bile su vrlo teške. Od cele sesije plaćalo se 2 for. 75 din. cenza, a od vinograda i od svinja — desetina. Božićni darovi vlastelinu davani su u naturi ili u novcu od 22 dinara. Pored toga, kmet sa celom sesijom bio je obavezan na svakodnevnu rabotu, a kmet sa $\frac{1}{2}$ sesije — na tri dana rabote nedeljno. Najzad, kmet je bio obavezan na službu i plaćanje ad castrum. U to vreme Jelsom je upravljao Đuro Križanić koji je »pro curia sua nobilitari« izdvojio jedno celo selište. Što se tiče kmetova, oni su držali od $\frac{1}{2}$ do 1 sesije zemlje. ¹⁷⁸

Tokom XVII st. nestalo je staro, hrvatsko stanovništvo u Jelsi, a na njegovo mesto došli su Srbi iz okoline Bihaća. ¹⁷⁹ Prema Lopašiću, oni su 1764. držali 58 jutara oranice, $13\frac{3}{4}$ jut. livade, $8\frac{3}{4}$ šume i 23,5 motike vinograda. Od tog zemljišta bili su obavezni na 1872 dana ručne i vozne rabote, 17 for. 48 kr. cenza, te na 19 kopuna, 19 pilića i 156 jaja. ¹⁸⁰ Godine 1775. u Jelsi je bilo 53 kuće (domaćinstva), ¹⁸¹ iz čega sledi da je svako domaćinstvo bilo obavezno na 30—35 rabota godišnje, a to je znatno manje nego što je bila obaveza rani-

¹⁷⁴ Lopašić, Karlovac, 72

¹⁷⁵ DAZ, CRC, H 70/1775. — Grof Franjo Patačić, sin Stjepanov, oženio se 1763. Katarinom Keglević, dobivši imanje Popovec i Kalnik s Gušcerovcem, ali i 60.000 for. duga (Krčelić, n. d. 478). Kasnije se zadužio i stranim kreditorima.

¹⁷⁶ DAZ, CRC, Sept. 87/1775. — Iz svega rečenog vidi se da neće biti tačna Lopašićeva tvrdnja da je Jelsa »spadala vazda gospodštini Dubovačkoj«, kao ni to da su Jelšani i posle proglašenja Karlovca za slobodan grad »ostali... gradski kmeti sve do g. 1848« (Hrv. urbari, 106—107).

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Isto, 122—123

¹⁷⁹ DAZ, CRC, H 70/1775

¹⁸⁰ Lopašić, Hrv. urbari, 107

¹⁸¹ DAZ, CRC, Sept. 88/1775

jeg stanovništva. To dovoljno jasno govori da je srpski živalj, prelazeći iz Bosne, dobijao povoljnije uslove od starosedelaca u Pokuplju. Kasnije, kad je opasnost od Turaka prestala, vlastelinstvo je i ovde nastojalo da poveća obaveze kmetova, što je dovodilo do nemira na selu — do težnje da se seljaci oslobode feudalne podložnosti i priključe Vojnoj krajini.

Do otpora seljaka u Jelsi došlo je 70-tih godina, uglavnom zbog povećanja radne rente i surovosti vlastelina odnosno njegovog činovništva. U tužbama iz 1775. seljaci su tvrdili da su od Bornemisinog preuzimanja vlastelinstva dažbine svih vrsta trostruko uvećane. Rabota je tražena iznad norme (ultra obligationem), a za vreme rada nije im dozvoljavano ni najmanje predaha. Ova prekomerna rabota bilo da je vršena u Jelsi bilo u Mikuliću nije im obračunavana i naplaćivana. Iako mnogi od seljaka nisu bili obavezni na rabotu s volovima (bovestrem robottam), vlastelin ih je na nju primoravao, a u slučaju neizvršenja za jednu takvu rabotu zahtevao tri ručne rabote. On je običavao da svoje kmetove daje »u arendu« karlovačkim građanima i oficirima, ali ih ni posle toga nije pošteđivao od radova u Mikuliću. Svaka kmetska porodica morala je dva-tri put godišnje ići na rabotu u udaljeni Mikulić gde ih je vlastelin zadržavao i po dve nedelje, uračunavajući im na ime dolaska i odlaska samo jedan radotni dan, a nedelju i praznike nikada. Ukoliko im je za vreme rabote u Mikuliću davao ponešto hleba, to im je odbijao na godišnjem komputu (obračunu). No, i to mu nije bilo dovoljno, nego je mnoge mlađe kmetove silom preseljavao u Mikulić, razbijao kućne zadruge da bi osigurao dovoljan broj slugu i pastira, kojima niti je plaćao službu niti ih snabdevao odećom. One kmetove koji nisu hteli da pređu u Mikulić odnosno sa boljih selišta na gore, proterivao je sa vlastelinstva ili bacao u tamnicu; tako je uproptastio i rasturio neke porodice, a ostalima otežao da vode sopstvenu ekonomiju.

Vlastelin je držao svinje i goveda, koje je seoska omladina morala nazmienično čuvati, a seljaci kupovati i preko svoje potrebe. Tako, 1774. kad mu nije uspeo da u Karlovcu proda 77 svinja za 12 forinti po paru, on je prisilio Jelšane da ih kupe čak i skuplje — 13 for. par. Ostale svinje je poklao i od njih napravio kobasice, koje su seljaci morali da kupe po visokoj ceni. Što se tiče surovosti vlastelina i njegovih službenika, ona se ispoljavala u najdrastičnijim vidovima: braću Mihovilce držali su ceo dan obešene o drvo, Jovana Milašina, Petra Meaškog i druge sasvim su premlatili, Nikolu Bega držali su »u kladi« četiri dana, od čega je i umro, na Nikolu Smukavića pucali i udarili mu 30 batina itd. dok su Jelenu Rodičević, zbog begstva njenog muža, bivšeg išpana, bacili u zloglasnu jamu (in subterranean fossam), a zatim je devet dana držali u lancima bez hrane i pića tako da su joj otpale kose i ispali zubi. Kroz te jame u Jelsi i Mikuliću prošli su i mnogi drugi seljaci i svi su jednoglasno izjavljivali da su u njima doživljavali najveće patnje, užase i poniženja. Sve u svemu, Bornemisa je postupao sa seljacima kao tiranin, mimo svih zakona, »na turski način«, pa nije čudo da su oni pribegli tužbama i raseljavanju. No, kad bi se kome potužili, proglašavani su za »buntovnike i rebelijaše«, posle čega su sledile nove i gore kazne; u slučaju da ih ne bi uhvatili, vlastelinski službenici su im raznosili imovinu, a kuće u pepeo (in favillum) pretvarali.¹⁸²

¹⁸² Isto, F 70, 78/1775; Sept. 87/1775

Prve tužbe Jelšana upućene su zagrebačkoj županiji, ali su ostale bez rezultata, jer je podžupan Matija Bornemisa bio brat vlastelina Hristifora Bornemise. To se, izgleda, ponavljalo pune tri godine, što navede seljake i njihovog vođu Georgija Geršića da se obrate za zaštitu Hrv. kralj. vijeću u Varaždin, a zatim General-komandi u Karlovcu, tražeći oslobađanje od kmetstva i uključenje u Vojnu krajinu. Pošto su im zemlje bile izmešane sa graničarskima, smatrali su da je najbolje da se vojna jurisdikcija i na njih proširi, a ako je to nemoguće, onda da se nađe kakav drugi način da budu oslobođeni Bornemisine tiranije. No, General-komanda je odbila da se meša u ovu stvar, iako general Šišković i kapetan Adam Kazimir nisu izbegavali izvestan dodir sa seljacima, pa donekle i podsticanje na otpor protiv Bornemise.¹⁸³

U traženju pravde seljaci su se obratili banu Nadaždiju, a 1774. uputili su Geršića u Varaždin da njihove tužbe preda Hrv. kralj. vijeću. No, u povratku Bornemisa uhvati Geršića, udari mu 130 batina i baci u podzemnu jamu iz koje je posle pet dana izašao skoro polumrtav.¹⁸⁴ Kad se oporavio, Geršić pređe u Karlovac i počne da organizuje seljake na otpor protiv Bornemise. Geršićevi najbliži saradnici postadoše Mihajlo Milašin i Petar Lučijanić, koji počеше prikupljati novac u Jelsi radi njegovog puta u Varaždin i Beč. Preko njih Geršić je pozivao Jelšane da dođu u Karlovac i da podnesu gen. Šiškoviću i kap. Kazimiru tužbe protiv tog surovog vlastelina, obećavajući im da će biti inkorporisani u Vojnu krajinu. Očekujući da postanu »carski vojnici«, seljaci u proljeće 1775. otkazu poslušnost Bornemisi i prestanu davati cenz i naturalije. Bornemisa se obrati županiji i Kralj. vijeću, moleći da se seljacima zabrani paktiranje s vojnim vlastima u Karlovcu, pa se oni za izvesno vreme primire i pokore.¹⁸⁵

Ali, uskoro zatim, Geršić pozove u Karlovac dvadesetak Jelšana, s kojima se dogovori da obustave vršenje rabote sve dok se ne reši pitanje njihovog statusa. Ako vlastelin ili njegovi službenici pokušaju da ikoga uhapsu, oni će se braniti, pa ako treba i oružjem. Od tada su učestali noćni sastanci, otkazana je rabota, a seljaci su se slobodno s puškama pojavljivali i ponašali se kao slobodni ljudi. Bornemisa uhvati dvojicu mladića koje je želeo da prisili na službu u Mikuliću, ali se ostali seljaci dignu, preotmu ih i oslobode okova. Na Duhove, grupa naoružanih Jelšana napadne na vlastelinsku krčmu u Draganiću, vrata izrešetaju mecima a krčmara opljačkaju, izjavljujući da niti su bili niti će ikad biti Bornemisini podložnici. Posle toga su tokom osam dana opседali vlastelinsku kuriju u Jelsi, pucanjem iz pušaka rasterali Bornemisine konje i slugu, poslugu razoružali i opljačkali, a njegovim podanicima iz Mikulića kao i njegovoj ženi zabranili pristup u Jelsu.¹⁸⁶

Čim je čuo za napad na krčmu i dvorac, Bornemisa izvesti General-komandu u Karlovcu i zamoli je da obližnje graničare održi u miru, budući da su oni u vezi sa pobunjenim Jelšanima. Sa stvorenom situacijom upoznao je i kotarske sudije, tražeći da na vreme preduzmu mere protiv seljaka. Posle toga se obrati kraljici, optužujući Geršića koji je navodno želeo da bude zakupnik

¹⁸³ Isto, H 70/1775; Sept. 77, 78/1775.

¹⁸⁴ Ibidem; F 70/1775

¹⁸⁵ Isto, Sept. 88/1775

¹⁸⁶ Ibidem; F 78/1775

mostarine u Karlovcu, pa je zato skupljao novac od seljaka i podsticao ih na bunu. On je poricao da su se seljaci digli zbog njegovog ugnjetavanja, nego zbog podstrekavanja s druge strane. Molio je kraljicu da seljaci koji su izazvali oružanu pobunu i ugrozili javni mir, a odbili vršenje rabote i više puta uskratili kontribuciju budu silom pokoreni i izvedeni pred sud, koji će im suditi za njihova »kriminalna« dela. Budući da oni i pored zabrane od strane županije drže oružje, nanose mu štete i ugrožavaju život, protiv njih je potrebno upotrebiti vojsku i slomiti njihovu »periculosa animositas«.¹⁸⁷

Na dan 8. VI 1775. urbarijalni komesar Nojhold saznao je od mnogih lica, koja su došla iz okoline Karlovca, o napadu naoružanih seljaka na vlastelinsku kuriju u Jelsi, kao i o njihovoj nameri da ubiju Bornemisu, ako ga bilo gde nađu. Komesar je odmah naredio podžupanu Arbanasu da pođe u Jelsu i pozove seljake na smirivanje i odlaganje oružja kao i na dužnu pokornost prema vlastelinu. Ukoliko budu imali tužbi, biće im slobodno da dođu u Zagreb i njemu ih podnesu bez straha od kazne i gubitka imovine. Komesar je izdao proglas na narodom jeziku, osuđujući svaki buntovni akt seljaka i obećavajući da će njihovim tužbama, ukoliko budu istinite, brzo naći leka.¹⁸⁸

Podžupan Arbanas najpre najavi svoj dolazak, a 12. juna se pojavi u Jelsi gde okupljenim seljacima pročita komesarevo naređenje i patente o kažnjavanju narušioaca javnog mira, na koje oni složno odgovore da se nisu pobunili i da i nadalje idu na rabotu u okviru svog seoskog hatara, ali pošto ih Bornemisa zlostavlja, preti vešalima, baca ih u jame i danima muči glađu, hvata i vezane odvodi u Zagreb ili u Mikulić — oni se ne usuđuju da idu na rad izvan sela jer se boje da on ne ostvari sve svoje pretnje. No, ako Bornemisa obustavi svoja zverstva, oni će mu se pokoriti. Podžupan je prihvatio razloge seljaka, verujući da će se oni zaista umiriti, ako komesar Nojhold lično zatraži od Bornemise da im plati prekomernu rabotu, da ih više ne stavlja u »kladu« po najoštrijoj zimi i da prestane sa samovoljnim postupanjem, jer se može desiti da narod u ogorčenju pođe i dalje u svom otporu i nepokornosti.¹⁸⁹ Komesar Nojhold uputi Hrv. kralj. vijeću podžupanov izveštaj, usvojivši njegovo mišljenje da seljaci nisu digli pobunu samo zbog svoje buntovničke prirode, nego zato što se prema njima postupalo surovo i nečovečno. Pošto su seljaci primili posredovanje vlasti, odlučeno je da se istraga poveri županijskom sudu (sedriji) u Zagrebu.¹⁹⁰

U toku istrage potvrđene su sve optužbe seljaka protiv Bornemise zbog surovosti i ugnjetavanja, pa mu je komesar u ime kraljice zabranio da ubuduće čini nedela kao i da se na bilo koji način sveti seljacima zbog tužbi i procesa. Naređeno mu je da vrati decu Jelene Radičević, koju je držao kao taoce zbog begstva njihovog oca Marka, a zatim i da zatrpa zloglasne jame u Jelsi i Mikuliću. Pošto je vlastelin obećao da će se pridržavati ovih naređenja, komesar je pozvao seljake na pokornost i odlaganje oružja, a Kraljevskom vijeću se ponovo obratio tvrdnjom da je uzrok nemira bila samo Borne-

¹⁸⁷ Isto, Sept. 88/1775

¹⁸⁸ Isto, F 55/1775

¹⁸⁹ Isto, F 56/1775. Arbanas Nojholdu 12. VI. 1775

¹⁹⁰ Isto, Nojhold Kralj. vijeću 14. VI 1775.

misina tiranija.¹⁹¹ Uskoro zatim, ceo spor je raspravlján pred vlastelinskim sudom kome je predsedao komesar Nojhold. Presuda ovog suda trebalo je da ide na potvrdu sedriji. Komesar je smatrao da Bornemisa ne bi smeo proći nekažnjeno, jer je potrebno dati primer i drugim vlastelinima koji slično postupaju prema svojim podložnicima. Kraljica se složila s ovim mišljenjem i naredila Hrv. kralj. vijeću da zatraži od Bornemise da se pokori odlukama suda, da vrati decu-taoce itd., jer će u protivnom snositi najtežu odgovornost.¹⁹²

U međuvremenu su Jelšani podneli novu tužbu Hrv. kralj. vijeću, ali je županija izvestila da u njoj nema ničeg novog što bi zasluživalo pažnju.¹⁹³ Što se tiče dece uzete za taoce, Bornemisa je odgovorio da seljaci njihov slučaj potežu kao izgovor kojim su pribegli tek posle neuspeha svoje bune i propalih nada da će postati krajišnici. Budući da niko od seljačke dece neće da stupi u službu vlastelinstva za pastira, on je ovu decu upotrebio u tu svrhu, a tim ih je »sačuvao« da ne pođu putem ostalih buntovnih seljaka! On je optuživao Jelšane da rabotu obavljaju kad i kako hoće, a od onih 25 seljaka koji se od rabote otkupljuju, samo je jedan pristao da plati otkup.¹⁹⁴ No, seljačka tužba je ipak došla do kraljice, koja je početkom septembra naredila Hrv. kralj. vijeću, a ovo županiji, da se sporovi razmotre sudskim putem i seljaci opomenu da se čuvaju bune i ustanka.¹⁹⁵ Dana 22. IX 1775. sedrija je konstatovala da je krivicom vlastelinskog išpana tražena od seljaka prekomerna rabota (superflui laboratores) i da im je naneta šteta naturanjem vlastelinskih svinja i mesa, pa je rešeno da sva ta šteta bude seljacima isplaćena u novcu. Vlastelinu je preporučeno da seljake kažnjava u duhu zakona — umereno, a seljacima je naređeno da plate dugove od cenza, da se pokore vlastelinu i predaju oružje, jer je prošla opasnost od razbojnika da bi im ono i dalje bilo potrebno.¹⁹⁶

U jesen 1775. seljaci su se primirili, ali su njihovi prijatelji krajišnici i kapetan Kazimir govorili da Bornemisu treba ubiti, a njegovu kuriju u Jelsi spaliti. I zaista, jednog oktobarskog dana krajišnici provale u kuriju i pucajući i tukući poslugu opljačkaju je i demoliraju.¹⁹⁷ U tom se i Đuro Geršić vratio iz Beča i ponovo počeo da organizuje otpor seljaka protiv Bornemise. Njegovi saradnici Milašin i Lučijanić razrezali su po tri forinte na svaku kuću, da bi došli do novca radi finansiranja Geršićeve akcije. Oni su novac zatražili i od novog išpana, a kad je ovaj to odbio, dvanaest naoružanih seljaka provali u vlastelinsku kuriju, preteći mu i goneći ga, razbivši vrata i ne udaljivši se sve dck im prisutna vlastelinova žena nije položila dve forinte u ime svog išpana. Tom prilikom su seljaci na komade isekli kladu (cypum) u koju ih je Bornemisa stavljao i mučio. Nešto ranije, Nikola Smukavić nožem je ubio starog išpana, a njegov brat Jovan teško je premlatio novog išpana.¹⁹⁸

¹⁹¹ Isto, F 78/1775

¹⁹² Isto, ad A 170/1775

¹⁹³ Isto, D 318/1775

¹⁹⁴ Isto, D 357/1775

¹⁹⁵ Isto, Sept. 88/1775. Pisma od 4 i 18. IX 1775.

¹⁹⁶ Isto, F 117/1775

¹⁹⁷ Isto, H 25/1775

¹⁹⁸ Isto, D 404/1775

Kad je saznala za stanje u Jelsi, županija se pobojala da se ovde stvorena iskra ne pretvori u plamen koji bi mogao zahvatiti i sve obližnje seljake, spremne na sličnu bunu (ad parem seditionem nefors pronos). Zato je istog dana, 2. XII 1775, zamolila General-komandu u Karlovcu da u Jelsu pošalje vojsku radi hvatanja Geršića, Smukavića, Milašina i Lučijanića, a po potrebi i dugih seljaka. Istovremeno je sudijama Plantiću i Bencetiću naredeno da izvrše detaljnu istragu o prikupljanju novca sa strane Geršića i drugova, koji treba da zaplene, a krivce da pošalju u županijsku tamnicu. Iz Središkog upućeno im je 8 libertina radi bržeg umirivanja seljaka i postavljanja straže pred vlastelinskom kurijom. Obaveštavajući o ovom Hrv. kralj. vijeće, županija je istakla i nužnost što bržeg rešenja seljačkih tužbi na vlastelinskom sudu, jer odugovlačenje može postati povod novih nemira.¹⁹⁹ Kraljevsko vijeće naredi da se ceo spor razmotri pred županijskim sudom a protiv Bornemise da se pokrene proces pred županijom zbog stalnih tužbi njegovih podložnika. Izvešten o ovome, car Jcsip odobri 27. XII 1775. sve predložene ili već preduzete mere i zatraži od Vijeća i županije da efikasnim načinom uguše seljački ustanak (plebis seditionem).²⁰⁰

Kako su stvari dalje tekle, nije moguće pobliže ustanoviti. Godinu i po dana kasnije, 29. VII 1777, županija je odredila svog fiškala da izvrši »prijateljsko poravnanje« između seljaka i Bornemise,²⁰¹ posle čega prestaju vesti o otporu na vlastelinstvu Jelsa.

XII

Od Srednjeg veka pa do provale Turaka u Hrvatsku s obe strane Kupe prostiralo se vlastelinstvo Steničnjak. U XV st. njime je gospodario knez Martin Frankopan, a u XVI st. grofovi Nadaždi. Krajem XVII st. ovaj posed, sada znatno smanjen, dobio je grof Ivan Drašković. Posle potiskivanja Turaka u Bosnu, vlastelinstvo se proširilo prema Uni, a tada su se onamo počeli u masi doseljavati Srbi (Vlasi) iz Bosne.²⁰² Da su ovi Vlasi već i pre kraja XVII st. ovde naseljavani, dokaz su sukobi 1690-ih godina između njih i seljaka iz Šišljavića, koji su držali neke zemlje južno od Kupe, na teritoriju vlastelinstva Steničnjak. Pošto su Šišljavčani oteli neku imovinu od Vlahi, a grofica Magdalena Drašković se potužila Budačkima kao gospodarima Šišljavića, ovi su se 1693. obavezali da će u toku mesec dana deo imovine biti vraćen Vlasima, a da će im onaj deo koji su Šišljavčani rasprodali ili utrošili biti naplaćen prema proceni vrednosti. Budački su obećali da će njihovi podanici ubuduće ostavljati na miru doseljene Vlahe, ali uz uslov da se u najkraćem roku obeleže međe njihovih poseda, a Šišljavčanima ostave šume i iskrčene livade i oranice, koje će većito uživati uz dažbinu od 2 zlatna cekina.²⁰³

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Isto, Dec. 17/1775

²⁰¹ Isto, Prothocollum a. 1777, s. 164

²⁰² Lopašić, Hrv. urbari, 28, 94; isto, Oko Kupe... 33, 279, 290

²⁰³ DAZ, Acta banalia 58/1761. Prilog F iz 1693.

Ali, 1716—18. grofica Drašković naselila je nove grupe Vlaha na svoje vlastelinstvo, što je dovelo i do novih sukoba oko zemljišta južno od Kupe. U novom ugovoru, sklopljenom s općinom Šišljavić, kao uživaocem zemljišta na njenom vlastelinstvu, Draškovića 1716. opet postavlja uslov da Šišljavčani »nemaju bantuvati« njene Vlahe naseljene »u izstom kotaru«, nego im moraju dozvoliti slobodnu pašu (travarinu). Pomenuta opština se sad obavezala da za dotično zemljište »bude... vszako Letto od vszakojachkih zemaly illiti kerchevin sztari y novi... kakvem goder sitkom (z jednum rechjum od vszega)... platchati pravu deszetinu«, a za 20 rajnskih forinti imaće pravo na pašu, žirovinu i drvarenje.²⁰⁴

Međutim, ni taj ugovor nije doveo do harmonije između Vlaha i Šišljavčana, jer je Vlasima-stočarima bilo potrebno mnogo prostora za ispašu, pa su počeli da potiskuju Šišljavčane, da napasaju stoku na njihovim livadama i usevima, da seku drvo u šumi koju su ovi smatrali svojom, da im gaze vinograde i nanose drugu štetu. Borba se koncentrisala oko zemljišta od 345 jutara, za koje je svaka strana tvrdila da joj pripada. U svađama oko međa poginuo je jedan Vlah, a ostali Vlasi zapališe kolibe Šišljavčana na spornom zemljištu. Navodno su tada Vlasi pohvatali neke žene iz Šišljavića i prodali ih Turcima. Da bi se stanje popravilo, izvršena je 1746. reambulacija zemljišta južno od Kupe. Grof Josip Drašković prihvatio je tada kao tačnu izjavu Šišljavčana da su do dolaska Vlaha spornu zemlju branili od Turaka, padali u ropstvo i teško se iz njega otkupljivali, pa je obećao da će im se povratiti, ukoliko su je Vlasi bespravno oduzeli. Ali, sve je ostalo na obećanju, a odnosi između Vlaha i Šišljavčana bivali su sve gori. Vlaški knezovi Opačić i Maslek podnesu 1755. tužbu kraljevskoj istražnoj komisiji u Zagrebu, tvrdeći da im je oduzeto dotično zemljište od 345 jutara i dato Šišljavčanima, iako Vlasi ne mogu bez njega živeti. Drašković tada odlučno podrži svoje Vlahe u nameri da Šišljavčane potpuno potisne s južne strane Kupe. Izgledalo je da će mu to i uspeti, jer je iste godine kraljica naredila pomenutoj komisiji da stvar raščisti i vrati zemlju Vlasima uz naknadu štete u iznosu od oko 330 forinti. No, stvar se ipak otezala; dok je Drašković tvrdio da će se Vlasi zbog oskudice paše iseliti u Tursku, što ne bi bilo u interesu države, jer oni daju 500 ljudi uvežbanih za vojnu službu i rat, a za pašu vrše rabotu, dotle je podban Rauh kao gospodar Šišljavčana energično branio pravo svojih podanika na sporno zemljište, izjavljujući da nije snaga ovog dela Kraljevine u Vlasima, nego u starosedelačkom stanovništvu s obe strane Kupe.

Najzad su ipak preovladali razlozi porezne politike. Pošto Vlasi nisu hteli da plate porez, a Šišljavčani su ga plaćali, odlučeno je da oni zadrže sporno zemljište, jer su ga branili od Turaka i uživali pre dolaska Vlaha — dakako, uz ranije utvrđene dažbine prema Draškovićima kao gospodarima vlastelinstva Steničnjak.²⁰⁵

²⁰⁴ Isto, Prilog G iz 1716.

²⁰⁵ Isto, 106/1752; 50, 58/1761. Prilozi H, I iz 1746. Prilog K iz 1761

Obrana granice prema Turskoj odnosno Bosni ostala je kao jedna od glavnih briga Hrvatskog sabora i posle povlačenja Turaka iz oblasti između Kupe i Une. Za to je bilo potrebno ljudstva i novaca, naročito novaca u kojima je Sabor stalno oskudevao, iako je nastojao, pa i uspeo, da se oslobođena oblast podčini njegovoj i banskoj jurisdikciji. Pošto je Sabor jedva izdržavao svoju Bansku krajinu, a nastojao da iz Pokuplja odstrani uticaj Karlovačkog generalata, morao je da se pomiri sa činjenicom stvaranja posebne Krajine na Draškovićevom Steničnjaku. Iako su priznavali vlast bana i Sabora, Draškovići su u mnogom postupali samostalno i uredili svoju posebnu Krajinu između Banske krajine i Karlovačkog generalata. Potrebno ljudstvo našli su u Vlasima, dajući im izvesne povlastice i svodeći na minimum sopstvene izdatke. Oni će im poslužiti za čuvanje i odbranu granice od Turaka, ali i kao banderijalna vojska za evropska ratišta, na koja su oni kao magnati Kraljevine morali da šalju određene kontingente vojnika.

Zasada nam nije poblizhe poznato kako je regulisan položaj Vlaha, vojnika-seljaka, u prvim decenijama XVIII stoleća. Ne znamo ni da li je pre 1747. između njih i Draškovića postojao neki pismeni ugovor ili samo usmena pogodba o pravima i dužnostima. Nisu nam poznati ni uzroci koji su doveli do sklapanja ugovora 1747, iako možemo pretpostavljati da se to desilo zbog sve češćih sukoba Vlaha i Šišljavčana i sve veće potrebe Draškovića za banderijalnom vojskom u vreme ratova koje je Austrija sa malim prekidima vodila od 1737. do 1763.

Aprila 1747, između grofa Josipa Draškovića kao gospodara vlastelinstva i Krajine Steničnjak s jedne i predstavnika Vlaha-krajišnika u druge strane, sklopljen je ugovor (»Pogodba«) kojim su regulisane dužnosti i povlastice Vlaha na ovoj Krajini:

1) Krajina je obavezna na prevoz robe, ali nikad više nego sa 12 konja godišnje i nikad izvan granica Kraljevine Hrvatske. Pored toga konjanici i pešaci bili su dužni da nose vlastelinova pisma, da mu čuvaju stoku i da prevoze novac u okviru Kraljevine.

2) Vlastelin oslobađa Krajinu od podvoza (foringe) i od rabote, i to zauvek, a obećava da će je braniti i od državnog poreza (stibre pri orszagu). Krajina će biti oslobođena i od zidanja tvrđava, ali će morati odmah početi sa izgradnjom osam-devet kuća sa nuzprostorijama za svog kapetana i zapovjednika. Od materijala za tu gradnju nabavljace samo onaj koji ne mora da kupuje, a ako sve dobro sagradi, vlastelin će iz Trakošćana preneti u Steničnjak topeve (stuke), što će služiti na ponos cele Krajine.

3, 5) Krajiški teritorij biće premeren i o tom će Krajina dobiti potrebno svedočanstvo (liszta kottarszkoga). — Tokom vremena biće obavljeno novo premeranje zemlje, s tim što će se starosedeooci ostaviti na miru, a sve krčevine prekontrolisati i ako njihovi držaoci ne budu mogli dokazati da su ih legalno, kupovinom stekli, morace ih redati vlastelinu. Inace se držaocima krčevina, ukoliko ih vlastelin želi prodati, da je pravo prvokupa u odnosu na

druge, strane podanike. Zemljište odbeglih seljaka odnosno krajišnika, ako Krajina bude pokorna i verna, vlastelin će joj prepuštati na korišćenje, a od krčevinskih zemalja neće uzimati nikakvu desetinu.

4, 11) Vlastelin oslobađa Krajinu od davanja soli, a daje joj slobodnu žirovinu zajedno s drugim svojim podanicima i posebno u jednoj branjevini, o kojoj će se sama Krajina brinuti. — Krajišnici imaju pravo na drvo za ogrev i građu, ali pod kontrolom šumara i kapetana; šumari ne smiju sami pleniti krajišnike, nego će ih predavati kapetanu i knezovima koji će stvar raspraviti pred svojim sudom.

6) Udovice mogu da prime muža u kuću, s tim da priženjeni plaća uobičajeni »regal«. Ostarelim udovicama dopušta se slobodno raspolaganje pokretnom imovinom.

7) Sveštenicima se dopušta da biraju sebi sikutore (tutore?); jedni i drugi biće oslobođeni od svih službi.

8) U vreme rata, za obične krajišnike koji idu na bojište neće se tražiti pomoć za izdržavanje od drugih krajišnika, ali će ona biti nužna za oficire koji dođu sa strane, no najviše u visini njihove jednomesečne plate. Ako Krajina bude pokorna, vlastelin će je pomoći u izdržavanju stranih oficira, a ukoliko se među samim krajišnicima nađe pismenih i sposobnih ljudi, on će ih stavljati na čelo krajišnika da ih vode u rat (tj. unapređivati za oficire).

9) Vlastelin obećaje da će Krajinu braniti od obaveze da prima na ukonačenje stranu vojsku.

13) Vlastelin zabranjuje zelenašenje na štetu krajišnika; zelenašima će oduzimati ne samo interes nego i kapital, a kazniće ih i velikom globom.

14) U slučaju rata, ako krajišnici osvoje novo zemljište od Turaka, vlastelin će se na dvoru zauzeti da ono pripadne Krajini.

15) U njegovom odsustvu krajišnici se moraju pokoravati njegovoj ženi, opunomoćeniku i vlastelinskim činovnicima, ukoliko Krajina ne želi da navuče njegov gnjev.

Za sve primljene povlastice Krajina se obavezuje da pored navedenih dužnosti plaća godišnje po 600 rajn. forinti.²⁰⁶

Iz svega izloženog vidi se da su Draškovići svojim krajišnicima dali znatne povlastice, oslobodivši ih podvoza, rabote i desetine, osiguravši im pravo na pašu, šumu i žirovinu, a obećavši im zaštitu od poreza i zelenaša, kao i sticanje novog zemljišta u slučaju proširenja krajiškog teritorija. Sa takvim povlasticama, ukoliko bi se obećanja data u ugovoru potpuno oživotvorila, kra-

²⁰⁶ Isto, Zagrebačka žup., Acta varia, fasc. CDXI (1615—1770). Ugovor od 11. IV 1747. Ugovor je na latinskom i tadašnjem narodnom jeziku. Latinski tekst je nešto sažetiji, a nedostaje mu odredba o odricanju vlastelina od desetine. Potpun tekst ugovora na narodnom jeziku donosimo u prilogu na kraju.

jišnici su mogli biti vrlo zadovoljni.^{206a} No, odstupanja od ugovora moralo je biti, jer se inače ne bi moglo sasvim objasniti blagonaklono držanje ovih krajišnika prema Kijukovoj buni 1751, pa čak i njihova veza sa nemirnom Kostajničkom i Ličkom krajinom.²⁰⁷

Biće da se posle Kijukove bune vlastelinstvo doslednije držalo ugovora, što je imalo za posledicu mirno držanje steničnjačkih seljaka-krajišnika za vreme velike graničarsko-seljačke bune 1755. Istina, Drašković nije bio sasvim siguran u vernost svojih podanika, pa čim je čuo za pobunu u Varaždinskom generalatu, a i za glasove da se pravoslavno, srpsko stanovništvo priključuje pobunjenicima, pohitao je u svoju Krajinu (Confinium Sztenichnyah) radi preduzimanja mera za smirivanje naroda. Pošto je sazvao oficire i pravoslavne popove, a zatim i sve krajišnike, uverio se da oni ne samo što nisu u vezi sa pobunjenicima, nego su spremni da na zapovest Dvora pođu protiv pobunjenika. Drašković im je pročitao vojne regule i zakletvu na vernost, a oni su jednoglasno povikali da nemaju druge želje nego da verno služe kraljici i kraljevini. Prema Draškovićevoj proceni, pošto se ostave nužne straže prema Turcima, moglo se računati sa 500 pešaka i 200 konjanika, uvežbanih i spremnih na svaku eventualnost.²⁰⁸

Ali, takvo raspoloženje krajišnika-seljaka nije dugo potrajalo, kako zbog nastojanja Sabora da ih podvrgne plaćanju kontribucije tako i zbog sve češćeg nepoštovanja i kršenj; (ustvari odbacivanja) ugovora od strane vlastelina i njegovog činovništva, naročito poslednjih godina Sedmogodišnjeg rata i nakon njegovog završetka. Kao najugledniji magnati u Hrvatskoj, Draškovići su ži-

^{206a} Da bi se dobila približna slika o karakteru ovog ugovora, treba ga uporediti sa uslovima koji su dati hrvatskim seljacima »od Krajin primorske«, koji su na Draškovićeve zemlje južno od Kupe naseljeni 1729/30. Tu su zemlju 1723. dobila sela Rečica i Luka pod uslovima koje i pored njegovih opomena nisu ispunila, pa im je ista oduzeta i data pomenutim naseljenicima pod ovim uslovima:

da se nasele u što većem broju, da zemlje razdele na kuće »polak navade krainszke« i tako stvore selo (Skakavac);

da daju desetinu od svih useva, osim baštenskih, a zatim i od pčela;

da svaka kuća daje po 1 rajn. forintu cenza (marturine);

da naseljenici u slučaju velike potrebe vrše »szlusbu taborszku« kao i ostali krajišnici Steničnjačke krajine. Pored toga, nosiće pisma, loviti divljač i ribu za vlastelina, a u selu će držati vlastelinsku krčmu;

da od vinogradske desetine budu slobodni prvih sedam godina, a posle tog roka da je daju i uredno dovoze u vlastelinski dvor u Rečici;

da u zajedničkim šumama (po comunzkeh lozah) imaju besplatnu žirovinu, a da drvo za kuće i zgrade dobijaju uz odobrenje vlastelinskih činovnika, s tim što će im seča drva za prodaju biti strogo zabranjena;

za sve primljene pogodnosti plaćaće godišnje 150 r. forinti.

Deset godina kasnije došlo je do spora između Draškovića i novonaseljenih seljaka u Skakavcu. Vlastelin je tvrdio da su oni nanosili štetu i njemu i njegovim podanicima u Luki i Rečici, iako su ovi odbranili dotičnu zemlju od Turaka, pa je stoga veliki deo skakavačkog atara vratio Lučanima i Rečanima, uz njihovu obavezu da plaćaju 250 for. cenza i daju desetinu. Skakavčani su pretili emigriranjem, ali im to nije pomoglo. (Isto, Acta congreg. gen. Regni 59/1745.)

²⁰⁷ Isto, Acta banalia 98/1751

²⁰⁸ Isto, 12/1755

veli na velikoj nozi pa su zapali u velike dugove. General Josip Kaz. Drašković ostavio je iza sebe 300.000 for. duga,²⁰⁹ što je za ono vreme u našim krajevima bilo golema suma.

Opterećeni tako velikim dugovima, Draškovići su nastojali da ih saniraju povećanim pritiskom na svoje podanike, što ih je dovelo s njima u sukob koji je trajao skoro do inkorporacije ovog vlastelinstva u Karlovački generalat.

Urbarijalni proces između seljaka iz Steničnjaka i Draškovića počeo je 1765. kad su seljaci podneli tužbu protiv vlastelina i njegovog činovništva zbog prevelikog ugnjetavanja (oppressionem). Pošto su ove tužbe pisane na narodnom jeziku, bilo ih je potrebno prevesti na latinski, ali su županijski činovnici odbili da to učine, pa su seljaci morali da nekom drugom licu plate 5 dukata (koje im je 10 godina kasnije, pa kraljičinom naređenju, županija morala da naknadi).²¹⁰

Iz akata kasnijeg datuma saznajemo da su Draškovići, suprotno »starom običaju« i privremenom urbaru, povećavali urbarijalni cenz (novčanu rentu) i radotu (radnu rentu), te udarali na svoje podanike nezakonite globe i takse. Grof Josip Drašković oduzimao im je zemlje i beneficije kupljene novcem; na potes Kovačevac naselio je druge seljake i oštetio njih kao starosedeoce, koje je ipak terao da za njegovu obradu daju i preko 10000 rabote godišnje. Uzimao je novac za žirovinu, ali je žir ipak prodavao tuđim a ne svojim podložnicima. Njegova žena primila je od seljaka 150 forinti da bi uklonila vešala podignuta u Steničnjaku, a on 100 zlatnika radi odlaganja njihovog preseljenja iz šume i šikare u uređeno selo. Velike sume novca uzimali su od pohapšenih seljaka radi puštanja na slobodu. Primerima vlastelina sledili su njegovi službenici koji su pod raznim vidovima nastojali da istisnu novac od podložnika; ubijali su im svinje, oduzimali stoku, sekire, testere, daske i lance. Upravniku Benediktu Krajačiću krčili su zemlju i kosili seno u Božjakovini. Pod vidom »Mundur-gelda« godinama su vojna lica, opštinski knezovi i vlastelinski činovnici uzimali novac od ugnjetenih podanika (samo od 1755. do 1763. preko 12.600 forinti).²¹¹

Budući da su pored podanika sa Steničnjaka i seljaci iz Rečice podneli tužbe protiv istog vlastelina, županija je više puta naredila da se stvar raspravi na vlastelinskom sudu a zatim uputi sedriji na reviziju. Što se tiče nezakonitog ugnjetavanja i nedopuštenog izrabljivanja preko urbara, odlučeno je da se pokrene sudski proces protiv Draškovića i njegovog činovništva. Ali on, ne mareći za autoritet županije, podneo je sve one tužbe koje je trebalo da u reviziju uzme šedrija na reviziju svom vlastelinskom sudu. Županija je insistirala na zakonitosti postupka i tražila da se revizija ne vrši pred tim sudom nego pred sedrijom, što su i seljaci želeli. Budući da se radilo o tako moćnom magnatu, veliki župan nije znao šta da učini a da na njega ne padne odgovornost, ako ugnjeteni narod dođe u položaj da nekom bunom dovede u opasnost celu Kraljevinu.²¹²

²⁰⁹ Krčelić, n. d. 498

²¹⁰ DAZ, CRC, Okt. 24/1775

²¹¹ Isto, F 114/1775; Acta banalia 58 1761. Prilog.

²¹² Isto, Acta banalia 100/1765

Nedugo posle pokretanja urbarijalnog procesa umro je (oktobra 1765) grof Josip Drašković, ali se stanje nije promenilo, jer je njegov sin, kapetan (kasnije pukovnik) Ivan Drašković produžio praksu svog oca,²¹³ od koga je uz Steničnjak, Rečicu, Brezovicu i Božjakovinu nasledio i dug od 140.000 for.²¹⁴ Tako je prošlo i 10 godina, a seljačke tužbe nisu rešene. Zato su se one ponavljale i nove gomilale sve dok u leto 1775. kraljevski urbarijalni komesar Ivan Nojhold nije preuzeo raščišćavanje urbarijalnih sporova i u ovom kraju. Nojhold je konstatovao da je stanje u celom kotaru Steničnjak vrlo komplikovano, jer su vlastelinstva i njihovo činovništvo godinama činili najveće ekscese prema seljacima, kojima pravda nije nikako dosuđivana. Zbog toga su seljaci osiromašili, pa je potrebno uzeti ih u zaštitu da bi mogli da podnesu javne (državne) terete. Iako je stvar bila zapletena, a dokumentacija o ugnjetavanju obilna, komesar se ipak nadao da će je uspešno okončati i naći leka za sve nepravde.²¹⁵ Pod njegovim predsedništvom, županijski sud (sedrija) doneo je 21. VIII 1775. odluku da grof Drašković plati seljacima 1082 for. 34,5 kr. zbog svinja koje su pobijene u vinogradima, zatim 1997 for. 16 kr. uzetih na ime kazni u vreme regrutacija seljaka, kao i da im vrati novac opljačkan pod vidom »Mundurghelda«, te da im plati za hrastove daske koje je od njih uzimao i za žirovinu koju su uplaćivali, a nisu je koristili. Pored toga, odlučeno je da vlastelinstvo plati po 4 krajcare za svaku rabotu koju je nezakonito i preko ugovora uzelo za oranje, žetvu i kosidbu.²¹⁶ Sve te odluke kraljica je odobrila i naredila da se u sumu odštete uračuna i interes od dana kad je novac oduzet od seljaka. Što se tiče potesa Kovačevac, odbijen je zahtev opštine da joj se vrati, jer je već naseljen novim kolonistima, iako joj je dopušteno da stim u vezi pokrene novi proces. Nedovoljno razjašnjene tužbe trebalo je izneti pred vlastelinski sud i rešiti ih u što kraćem roku.²¹⁷

Potvrđujući i donoseći gornje odluke u korist seljaka, kraljica je želela da smanji njihovo nezadovoljstvo i da ih učini sposobnijim za plaćanje kontribucije, koje je baš tih godina postalo vrlo aktuelnim posvuda u Hrvatskoj, a naročito u Zagrebačkoj županiji i to baš na području između Kupe i Une.

XIII

Porezna reforma u Hrvatskoj sprovedena je u drugoj polovini XVIII stoleća. Bilo je to u duhu reformatorskih, centralističkih težnji bečkog dvora, od kojih nisu mogle ostati pošteđene ni naše zemlje. Već 1753. počelo se sa svestranijim oporezivanjem, pa je od tada »kraljevinski porez« uz glavarinu sadržavao još čitav niz poreza na prihod i poreza na pojedine delove imovine koja donosi prihod njenom vlasniku.²¹⁸ Porezna stopa po »dimu« bila je u stal-

²¹³ Isto, CRC, F 114/1775

²¹⁴ Krčelić, n. d. 520

²¹⁵ DAZ, CRC, F 105/1775. Nojhold Kralj. vijeću 8. IX 1775

²¹⁶ Isto, F 114/1775

²¹⁷ Isto, F 76/1778

²¹⁸ Zlatko Herkov, Grada za finansijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske, Zagreb 1956, 502.

nom porastu: 1740-ih godina — 19 for.; 1750-ih — 34 for.; 1768. povećana je na 45 for., a 1770. na 99 for. 6 kr. Godina 1770. bila je prelazna u pogledu finansijske samostalnosti Hrvatske, jer je tada kraljica od Hrvatskog sabora preuzela pravo razrezivanja poreza i propisala da se on ubire na ugarski način po »portama« a ne po »dimovima«. Od tada se Hrvatska u pogledu poreza izjednačila sa Ugarskom, a porezna obaveza fiksirana je na 104.033 forinte.²¹⁹

Ovako naglo i veliko podizanje poreza naišlo je na otpor u celoj Hrvatskoj. Tokom 1770—71. porezni obveznici su se ustezali, a između Kupe i Une u potpunosti odbijali da plate povećani (nekima tek sad nametnuti) porez. Stoga su do početka maja 1772. dugovi od kontribucije iznosili: zagrebačka županija 48.193 for. 21 $\frac{1}{4}$ kr.; varaždinska županija 3.324 for. 15 kr.; križevačka županija 1.053 for. 40 $\frac{1}{2}$ kr. Sa dugovima slobodnih kraljevskih gradova, ukupna suma neplaćene kontribucije iznosila je 54.684 for. 1 $\frac{1}{4}$ kr.,²²⁰ što će reći preko polovine ukupnog godišnjeg iznosa poreza Hrvatske (bez Slavonije). Od dugova Zagrebačke županije, na kotar Steničnjak otpadalo je preko 8.000 forinti.²²¹

Vlastelinstvo odnosno Krajina Steničnjak ulazilo je u onu grupu pokupskih poseda koji su u prvoj polovini XVIII st. bili oslobođeni od poreza i uporno se borili da im ga Sabor ne nametne. Grofica Magdalena Drašković, sa svoje strane, zalagala se za porezni imunitet Vlaha, a to su proizveli i njeni naslednici, grofovi Josip i Ivan Drašković. Još 30-ih godina ban i Sabor smatrali su da nema razloga za imunitet Vlaha na štetu drugih podanika Kraljevine, jer se Vlasi ne nalaze na samoj granici, a straže drže više radi sebe i svog zemljišta nego zbog državnih potreba i banskog naređenja. Steničnjačka krajina, po mišljenju bana, postala je leglo razbojnika i zločinaca, a u nju se skrivaju i mnogo prestupnici koji beže od susednih civilnih vlasti. Vlastelinstvo, pak, umesto da primeni oštre mere prema njima, zadovoljava se tim da od njih uzima globe u svoju korist, te ne pridonosi ni miru ni redu ni zahtevima pravde.²²²

Na Saboru 1741. Draškovići su uspeli da njihovi podanici budu priznati za banderijalce i da zadrže porezni imunitet,²²³ ali već 1750. Steničnjak nalazimo među onim pokupskim posedima koji od nedavna podležu oporezovanju (Šišljavić, Blatnica, Rečica . . .)²²⁴ Svaka vlašća kuća morala je da plaća po 45 krajcara poreza. God. 1750. Steničnjaci se obrate Saboru nudeći svoje usluge za vojnu službu i moleći da i dalje ostanu pošteđeni od poreza, ali Sabor molbu odbije i naredi blagajniku Kraljevine Ivanu Bužanu da ubere porez od svih podanika vlastelinstva Steničnjak.

Izveštavajući o tom bana Baćanija, banski namesnik grof Ludovik Erdedi skreće pažnju na činjenicu da steničnjački podanici vrše stražarsku službu prema Turcima na dva mesta: u Petrovcu to čine zajedno sa Karlovačkim ge-

²¹⁹ Isto, 220—221, 333; Istorija naroda Jug. II, 1017.

²²⁰ DAZ, CRC, U 38/1772

²²¹ Isto, U 40/1772

²²² Isto, Acta banalia 374/1736

²²³ Isto, CRC, F 92/1773

²²⁴ Isto, Acta conferentiarum Regni 99/1750

neralatom i stalno daju sedam ljudi na stražu, dok generalat samo četiri, te u Blatuši gde stražare po četiri Draškovićeva podanika. Erdedi je smatrao da obe ove straže može preuzeti samo Slavsko polje, koje ima 90 kuća koje bi u tom slučaju trebalo osloboditi poreznog bremena. U tom smislu on je već podneo predlog Saboru. Ali, kad su podanici Steničnjaka saznali da predstoji njihova podela u dve grupe, oporezovane i imune, podneli su novu molbu, tražeći ili da svi budu oslobođeni poreza ili svi njemu podvrgnuti, ukazujući pri tom na potrebu stražarske službe prema Turcima. Posle toga prikupljanje poreza je odloženo, a Erdedi je zamolio bana da dozvoli Steničnjacima da se ponovo obrate Saboru koji će tada doneti konačno rešenje.²²⁵ Ban se sa ovim predlozima složio u potpunosti, smatrajući da sve Steničnjake osim slavo-poljskih treba oporezovati novom odlukom Sabora.²²⁶

Steničnjaci se sad ponovo obrate Saboru, izlažući mu kako su se pre 70 godina naselili na pusto Draškovićevo vlastelinstvo pod jedinim uslovom da vrše vojnu službu (praestandum militarium servitiorum). Svoju vernost posvedočili su u ratovima u zemlji i na strani, a žele i nadalje da drže straže prema Turcima i da budu slobodni od kontribucije. U prilog sebi naveli su da je Topusko imuno od poreza, iako je udaljenije od turske granice nego Steničnjak.²²⁷

Pošto Sabor nije ništa rešio po ovoj molbi (resolutum est nihil), Steničnjaci su podneli još jednu molbu, tvrdeći da su vešti samo oružju, samo vojnoj službi, da se sami odevaju, stražare i trpe od upada Turaka.²²⁸ Juna sledeće 1752. god. grof Drašković se obratio banu, pobijajući zlonamerne izmišljotine prema kojima njegovi steničnjački podanici nisu krajišnici, ne vrše stražarsku službu i nisu podvrgnuti vojnih regulama, nego ih on upotrebljava kao kmetove za svoju ekonomiju. Prema Draškoviću, svi oni vrše vojnu službu, svi su pod regulom i niko od njih ne daje bilo kakvu desetinu a još manje rabotu; plaćaju samo za žirovinu i pašu, koje su njegovi pređi davali u zakup stranim, a on daje svojim podanicima. O svemu rečenom može on podneti verodostojne dokaze, a isto mogu potvrditi general Šercer i pukovnik Klefeld iz Karlovačkog generalata. Na kraju, Drašković tvrdi da svoje krajišnike drži pod disciplinom i uvežbava ih za vojnu službu domovini, pa stoga ban ne treba da veruje spletkama podbana Ivana Rauha, koji se nedavno dočepao nekih njegovih zemalja južno od Kupe, pa se boji da one ne potpadnu pod Krajinu.²²⁹

Ban i Sabor nisu prihvatili molbe Draškovića i njegovih podanika, pa je u jesen 1752. protiv njih određena vojna egzekucija. Iz Erdedijeveg pisma banu od 24. XI 1752. vidi se da su se steničnjački podanici, da bi izbegli egzekuciju, neočekivano pokorili i u miru isplatili nametnutu im kontribuciju.²³⁰ Obraćajući se banu u martu 1753, Drašković tvrdi da je svih 630 forinti na ime dvogodišnjeg poreza on sam položio, želeći da svoje podanike-krajišnike

²²⁵ Isto, Acta banalia 117/1751

²²⁶ Isto, 123/1751

²²⁷ Isto, Acta congregat. gen. Regni, ad 65/1751.

²²⁸ Isto, 69, 71/1751

²²⁹ Isto, Acta banalia 96/1752

²³⁰ Isto, 166/1752

spase od nezgoda vojne egzekucije, iako nema nade da će mu oni i polovinu tog novca moći vratiti, a da se sasvim ne upropaste. Kad je nedavno boravio u Karlovcu, saznao je od gen. Šercera i pravoslavnog episkopa da će steničnjački krajišnici, ako budu morali plaćati porez, ne samo doći u krajnju bedu nego se i razbeći. On bi, istina, lako našao ljude (kmetove) koji bi obrađivali njegovu zemlju, ali bi teško uspeo da dođe do 500 ljudi veštih oružju i vojnoj službi. Budući da je i suviše jasno od kakve bi štete po državu bilo emigriranje ovih krajišnika, on se nada da će i ban shvatiti da su oni vredniji od 315 forinti poreza koji se od njih traži. On lično spreman je da i ubuduće pomogne svoje podanike u plaćanju poreza, ali ne veruje da će oni biti spremni da taj teret stalno podnose, naročito ako nastupe nerodne godine kao što je bila 1752, kad bi ih preko 200 pomrlo od gladi da ih on nije hranio svojim žitom.²³¹

Posle neuspeha kod Sabora, steničnjački krajišnici se obrate carici i zamole bana da pomogne njihovo oslobađanje od kontribucije. U toj predstavi oni kažu da su došli od Bihaća, branili zemlju od Turaka, iako su mogli da se nasele podalje od granice i dobiju bolje zemlje. Smatraju da se u osnovi ne razlikuju od graničara Karlovačkog generalata i Banske krajine, jer žive po vojnim pravilima, a o svom trošku nabavljaju vojničke uniforme, zastave, bubnjeve i druga ratna sredstva. Stvorili su dve kompanije pešaka sa 400 ljudi, jednu kompaniju tobđžija od 80 i konjičku kompaniju od 100 ljudi, a ratovali su po Italiji, Bavarskoj i Belgiji, ne računajući borbe i straže prema Turcima. Porez im teško pada, jer su rođeni kao ljudi pod oružjem, a od vlastelina nemaju drugih povlastica osim žirovine. Stoga su neki već napustili kuće i emigrirali; oni državi mogu koristiti samo kao vojnici, a ne kao kontribuenti, pa zato mole da u interesu vojne službe budu oslobođeni poreza.²³²

No, i pored sveg zalaganja grofa Draškovića i molbi seljaka Saboru, banu i carici, odluka o oporezovanju ostala je na snazi. Ali kako je uskoro došlo do pripremanja, a zatim i do vođenja Sedmogodišnjeg rata, nadležne vlasti, izgleda, nisu uznemiravale Draškovićeve podanike, a oni, sa svoje strane, nisu plaćali kontribuciju, pa su se dugovi gomilali i 1770. dosegli cifru od 8000 forinti. — No, sada su državne i županijske vlasti imale manje obzira prema Draškovićevim seljacima-krajišnicima, čvrsto rešene da likvidiraju ostatke njihovih povlastica i podvrgnu ih državnim, javnim teretima kao i druge podanike-kmetove.

Da bi ubrao dugove od kotara Steničnjak, sudija Florijan Gal oktobra 1771. uputi dvojicu pandura u egzekuciju. Ali ovdašnje srpsko stanovništvo (Valachi), koje je ostalo dužno ceo svoj porez (integraliter restantis), počelo ih je ismejavati i govoriti da neće ništa postići ni u slučaju ako ih umesto dvojice dođe dve stotine u egzekuciju. Panduri se vrate neobavljena posla, a županija izvesti Hrv. kralj. vijeće da sama nema dovoljno snaga da ubere porez od nepokornih seljaka, pa zamoli da ono preduzme potrebne mere, jer njihov primer može uticati i na ostale podanike da otkazu pokornost javnoj

²³¹ Isto, 24/1753

²³² Isto, 149/1753

vlasti.²³³ Krajem januara 1772. Kraljevsko vijeće, smatrajući da se ovde ne radi o jednom selu nego o celom kotaru od nekoliko stotina kuća, zamoli kraljicu da dopusti upotrebu jačeg odreda vojske protiv seljaka. Uz to zatraži da se naredi General-komandi u Karlovcu da mu i ubuduće u sličnim slučajevima bez oklevanja stavi vojsku na raspolaganje. Pošto je baron Malenić izdvojio svoje mišljenje povodom ove odluke, upućeno je i ono kraljici radi donošenja konačnog rešenja. Malenić je smatrao da će umesto odreda vojske biti dovoljno da mali sudac Josip Spišić pođe u Steničnjak kapetanu (koji je i seoski knez), a 4 pandura da uputi u kuće koje odbijaju da plate porez. Ako kapetan naredi pandurima pa i samom Spišiću da se udalji iz Steničnjaka, ili ako sudija primeti kod njega ma i najmanju malverzaciju, biće pozvan pred županijski sud i zadržan u zatvoru sve dok celo selo ne plati porez. Svoj predlog Malenić je objašnjavao činjenicom da seljaci u ovom kotaru zavise od volje kapetana i opštinskih prvaka, pa će se pokoriti čim ovi budu slomljeni. Na taj način izbeglo bi se upućivanje vojske i stvaranje velikih troškova.²³⁴

Kraljica je usvojila Malenićev predlog, pa je 7. II 1772. otpisala Kraljevskom vijeću da kotarski sudac sa »domaćim brahiumom« izvrši egzekuciju; da ode u kuću kapetana Steničnjačkog kotara (capitanei ejusdem districtus, qui aliunde quasi etiam munus pagensis iudicis obire perhiberetur) i najozbiljnije ga opomene da što brže ubere tekuću kontribuciju i dugove, a u slučaju otpora da ga uhapsi i zadrži dok porez ne bude plaćen.²³⁵ No, upotreba domaćih snaga u cilju egzekucije nije bila uspešna, pa je i hrvatski provincijalni komesar Kereškenji (Köröskényi) počeo instistirati na ubiranju poreza uz pomoć vojske. Prema njegovom uverenju, tako će se morati postupiti ne samo prema kotaru Steničnjak nego i prema svim podanicima Zagrebačke županije.²³⁶ Međutim, budući da je u dotičnom kotaru živelo nekoliko hiljada naoružanih seljaka, komesar se bojao da bi upotreba vojske protiv njih u toku leta lako mogla izazvati »veliku vatru«. Zato je predlagao Kraljevskom vijeću da se vojna egzekucija odloži do zime.²³⁷

Sredinom jula kraljica je ponovo prekorila sve tri hrvatske županije zbog nebrige oko prikupljanja kontribucije i grešaka u njenu razrezivanju, pa je naredila grofu Ivanu Patačiću da preduzme istragu i podnese predlog kako da se ukloni nered u pogledu poreza u zagrebačkoj županiji. U pogledu Steničnjaka ponovila je svoje ranije naređenje da u slučaju daljeg otpora tamošnji kapetan (Ductor, ac una quasi ejusdem Districtus iudex) bude uhapšen dok se porez ne skupi, a da bi se to i ostvarilo, dozvolila je da se županija posluži i vojnom silom protiv seljaka.²³⁸ Nekoliko dana ranije, županija je pozvala narodne prvake (knezove) Lazu Gaćešu i Luku Baljka da dođu u Zagreb, inače će biti uhapšeni i silom dovedeni pred nju. Dana 8. VII 1772. oni odgovore da će doći, ali ako se prethodno izvrši istraga, sa čijim rezultatima žele da izađu

²³³ Isto, CRC, D 35/1772

²³⁴ Isto, Jan. 93/1772. — »Ratio hujus est, quia primipilli horum Sztenichnaken-sium sunt eorum, ita dicti capitanei et officiales, a quorum nutu alii dependunt...«

²³⁵ Isto, A 26/1772

²³⁶ Isto, U 38/1772

²³⁷ Isto, U 40/1772

²³⁸ Isto, A 111/1772

pred velikog župana i generala. Oni sami nisu protivni kraljičinim zapovestima, pa će platiti što su dužni, ali ne mogu »zapovicheti Kraini da dâ stibru niti da neda«. ²³⁹

Da bi rešio stvar, Patačić dođe na početku septembra u Steničnjak i pozove seoske sudce (knezove) iz Skakavca, Kovačevca, Trebinje, Moravca, Slavskog Polja i Steničnjaka, koji su priznali da od 1770. od kada je kontribucija povećana, niko od njihovih seljana nije hteo da je plati, a nisu to hteli ni seljaci iz drugih sela koji su imali zemlju u njihovim hatarima. Svi su oni tvrdili da im kontribucija teško pada, pogotovo što su baš u tom vremenu izgubili mnogo stoke. Zbog poreza iz Kovačevca se iselilo 15 porodica, ali ni one koje su došle na njihovo zemljište nisu htjele da ga plaćaju. Uzalud su po svim selima knezovi išli od kuće do kuće, jer su svuda dobijali isti odgovor — da je kontribucija prevelika. Na Patačićevo pitanje zašto ni oni, knezovi, nisu platili svoj deo poreza odgovorili su da to nisu učinili zbog straha (ob metum mali) od svojih seljana. God. 1771/72. seljaci nisu hteli da pristanu na raspodelu poreza po kućama, a knezovi su se bojali da ih sazovu na seosku skupštinu i na njoj izvrše razrez dažbina. Patačić je insistirao da sazovu svoju sudčiju (judicatus), ali su knezovi odgovarali da će to biti beskorisno. Neki od njih izjavio je da će se porez moći ubrati samo putem vojne egzekucije, ako se svaki kućedomaćin na to prisili, kao što je bio slučaj kad je od njegovog sela na taj način ranijih godina ubrano 300 forinti. Obliznji knezovi opravdavali su knezove steničnjačkog kotara i tvrdili da sva krivica leži na narodu koji je vrlo uporan (qui durus admodum esset). Narod, pak, u knežiji Hutinja izjavio je da će platiti porez, ali samo ako ga najpre plate bogatiji, među kojima Lazo Gaćeša i Luka Baljak, koji su sa svoje strane sav otpor pripisivali narodu. ²⁴⁰

O svojoj misiji Patačić izvesti kraljicu koja je u međuvremenu od Hrv. kralj. vijeća već saznala da je kotarski sudija pozvao steničnjačkog kapetana u Zagreb, ali ovaj da je to odbio, pa seljaci i dalje uskraćuju plaćanje kontribucije. Pošto je vijeće insistiralo na upotrebi vojske, jer bi se samo na taj način sprečio kako dalji porast poreznih dugova tako i otpora stanovništva, ²⁴¹ kraljica je 7. oktobra naredila da se seljacima dade rok od 14 dana da izvrše svoju obavezu, jer će u protivnom vojska doći da ih na to prisili i ostaće u selima sve dok se porez u potpunosti ne ubere. ²⁴² U toku novembra 1772. podžupan Franjo Dolovac u dva maha dolazio je u Steničnjak, obavestio seljake o kraljičinoj odluci i pretio im vojskom, ali je dobijao odgovor da oni ni na koji način ne mogu da plate porez. To su mu ponovili i seljački delegati, knezovi Simo i Josif Bibić, Čabraja i prota Danilo Gavrić, koji su došli u Zagreb, tvrdeći da čak ako vojska odmah dođe, kontribucija se ne može ubrati, pa oni nisu ni pokušali da to učine. ²⁴³

²³⁹ Isto, D 335/1772. Prilog: Pismo Gaćeše i Baljka od 8. VII 1772.

²⁴⁰ Isto, F 101/1772. Patačićev izveštaj od 7. IX 1772.

²⁴¹ Isto, Sept. 103/1772

²⁴² Isto, A 139, 168/1772

²⁴³ Isto, D 554/1772. Izveštaj F. Dolovca od 27. XI 1772.

Pošto je imalo odobrenje za upotrebu vojske radi skupljanja kontribucije, Hrv. kralj. vijeće se zadovoljilo sa četom od 30 vojnika i oficirom, mada je provincijalni komesar Kereškenji smatrao da bi bilo potrebno bar 300 vojnika, pozivajući se na slučaj od pre nekoliko godina kad je potpukovnik Krčelić radi ubiranja 500 for. poreza upotrebio toliko vojnika, a sad je u pitanju dug od blizu 9.000 forinti.²⁴⁴ Videći da će se pretnje ostvariti, seljaci obaveste podžupana da će odmah platiti trećinu dugova, a ostalo kasnije. Županija na to izjavi da je vojna egzekucija nepotrebna, ali su i vlasnik Steničnjaka, pukovnik Ivan Drašković, i komesar Kereškenji smatrali da je upućivanje vojske potrebno kako bi se ubralo što više novca, jer nastupa nova godina i nova kontribucija. S njihovim mišljenjem složila se i kraljica koja je 25. I 1773. naredila upotrebu vojske.²⁴⁵ Pre nego što je vojska stigla, županijski blagajnik ubrao je već 1537 for. poreznog duga, a zatim je vojska ubrala još 7804 for. 4,5 kr., tako da je preostalo još 912 forinti koje su prikupljene u toku februara i marta 1773. Posle toga, pošto seljaci nisu pružili otpor, vojska je vraćena u kasarnu.²⁴⁶

Nastojanje seljaka u kotaru Steničnjak da izbegnu kontribuciju ponovilo se i 1774, ali taj puta vlasti su bile energičnije, pa su bez većeg oklevanja uputile jednu desetinu vojnika koji su pomogli seoskim knezovima da pokupe sav porez. Početkom avgusta sudija M. Plantić pisao je kaplaru ove desetine da mu je drago što su vojnici »na executiu vu ove sztrane poszlani, y dossli, vech joss drugsse ni bude, da vszu stibru . . . do naimanssega filera od ljudih, koj szuju dusni, dobite, y takovu vu ruke szelskem szuczem predate, oni pako vu Zagreb vu kaszu odmah odneszu«. Pošto je zadatak izvršen, vojska je napustila sela koja su morala da plate sve troškove egzekucije.²⁴⁷

Sa otporom seljaka iz kotara Steničnjak prema kontribuciji ponovo se srećemo 1778, no taj put u vezi sa regrutacijom i uključenjem u Vojnu krajinu. Pošto su ponešto saznali o predstojećoj inkorporaciji ovog kotara u Vojnu krajinu, seljaci ne samo što su odbili da daju 14 regruta nego su počeli da odriču pokornost prema vlastelinu i odbijaju da plate kontribuciju. Neki između njih javno su govorili da je njihov gospodar samo general u Karlovcu, a ne grof Ivan Drašković. Kad ih je kotarski sudija pozvao da plate kontribuciju, oni mu preko knezova pošalju svoje porezne knjižice, stavivši mu do znanja da ništa više nemaju sa županijom, jer su već popisani za Krajinu. Pošto su odbili da županija izvrši popis regruta i pobunili okolne seljake na otpor protiv regrutacije, postalo je »bez očite opasnosti po život« nemoguće izvršiti prikupljanje regruta u tom kraju, — žalio se sudija Nikola Berković sredinom aprila 1778. U Rečici neki mladić je ranio vlastelinskog službenika koji mu je brata sprovodio u zatvor, a kad su drugi sprovodnici došli po njega, onda je kod karlovačkog mosta neki Valčić pobunio narod koji pištoljima na-

²⁴⁴ Isto, U 62/1772; Novemb. 110/1772

²⁴⁵ Isto, U 1/1773; D 10/1773; A 14/1773

²⁴⁶ Isto, H 4/1773; Febr. 63/1773; Apr. 1/1773

²⁴⁷ Isto, H 55, 78 1774

padne na njih i oslobodi mladića. Županija zatraži vojsku protiv seljaka, tvrdeći da sama ne može da uguši otpor koji može lako zahvatiti sve pokupske i posavske, pa i ostale seljake i dovesti do ustanka koji bi ugrozio celu Hrvatsku.²⁴⁸

Pošto ni kasniji pokušaji sudije Berkovića nisu uspjeli, morao je podžupan Arbanas na početku jula 1778. da pođe u Rečicu i pozove seoske sudce i starešine iz Skakavca, Moravca, Steničnjaka, Slavskog Polja, Hutinje i Trebinje da zatraži da mu predaju određeni broj regruta. Ali, knezovi zamole da podžupan odobri sazivanje narodnog zbora na kome će se celom kotaru saopštiti »previšnje« naredbe; oni su se bojali da naoružani narod ne počini kakve ekscese, jer je regrutaciju smatrao novinom. Dva dana kasnije, 6. jula, zbor je održan u Skakavcu i narodu pročitana dekret o regrutaciji. No, on izjavi da je u vreme rata s Pruskom svaka kuća davala po jednog vojnika, pa će to činiti i ubuduće, ali sada ipak ne može da dađe regrute, jer drži dano-noćno straže prema Turcima. Ako sad pristane na davanje regruta, značilo bi da pristaje na dvostruko opterećenje, a na to ga niko ne može obavezati. Podžupan je smatrao da se bez prolivanja krvi regruti ne mogu dobiti, jer je narod naoružan, a u slučaju da primeti poteru, lako može emigrirati u Tursku.²⁴⁹ Županija je zatražila pomoć odnosno savet od Kraljevskog vijeća, a ovo je naredilo da se u pogledu dotičnih regruta postupi kao i u slučaju drugih kotareva koji dolaze u obzir za ekskorporaciju iz Provincijala i uključenje u Vojnu krajinu.²⁵⁰

Međutim, južni delovi vlastelinstva odnosno kotara Steničnjak nisu još dugo bili pod feudalno-županijskom vlašću. Pošto su generali u Karlovcu već od ranije želeli da njegova naselja južno od Kupe budu uključena u Vojnu krajinu, uspjeli su da se 1781—83. to i ostvari. Taj deo vlastelinstva Steničnjak procenjen je na 198.173 forinte, a kao naknadu za njega grof Ivan Drašković dobio je 1788. veliko vlastelinstvo Banluk u Torontalskoj županiji.²⁵¹ Na taj način je okončan dugogodišnji otpor seljaka ovog dela Pokuplja prema vlastelinstvu i županijskoj vlasti,²⁵² a likvidiran je jedan oblik privatne krajine koja se održavala skoro celo stoleće.

²⁴⁸ Isto, ad D 146/1778. — Na stanovništvo Steničnjaka 1779. tužio se i pravoslavni episkop iz Plaškog, tvrdeći da mu nije dalo dažbine za god. 1777. i 1778. Episkop je tražio pomoć od županije, a ova je naredila sudiji Berkoviću da ih prisili da plate dug (isti, Prothocollum a. 1779. s. 65).

²⁴⁹ Isti, CRC, ad D 222/1778. Izveštaj podžupana Arbanasa od 8. VII 1778.

²⁵⁰ Isto, Jul 73/1778

²⁵¹ Lopašić, Oko Kupe... 291—292.

²⁵² Pored navedenih, jedan od izraza otpora prema županijskoj vlasti desio se u proleće 1777. kad su seljaci iz Steničnjaka, »podigavši bunu« (concitato Tumultu), oružjem i pucanjem iz pušaka, preteći ubistvima rasterali županijsku komisiju koja je došla da izvrši razgraničenje njihovog hatara od hatara sela Rečice, Zamršja i drugih. Kraljevsko vijeće, a zatim i kraljica izdali su stroge naredbe da se međe silom srušene od steničnjačkih seljaka obnove i razgraničenje dovrši, a protiv njih, kao i vlastelina koji ih je podržao, pokrene sudski proces i izrekne zaslužene kazne (DAZ, CRC, D 254/1777; Avg. 54/1777; A 94/1777).

XIV

Povećanje poreza od 1770. nužno je zahtevalo proširenje sloja poreznih obveznika, što je u to vreme moglo da se postigne prvenstveno na račun onih seljaka-vojnika na Banskoj krajini ili u njenoj blizini, koji su sve dotada bili oslobođeni od njega. Takav slučaj bio je sa Srbima-banderijalcima u Topuskom.

U Srednjem veku opatija Topusko imala je velike posede koji su potkraj XVI st. pali pod Turke i kroz celo XVII. st. ostali nenaseljeni. Kad su Turci posle 1683. potisnuti iz ovog kraja, počeo je zagrebački biskup Martin Borković, kao gospodar opatije, da na puste zemlje naseljava stanovništvo obe verispovesti, a naročito Vlahe pravoslavne vere (Srbe), kojih se u Topusko, Pernu, Čemernicu i Blatušu naselio znatan broj. Srbi doseljenici priznali su zagrebačkog biskupa za svoga gospodara kome će verno služiti i davati mu dažbine.²⁵³ God. 1704. izvršeno je razgraničenje između Glinske krajine i Topuske opatije, kojom prilikom se zagrebački biskup obavezao na izgradnju tvrđave u Topuskom, koju će održavati sopstvenim sredstvima. Stanovništvo je bilo obavezno da mu od kuće daje po 4 dinara novčanog cenza, te da učestvuje u zidanju i čuvanju tvrđave, a u svako doba da učestvuje u što većem broju u biskupskoj banderijalnoj četi.²⁵⁴ Tako je ovo stanovništvo došlo u status banderijalaca kao i mnogo drugo u kraju između Kupe i Une.

Tokom XVIII st. nastavljen je već ranije započeti proces ukmećavanja slobodnih opština i skućavanje prava raznih kategorija poluvojničkog-polukmetskog stanovništva, te njihovog podvrgavanja poreznoj obavezi. Ovo posljednje došlo je do jakog izražaja naročito na Saboru 1741. kad su se hrvatski staleži obavezali da će plaćati bansku vojsku. Pored ostalih, tada su pod udar poreza pali oni »koje je svećenstvo ponudilo, naime sav narod crkve, koji je dotada na temelju privilegija bio oslobođen toga tereta«, izuzev biskupski posed Topusko.²⁵⁵ Sabor je odlučio da Vlasi (Srbi) u Topuskom i Steničnjaku, do dalje odluke, budu pošteđeni od kotribucije, te da u tom pogledu ne bude nikakve razlike između njih i ostalih krajišnika, jer su blizu turske granice, jer drže straže kao i oni, a u poslednjem ratu s Turskom (1737—39) pretrpeli su velike štete. Prema banovoj naredbi koju je Sabor sankcionisao, Vlasi u Topuskom, iako su blizu Glinske krajine i mada i u vreme mira drže straže, zavisice od glinskog komandanta samo dok su na stražarskoj službi, pa se on nije mogao mešati u upravu i druge poslove tih Vlaha koji su u svemu, osim u pogledu pomenutih straža, zavisili od zagrebačkog biskupa, kao svog zemljišnog gospodara. U slučaju insurekcije, Vlasi u Topuskom i Steničnjaku i na-

²⁵³ Manojlo Grbić, Karlovačko vladičanstvo. Prva knjiga. Karlovac 1891, 93—94

²⁵⁴ Zaključci Hrv. sab. II, 278—279. O borbi ovih Vlaha da očuvaju veru i stare privilegije odnosno o nastojanjima zagrebačkih biskupa da ih pretvore u obične kmetove v. Lopašićeve Spomenike hrv. krajine III, passim, a naročito str. 237. — Sticajem okolnosti, zatim svojom odlučnošću da brane svoje povlastice uz pretnju povratka u Tursku, Vlasi između Kupe i Une su dugo uspevali da očuvaju svoju posebni položaj u okviru feudalne Hrvatske.

²⁵⁵ Krčelić, n. d. 46

dalje su bili obavezni da se obučeni i naoružani, prema naredbama bana i Sabora, jave u banderijalne čete svojih vlastelina.²⁵⁶

Posle 1750. položaj ovih banderijalaca se pogoršao, a banderijalni status ograničio samo na Topusko.²⁵⁷ God. 1754. podanici opatije Topusko već su bili podvrgnuti obavezi popravljanja puteva srazmerno broju popisanih dimova.²⁵⁸ U prvo vreme ta je obaveza bila ograničena samo na puteve u njihovom kotaru, a kasnije se proširila i izvan njegovih granica.²⁵⁹ Od 1770. kotar Topusko podvrgnut je i plaćanju poreza u iznosu od 400 for. godišnje.²⁶⁰

Prve tri godine (1770—73) seljaci kotara Topusko odbijali su da prime na sebe teret kontribucije, a kad je županija počela da ih prisiljava na plaćanje, stanovnici Topuskog, banderijati incolae alias graeci ritus, uputili su predstavku Hrv. kralj. vijeću, tražeći da i dalje budu oslobođeni od poreza i javnih radova izvan svog kotara. Oni su tvrdili da su podanici sa pravom liberomigracije, a da su prilikom naseljavanja dobili uveravanja da će im jedina obaveza biti držanje straža na kordonu. Pošto se nalaze u blizini Turske, sa kojom se graniče na Petrovoj gori, prinuđeni su poput regularnih krajišnika da drže stalne straže, a stoku da čuvaju pod oružjem, koju »turski Vlasi« ipak krađu i nanose im još i druge štete koje se penju na više stotina forinti godišnje. Sticajem okolnosti postali su vojnici i u vreme mira i u vreme rata: u miru kao stražari na kordonu, u ratu kao banderijalci, zbog čega su bili slobodni od rabote i drugih tereta. U ratovima, počev od 1740, slali su o svojoj odeći 400—700 vojnika, a kad je u bitkama i drugim nesrećama poginulo i nestalo njih 200 do 400, morali su odmah slati nove ljude, tako da ima mnogo porodica koje su izgubile po dva-tri čoveka, te još i sad jedva životare ili se iseljavaju iz Topuskog. Zemlje su im kamenite, neplodne; zimski su usevi uvek slabi, a proletni propadaju bilo od suše bilo od poplave tako da seljak nikad nije u stanju da se prehrani od svoje proizvodnje, pa mora da kupuje hleb, prodajući stoku koja je poslednjih godina mnogo postradala od zaraze. Gladni su, a sad ih počinje da terete kontribucija i javni radovi, koji su utoliko teži što preko njihovog teritorija prolaze putevi od Banske krajine prema Karlovcu, a na njima se nalazi mnogo mostova koje uz popravku puteva moraju održavati i obnavljati. Ne budu li oslobođeni poreza i radova izvan svog kotara, postoji bojazan da će se početi raseljavati iz Topuskog.²⁶¹

Preko Kraljevskog vijeća ova predstavka došla je do kraljice koja je 2. VII 1773. naredila da se ispituju navodi u njoj sadržani: da li je Topusko zaista na turskoj granici, da li je i koliko opterećeno stražarskom službom, da

²⁵⁶ DAZ, CRC, F 92/1773

²⁵⁷ Isto, Jan. 67/1774

²⁵⁸ Krčelić, n. d. 139

²⁵⁹ Slično je bilo sa seljacima iz kotara Steničnjak, koji su 1773. tvrdili da nisu obavezni na rad na putevima izvan svog kotara. Zagrebačka županija proverila je njihove navode i konstatovala da su sasvim tačni, pa je predložila Hrv. kralj. vijeću, a ovo kraljici, da ih ubuduće ne treba prisiljavati da rade izvan svog kotara. Kraljica je otpisala da ostavlja na volju županiji kako će i kada ove seljake oslobađati od javnih radova (DAZ, CRC, D 328/1773; A 112/1773).

²⁶⁰ Isto, Mart. 115/1774

²⁶¹ Isto, F 92/1773

li istu vrši u interesu svoje privatne ili državne sigurnosti itd., te da li treba da ostane pod imunitetom od kotribucije.²⁶² Županija na to uputi u Topusko sudiju Bencetića koji sakupi tamošnje seljake, neke krajišnike i seljake iz okoline, pa utvrdi da ispred Topuskog prema Turskoj nema ni jednog krajiškog sela, nego samo krajiška šuma Krivaja zbog čega Topusko dano-noćno daje 6 naoružanih ljudi na stražu u selu Petroviću pored Gline, a u slučaju da »turski Vlasi« pokušaju da pređu granicu, taj broj se udvostručava. Pored toga, ovi seljaci održavaju stražu »In Termis« kod crkve i parohijskog doma sa 12 ljudi. Ove obaveze potiču iz vremena naseljavanja Srba u Topusko; ranije su ih snosili svi seljaci sa ovdašnjih biskupskih poseda, ali od kada su oni podvrgnuti kotribuciji (od 1741), obaveza stražarenja prešla je isključivo na Topusko.²⁶³

Polazeći od tog izveštaja, Kraljevsko vijeće predloži dvoru da Topusko oslobodi kotribucije, jer se njegov teret tokom poslednjih decenija nije smanjio nego povećao. Vijeće je smatralo da Zagrebačka županija treba da primi na sebe ne samo tekuću kotribuciju nego i sve dugove Topuskog, počev od 1770. Ali, baron Malenić izdvoji svoje mišljenje, tvrdeći da Topusko ipak treba oporezovati. Pošto šuma Krivaja pripada Vojnoj krajini, logično je da straže u njoj drže krajišnici, a ne seljaci iz Topuskog, pa zato njihovu službu treba smatrati kao njihovu privatnu stvar, jer je drže u interesu sopstvene sigurnosti. On je predložio da se popišu Srbi-starosedeooci i novodošli stanovnici Topuskog i okoline, pa će se videti da je biskupija u ta sela naselila toliko katoličkog življa da su starosedeooci na koje bi se mogle odnositi ranije privilegije postali manjina. U slučaju ako dvor naredi da se ubere kotribucija od kotara Topusko, Malenić je predlagao da biskup preko svog činovništva pruži pomoć županiji, pa se seljaci neće moći pozivati na njegovu podršku i zaštitu.²⁶⁴ Budući da je dvor sve gledao sa stanovišta povećanja kotribucije, rešio je je da će seljaci iz Topuskog podlegati porezu kao i ostali provincijalni podanici. Ipak, dugove nije od njih trebalo naplaćivati,²⁶⁵ nego ih razrezati na ostale seljake Zagrebačke županije. Ti dugovi iznosili su do 1. IV 1774. 1300 forinti.²⁶⁶ Nešto kasnije, juna 1774, dvor se predomislio utoliko što je naredio da se dugovi Topuskom ipak ne oproste,²⁶⁷ pa je županija morala da se pobrine za njihovo blagovremeno ubiranje.

No, županija kao da se nije žurila, pa je tek aprila 1775. uputila sudiju M. Plantića sa domaćim brahiumom da ubere porezne dugove počev od 1. V 1774, te zaostatak iz 1774, kao i da izvrši urbarijalni popis i razrez kotribucije. Međutim, seljaci su jednodušno izjavljivali i dokumentima dokazivali da su se ovde naselili da brane zemlju od »turskih Vlaha«, da drže straže, sami se snabdevaju oružjem i municijom itd., pa ako treba da još i kotribuciju plate, oni će napustiti ovaj kotar koji će opusteti kao što je bio pre njihovog doseljavanja, pa će se sa svojom braćom razasutom po drugim selima biskupskih

²⁶² Isto, A 75/1773

²⁶³ Isto, D 28/1774

²⁶⁴ Isto, Jan. 67/1774

²⁶⁵ Isto, Mart 27/1774

²⁶⁶ Isto, Mart 115/1774

²⁶⁷ Isto, A 72/1774

poseda radije vratiti na stara svoja ognjišta, nego što će pristati da još i teret poreza ponesu na svojim plećima.²⁶⁸ Izvešteno o neuspehu Plantića da ubere porez, Kraljevsko vijeće se obrati hrvatskom provincijalnom komesaru Kereškenjiju da od vojnih vlasti zatraži kaplara i desetinu vojnika radi egzekutivnog isterivanja kontribucije.²⁶⁹

Početakom januara 1776. kotarski sudija u pratnji vojne desetine dođe u Topusko, ali seljaci izjave da će radije učiniti i nešto najgore (*extrema quaequae*), nego što će pristati na plaćanje poreznih dugova. Pošto se radilo o 150 kuća ogorčenih seljaka, sudija se nije odvažio da pride egzekuciji, nego zatraži da se poveća broj vojnika, pa će seljaci, kad to vide, shvatiti da ne mogu izbeći od poreza. Kereškenji je tada naredio da se broj vojnika udvostruči i dovede jedan oficir, pa da se odmah pristupi egzekuciji.²⁷⁰ Saznavši za to, a možda i pod uticajem vlastelina, seljaci popuste i pristanu da plate tekući porez i dugove, čime je njihov otpor okončan,²⁷¹ te tako likvidirana i sudbina njihovih vlaških povlastica.

Z a k l j u č a k

Nadiranje Turaka u oblast između Une i Kupe tokom XVI st., a zatim njihovo povlačenje potkraj XVII st. izazvalo je znatne promene u ovom kraju. Veliki prostori su opustošeni, a velike mase »vlaškog« živilja postepeno su plavile zapuštena vlastelinstva i celom području davale svoj pečat. Klasični oblici kmetске zavisnosti su izmenjeni u priličnoj meri, jer je doseljeni »Vlah« ili kmet-starosedelac u manjoj ili većoj meri primao na sebe vojne obaveze, postajao seljak-vojniki ili kmet-vojniki, banderijalac ili pravi krajišnik, već prema tome kad je, u kojim prilikama i sa kim stupao u ove odnose. Položaj seljaka-vojnika jasnije je bio izražen kod stanovništva bliže turskoj granici (Topusko, Steničnjak), a položaj kmeta opterećenog vojnom službom — kod stanovništva uz Kupu i severno od nje (Šišljavić, Rečica, Zamršje, Jelsa itd.). Ali, kako se tokom XVII st. prisustvo vlastelina nije uvek neposredno osećalo, a rabota bila ograničena na gradnju i održavanje tvrđava, stvarala se iluzija kod kmetova tih vlastelinstava da su slobodni ljudi (»slobodnjaci«) podčinjeni samo vladaru a ne i feudalnom gospodaru (Šišljavić).

Od kraja XVII st., posle povratka vlastelina na svoje posede i vojno-političke konsolidacije u Hrvatskoj, te jačanja centralističkih težnji bečkog dvora, počele su do dolaze pod udar manje ili veće povlastice seljaštva svih kategorija. Oporezivanje se proširilo na celo Pokuplje, a to je izazvalo otpor koji je trajao oko tri decenije. Sa otporom prema kontribuciji prepliće se otpor prema stvaranju vlastelinskog alodija i uvođenju odnosno povećanju radne rente (rabote), o čemu najrečitije govori istorija Šišljavića od 1680-ih godina do 1722, ispunjena bunama i emigriranjem seljaštva.

²⁶⁸ Isto, D 248/1775

²⁶⁹ Isto, Jun 104/1775; Jan. 66/1776

²⁷⁰ Isto, U 2/1776; Febr. 9/1776

²⁷¹ Isto, U 6/1776

Društveno-ekonomski procesi započeti potiskivanjem Turaka na Unu produžili su se i razvijali kroz celo XVIII st., naročito u njegovoj drugoj polovini. Sredinom XVIII st. počelo se sa svestranijim oporezivanjem stanovništva (isključiv plemstvo), a 1770. izvršena je duboka porezna reforma uz podvostručenje ukupnog iznosa kontribucije, što je moralo da negativno utiče na opšti položaj celokupnog stanovništva, naročito onog koje je dotad bilo pošteđeno od porezne obaveze i javnih radova. Iz toga je rezultirao otpor seljaštva 70-ih godina (Steničnjak, Topusko, Pokupsko, Draganić itd).²⁷² Kontribucija je seljaku bila teška zbog naturalnog karaktera, njegove privrede, naročito, ako je bio podalje od trgovačkih centara i puteva, a zatim i stoga što je u opticaj pušten bakarni i papirni novac manje vrednosti, dok je porez morao platiti u zdravoj valuti.²⁷³

Postojanje Karlovca kao vojnog i trgovačkog centra, te oživljavanje savsko-pokupske trgovine od sredine XVIII st. imalo je vrlo jak uticaj na razvitak Pokuplja, pa i na položaj vlastelina i kmeta. Vlastelin je želeo da se uključi u tu trgovinu sopstvenim proizvodima kao i proizvodima koje je primao od seljaka u vidu naturalne rente. Da bi povećao sopstvenu proizvodnju, vlastelin je povećavao alodijalni posed otimanjem ili zamenom seljačke, individualne i opštinske zemlje i šume, a da bi tako uvećan posed obradio, on je zahtevao veću količinu radne snage (rabote) koja postaje svakodnevna i za seljaka nepodnošljiva. Kad je dalje linearno prekoračenje stare urbarijalne prakse postalo nemoguće, jer je seljačko domaćinstvo bilo opterećeno rabotom preko cele sedmice, vlastelin je pribegao nasilnoj deobi kućnih zadruga i preseljavanje mladih članova porodica na svoja zapuštena imanja u Posavini (Rauh i Bornemisa u odnosu na Šišljavić i Jelsu!). Ovo nije moglo proći bez jakog otpora seljaka koji je branio kućnu zadrugu kao ekonomsku jedinicu, utoliko više što se rabota u slučaju preseljavanja jednog dela porodice nije smanjivala, nego je i dalje teretila zadrugu u istom obimu kao i ranije dok je na porodicu izdvojenu iz zadruge pala ista, svakodnevna radna obaveza. Ukoliko je vlastelin ovo uspevao da ostvari, on je utoliko uspevao da poveća radnu rentu odnosno da seljake prisili na otkup i novčane globe.

Ali, i seljak se uključivao u savsko-kupsku trgovinu, pa je pritisak vlastelina osećao sve težim; njemu je bila potrebna lična i imovinska sloboda²⁷⁴ oslobođenje od feudalnih dažbina a naročito od rabote koja ga je onemoguća-

²⁷² Tako, na primer, da bi se skupila kontribucija, županija je 1772. morala da upotrebi domaći brahium u celom kotaru Pokupsko (isto, T 9/1772). God. 1774. opština Draganić odbila je da plati porez, tvrdeći da su njeni stanovnici plemići, itd. (isto, Dec. 86/1774).

²⁷³ O novcu i njegovu tečaju kod Krčelića, n. d. 422—423, 495—496

²⁷⁴ U ovom smislu interesantan je slučaj Mihajla Brozovića iz Šišljavića, koji je sa bratom Đurom »u vreme gladi« emigrirao iz rodnog mesta i naselio se u Osekovu. Pošto je navikao na brodarstvo na Kupi (per fluvium Colapim navigationi asvetus), on se i u Osekovu bavio istim zanimanjem (in fluvio Colapi navigium exercuerit), ali jednom prilikom ploveći ispred Šišljavića bude uhvaćen od strane svog bivšeg vlastelina i silom naseljen u Brdovec, završivši tako svoju lađarsko-trgovačku karijeru (isti, Zagrebačka žup. Acta varia, fasc. CDXI: Izjava Ivana Hulinca iz 1766.) — Nije zato čudno da su baš Brozovići, Segeri, Kapundžije, Čujki i Matašići bili na čelu pokreta Šišljavčana za oslobođenje od kmetstva i da su se baš oni (naročito Segeri i Brozovići) najupornije borili za status slobodnjaka.

vala da slobodno trguje i da veću pažnju posveti obradi sopstvenog poseda u cilju sticanja tržišnih viškova (žito, stoka, drvo, vino, meso itd.). Relativna sloboda koju je imao krajišnik, a naročito karlovački i drugi trgovac, te nastojanje vojnih vlasti da prošire krajiški teritorij, uticali su na pokupskog seljaka da bude uporniji u borbi za ostvarenje svog cilja — oslobođenja od kmetske zavisnosti i uključenja u Vojnu krajinu. Da bi taj cilj ostvario, seljak se pozivao na svoj raniji »slobodnjački«, »banderijalni«, poluvojnički status bez obzira što to nije mogao i dokazati. Njegove »stare pravice«, »sztarina«, služile su mu kao polazna osnova u borbi za postizavanje novih, širih ciljeva koji ipak nisu i ostvareni zbog opštih uzroka i prilika pod kojima se ta borba vodila.

Prilog

Mi Groff Joseph Draskovich od Trakostania grada, praeszvetloga Rimszkoga Imperiuma Groff, szlavnih Varmegyh Valpo, y Barania naivekssi gđin Groff, czesarszke y kralevszkye szvetloszti vezdasni komornik y szlavnoga Regementa Forgachianszkoga obersztzaidnant, od iedne, od druge pako sztrani pop Daniel Jakssich, Radovan Mandich, Milak Maszlek, Vaszil Karapangya knezi, Szava Manoillovich, Maxim Mulimagaracz, Malin Pruginics, Gyuka Szamargych, Mikaly Czikussa deszetniki, Gligoria Mandics, Trivun Szamargya szudczí, Jovan Gyunkula voivoda, Meda Bratic, Radivoi Czarevich, Milin Kłaiach, Ivan Zrinianin, Radota Vidinevich, Sztanivuk Szelakovich y Mitar Szkengyel, kakoti poszli vu imenu vsze Kraine Sztencieške, y vsza osztala Kraina gore napiszana, daiemo na znanie vszem y vszakomu, pred koih licze ovo pizsmo kada goder doide vuzamsti (!) nasze szpomenuta Kraina, y vszeh szvoih vezdasnih y buduchih successorov, naimre decze, bratov, szesztar, sogorov, y vszeh szvoieh koiieh bi sze ovo doli napiszane dugovanie, koiem goder modussem szada ali na potlam dotikati, y prisztoiati moglo; kako mi vuchiniszmo dobrovolniu z nassim miloszktivnim Goszpodinom kakoti vekovechnim zemelszkim nasz szameh, naimre Krainu naveke vesuchu Pogodbu, pod nachin doli napiszani:

I naipervich Mi Groff Joseph Draskovich, kakoti szlobodni y vekovecsni zemalszky goszpodin y comendant gore napiszane Kraine y kotara Szteniczkoga za szada ovu hotemchi nassu veliku miloschu rechenoi nassoí Kraini vuchiniti, miloszktivno odluchiszmo (salvo Jure Nostro Dominalis arbitrioque integro permanente) naimre: da napiszana gore Kraina chez czelo letto nebude vech davala, nego tovoroff 12 razumevssi dalje nikam iz orszaga, poleg toga katani y peszezi krainszky, kot y drugi nassi szlobodniaki po sztaroi navadi raznassati budu dusni liszte, zverinu ravno tak peneze szprevagyati, y tho szamo vu orszagu;

Secundo: Iszta Kraina Nassa foringe davala nebude, y niu kuliko moguchnoszti nasse bude, od stibre pri orszagu vazdar braniiti hochemo, ravno tak od tlake nyu chiszto prosztu chinimo. Grada nikakvoga zidala nebudu, nego iedno za nasse kakti za kapitana, y vekovechnoga szvoga comedanta napraviti ima sztanie, pod ov modus, illiti nachin: da vu takvo sztanie za Nasz oszem, ali devet hisa, pivnicza, kuhinia, stala y sztrasnicza napravitisze mora, tak vendar razumevssi, da pod rechenim sztaniem fundament iz kamena bude y okolu sztania kot Gsn. V. Comes Bussich vu imenu nassem pokazal bude, velika graba szkopati, y ieden mali sanacz napravitisze mora, pod koiie sztanie ono szamo delala Kraina donassala y vozila bude, kai nyma kupiti nebude potribno, zverhu chesza akoli videli budemo nyhovu ver-

noszt y marlivoszt, stuke nasse prave sztarinszke iz vekovechnoga grada nassega Trakostania tamo zapeliati uchinimo, kai za diku tak nassu, kakoti y Kraine bude. Zapovedamo vendar tako, da gore szpomenuto sztanie letosz Kraina pricheti mora;

Tertio: Po zapovedi nassoi isli budu oficeri nassi z jednim orszacskim szudcem nyhov kottar objahati, y potlam liszta kottarszkoga Kraina hoche od nasz zadobiti;

Quarto: Veche puta szpomenuta Kraina nam szol nikakvu davala nebude, sirovinu nyma vszu dopuschamo, y Rechicaky y Luchani od szada z Krainum y z Szkakavchani szkupa ovako sirili budu, naimre prichemsi od czerlenoga puta iduchi karlovacskim putem, do Hutinszkoga moszta, odonud poleg Hutinye do Grabrovoga vrela, odonud izpod Berda szpod vinogradov szkakavechkih do puta peliajuchega vu Rechicska terszia, odonud chez Breg na sztaro Vlasko kolische, odonud debelum koszum poleg vinogradoff Kobilichkih pervim jarkom vu Gradniczu potok. Szami pako Szkakavchani szkupa s Krainum sirili budu prichemssi od Czikussevoga vinograda putem vu Tersacz iz verha Lipovcza vu jarek Kachinovecz do Gradne. Vu Petrove pako Gore tak Rechichakom, Luchanom, Szkakavchanom, kakoti y Kraine vszim jednako sirovina dopuschasz; Branieniczu pako szamoi Kraine dajemo, y dopuschamo, niti polag zapovedi nasse nutri i okol nyh luyh nigdo drugi siriti szmet nebude, nego Kraini ali napuszti, ali braniti szlobodno bude szama kakoti y rove kopati braniti;

Quinto: Poleg zapovedi nasse odluchili y dokonchali ieszmo, da z vreménom po officerih nassich y jednem orszachkem szudczem, ali v. szudczem, zemlie vu kotaru nassem Krainszkom zmeritisze budu morale, vu katerih kako koteri od nassih sztaressih naszelen iesz, miran osztati hoche; stosze pako znaide, da goszpodar kuche one, y grunta onoga probuvati nebude mogel, da ie od g-de szvoie zemelszke kupil kercsevinszke zemlie, kuliko goder petin iz visse lada, y dersi, ono za g-du obernuti, y vzetisze hoche, tak vendar razumevssi, da ako on koteri ie tuliku zemliu izkerchil, tuliko dati bude hotil vu penezih (Deszetine pako Mi nikada potrebuvali nebudemo, niti nie nato naganiali) kuliko y onoi sztranki, koibisze hotel na takvu zemliu naszeliti, tak mi predi onomu, koy takvu zemliu ie izkerchil, nuy dati hochemo, nego sztranzkomu: ravno tak razumevamo, ako koy Krainschan iz grunta nassega da tak rechemo, bi szkochil, takvoga grunt, y zemlia poleg Kraine na nassu dispositiu osztane, ako videli budemo da ona vsze zapovedi nasse, kaksze y uffamo, verno. posteno, y pokorno izversavala, y obdersavala bude;

Sexto: Polag oszebuine milosche nasse dopuschamo da vsze vdovicze y s szvoimi kcherami od vumirajuheh prez odvetka muskoga na gruntu szvoiem szlobodne, y mirne osztanu, k szebi takaisse koga hotele budu szlobodno prisiniti nym bude, sztum vendar conditium, da takov prisnien navadni regal goszpodi szvoioi thoeszt nam groff Joseph Draskovichu dusen bude dati, sztarim pako vdoviczam, kotere zbog sztaroszti szvoie za musa oditi nebi mogle, dopuschamo, da zgibuchem blagom szvoiem za dussu szvoiu, ali kamo hotele budu, szlobodno obernuti mogu;

Septimo: Akoprem mi czeszarszku Krainu nimamo, vendar poleg Privilegiuma kralievszkago, y poleg oszebuine consideratie nasse dopuschamo vszim duhovnikom Kraine nasse poleg volie sikutore izebrati, y posztaviti; takove takai duhovnike, y sikutore od vsze szlusbe szlobodne, y proszte chinimo;

Octavo: Kraina nassa vu vremenu vojszke, na koiu i ona bi morala oditi, tak za proszteh szoldatov strossek nebudeszze pobirala od drugih Krainschanov pomocs, nego ako buduszze morali sztrainszki vredni liudi za officerie vuzeti, tak y sztim officerom za ieden meszczek plachu bude morala szpraviti, nista pako visse, nego kuliko poleg chaszti szvoie od kralicze szadasnie bi imali, dabisze pak iz Kraine

koy znasli, kateri vsza jednomu vrednomu offizeru potrebna bi razumeli, thoeszt stati piszati, mustrati na pamet, y iz pizsma, tak nam takve bude drago kod domachu nassu krainszku deczu snima na vojszku poszlati, metentoga akosze verno y posteno, ter vu vszem pokorno Kraina nassa dersala bude, y vu pomocs rechenoga sztroska szpomenutih officerov y na potlam pomagali budemo;

Nono: Kuliko naivisse budemo moguchi y koi nebude protivno slusbi kralievszki, Krainu nassu od kvarterov sztrainszkikh szoldatov braniti vszigdar selimo, y hochemo;

Decimo: Prepovidaszze vszim, y vszakomu vu lugih na Kraini buduchih da nigdar nima szechi, nego lugari dobro na loze nasse paziti imaiu tak na drevo, kak y na zverinu, y ako koiemu Krainschanu nassemu za potrebochu sztania szvoiega bilobi dreva poszechi potrebno, takov pri v. capitaniu nassemu Rechicskomu, imaszze najavit, a niemu czedula imaszze dati, koiu bude moral lugarom nazad dati, oni pako niyu vice capitaniu povernuti imaiu, y ieli kai visse poszecheno naglasziti moraiu;

Undecimo: Dopuchamo mi Kraini nassoi knesye Karapangyne y Maszlekove, da po letu vu Hutinszkom lugu, kod takai Szkakavchanom z Rechichaki szkupa szlobodno paszti prez kvara bude, akobisze pak koy znassel, koybi vu tom kakvu bantu, ali skodu chinil, tak Kraine, kot y Szkakavchanom takov za bantu, y skodu vszu kastigu podjeti bude moral;

Duodecimo: Prepovedamo mi da od szeh dob lugari nassi nijednoga Krainchana pleniali nebudu, nego officeri, illiti iz kotere knesye onai Krainschan bude polag szuda, y pravde nassega v. capitana knezi vszu zadovolschinu iz takvoga dusnika dati budu morali;

Decimo Tertio: Od szeh dob pod ostru nassu nemiloschu, nigdo velikoga y ne prilicsnoga interessa vzemati szmel nebude, da pache akobisze koy takov krivodusnik znassel, takov ne szamo interess y capital pogubiti, nego takai birsagh velik plachati bude moral;

Decimo Quarto: Akoli Gdin Bogh danasz, ali zutra poleg bosanszke volie szvoie szuproti nepriatelu vere nasse catholichanszke orusie nasse kralicze milosztivnobi obiachil, naimre pako (kai selimo) dabi szama Kraina nassa iunachkum rukum szvoium sto grunta y zemlie od nepriatelov ottela, tako mi prosniu y instantiu pri nyhovi szvetloszti kralievszki vuchiniti hochemo, da y takov grunt poleg Kraine nasse, ako sze viteske, vu vszem verne, y pokorne, ter postene vazdar iunake szkazuvali budu, da y on grunt k nassoi Kraini szpadne. y poleg nie osztati bude mogel, kai zadobiti uffamosze;

Decimo Quinto et ultimo: Mi vekovechni vsze Kraine Stenichke Gdin y comendant opominamo josche ieden krat zdozbrim kakti otez, y tho sztanovito zaidni put, da vez respekt, vszu vernosz, marlivosz, dusnoszt, y pokornosz nassi G-pi Grofficz, kakoti y gnu Plenipotentariussu, illiti Punomocniku nassemu, gnu Praefectussu y V. Capitaniu nassemu, y vszem osztalim officiom nassim, akoprem nasz ovde nebude, do dosesztki nassega kakti nam szamen szkazivati, y zapovid nyhovu verno, pokorno, y posteno izverssavati nezamude, ako szama Kraina hotencze nadosesztku nassem iz tabora vu naivekssu nemiloschu nassu, y szerdu opaszti neche.

Zatem pako mi pop Daniel, illiti Danilo Jaksich, Radovan Mandich, Milak Maszlek, Vaszil Karapangya, y drugi osztali gori napiszani punomocniki y vszega puka Sztenickoga poszli, videchi tulike milosche kako gori vu 15 puncteh, illiti kotrigih posztavlene ieszu, obeccaszmo dobrovolno od sztrani nasse, y vszega puka Sztenickoga obechujemo zgora napiszanomu nassemu milosztivnomu, y vekovecsno-

mu Gdinu, y nyhovomu oboiega szpola odvetku, y vszem vu napridak successorom, da mi vez nass odvetek na veke vazdar, na szamo Mlado letto, toieszt prvi dan meszecza Januariussa hochemo mi, y nassı zgora recheni hote, y dusni budu pokorno davati vu dobro, y po orszagu lahko tekuche monete napunoma, y prez vszake falinge rainskov sesztszto, toieszt 600 f. Zverhu toga ja pop Daniel, illiti Danilo Jakssich z lasztovitom rukum podpiszah, y navadnum pecsatium podpechatih ovu nassu dobrovolniu pogodbu, ravno tak gori napiszanih knezoff, y zmenum szkupa punomocnikov imena y pridovke podpiszah, oni pako z lastovitemi rukami poleg imen szvoih za tverdnoszti od nasz vekovechne radi krise posztavisse.

Dano vu Rechiczi dan 11. meszecza Aprila letta 1747.

Draskovich Josephus manu propria, locus sigilli.
Danielo Jakssies pop, m. pia
Radovan Mandićs knez, crux
Milak Maszlek knez, crux
Vaszill Karapangya knez, crux
Ivan Gyakula vaivoda, crux
Radota Bielics zasztavnik, crux

Praesente me Ioanne Radicsevics i cottus Zagrebien(sis) v. iudice nobilium, m. p. Locus sigilli.

Quod praesens copia cum suo originali comportata, et collata, eidemque conformis sit, testor

Florianus Gaal,
exmissus conscriptor

R é s u m é

EN COMPLÉMENT DE L'HISTOIRE DES TROUBLES PAYSANS DANS LA RÉGION DE LA KUPA (POKUPLJE)

(De la fin du XVIIe à la fin du XVIIIe siècle)

Dans ce travail l'auteur a démontré les changements arrivés en Croatie au Sud de la Save au temps de la pénétration turque au XVIe siècle, pour s'occuper plus largement des événements dans la région de la Kupa (Pokuplje), depuis la retraite des Turcs jusqu'à la fin du XVIIIe siècle. Se servant des conclusions du Conseil croate (Hrvatski sabor), il a spécialement tiré l'attention sur la résistance des paysans de ladite région à la perception des impôts depuis 1690 jusqu'au milieu du XVIIIe siècle.

La plus grande partie de son travail l'auteur a consacrée à la présentation des troubles dans le village de Šišljavić, puis à ceux de Jelsa. Ensuite, il a parlé de l'importance de Karlovac, en tant que centre militaire et commercial des Confins militaires, ainsi que de l'influence du commerce de cette région sur les féodaux et la paysannerie. Il est d'avis que le noble, afin de s'impliquer dans le commerce, a insisté à l'aggrandissement de ses biens allodiaux grâce à l'expropriation des paysans et de leur communauté, toute en haussant la rente de travail (la corvée). Le paysan, de sa part, est entré dans le commerce sur la Save et la Kupa, aspirant à la conservation de ses propres biens ainsi que de ceux de la communauté, en évitant à la fois

la corvée qui le liait au domaine et qui l'empêchait d'agrandir ses propres produits destinés au marché. C'est sur cette base que les conflits de classes s'étaient développés, se manifestant par des troubles qui ont duré pendant plusieurs dizaines d'années.

Les chefs paysans, Andrija Seger à Šišljavić et Georgije Geršić à Jelsa, ont été liés à certains officiers dans les Confins militaires, ceux-ci voulaient élargir le territoire et la juridiction des Confins au dépens de la Croatie civile. Étant donné que les paysans du XVIIe et du XVIIIe siècles ont été plus ou moins exempts de la présence du noble et engagés dans la défense du pays contre les Turcs, ils se croyaient libres («libertini», «banderijalci»), du moment que leurs terres étaient mêlées à celles des habitants confinaires, de sorte qu'ils regadaient le renversement des kmets et leur incorporation dans les Confins militaires comme leur but principal. En faisant ressortir leur droits du passé, les paysans voulaient donner à leurs prétentions une quelconque base juridique, afin d'obtenir, par l'intermédiaire du généralat de Karlovac et de la Cour de Vienne, l'émancipation de la dépendance féodale. Bien que leur foi en droits et en empereur fût illimitée, néanmoins ils ne s'étaient pas bornés aux plaintes et pétitions; au contraire, ils s'efforçaient de réaliser leurs buts via facti, comme, par exemple, en supprimant la corvée et autres impôts féodaux, en refusant la soumission au feudataire noble et au Comitat, en occupant les biens allodiaux et les forêts (dont ils étaient dépossédés antérieurement), en organisant les assemblées et la quête de l'argent nécessaire aux procès réglant leurs rapports avec les feudataires (urbar), en renversant le Conseil municipal nommé par le noble tout en élisant un autre dans leur propre milieu, en paralysant la direction féodale et même en menant des attaques armées contre les châteaux. Le pouvoir du Comitat était impuissant pour venir à bout à lui seul à ces troubles, de sorte qu'il était forcé de recourir à l'emploi de l'armée des Confins militaires, aussi bien qu'à l'autorité suprême contre les paysans.

L'auteur du présent article a aussi souligné l'unité des paysans dans la lutte antiféodale, sans égard à leurs différences religieuses et celles de la propriété, ainsi que leur persévérance que nulle mesure prise par le Comitat et la Cour ne pouvait rompre, surtout à Šišljavić, restait depuis comme exemple de combativité et de solidarité des paysans dans toute l'histoire de la Croatie.

Enfin, l'auteur a tiré l'attention sur les réformes fiscales du milieu du XVIIIe siècle. Il a aussi démontré comment la hausse des impôts a touché les habitants «valaques» (serbes), jusqu' alors privilégiés, au Sud de la Kupa, la création des Confins militaires de Steničnjak, appartenent aux comtes Drašković; les privilèges de ces Confins et leur restriction successif et la lutte de la ville de Topusko pour l'immunité fiscale.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ
OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Tajnik redakcije:

IVAN KAMPUŠ

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB